

ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΙΡΑΚ
ΤΟ ΟΒΑΛ ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΝΑΒΑΘΜΙΖΕΤΑΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 676
Παρασκευή
18 Δεκεμβρίου 1998
Δρχ. 500

Κάτσε καλά Γεράσιμε...

Η «εκπαιδευτική μεταρρύθμιση» - Γιατί αντιδρούν οι μαθητές

• ΕΥΡΩΠΗ, ΕΥΡΩ, «ΤΡΙΤΟΣ ΔΡΟΜΟΣ» ΚΑΙ «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ» • ΟΙ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΜΙΑ ΤΡΙΠΛΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ: ΡΗΓΑΣ-ΚΟΡΑΗΣ-ΣΟΛΩΜΟΣ

εκδόσεις

Μαρία ΣΟΥΜΠΕΡΤ

Τα πράσινα, τα καστανά
και τα μαύρα μάτια

μυθιστόρημα

Ο Πρίγκιπας του Καλοκαιριού, αφού αποχαιρέτησε την Κυρά της Άνοιξης, ετοιμάστηκε να πάει στον κόσμο των ανθρώπων. Στάθηκε στην άκρη του έβδому ουρανού, κοίταξε τη Γη και χαμογέλασε.

– Δε θα το κάνεις! φώναξε ένα σύννεφο.

– Πάμε στοίχημα;

– Ναι!

– Ωραία! Αν το κάνω, θα με κουβαλάς όπου θέλω.

– Κι άμα νικήσω εγώ;

– Δε θα νικήσεις.

Το σύννεφο τον στραβοκοίταξε.

ΟΜΗΡΟΥ 32, ΤΗΛ. 36 43 382, FAX

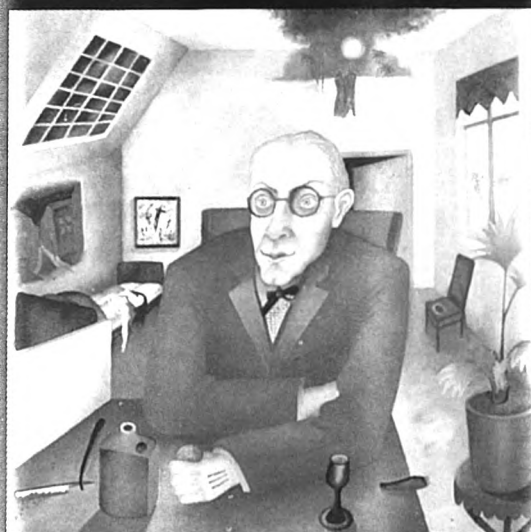
Π Ο Λ Ι Σ

Λέον ντε ΒΙΝΤΕΡ

Η πείνα του Χόφμαν

Μετάφραση από τα ολλανδικά: Μάγκυ Σωτηριανού

Επιμέλεια: Ινώ Μπαλτά

Ένας Ολλανδός διπλωμάτης εβραϊκής καταγωγής, που τοποθετείται ως πρεσβευτής στην Πράγα λίγο πριν από την ανατροπή του κομμουνιστικού καθεστώτος. Είναι πληθωρικός, αδέξιος, πάσχει από αϋπνίες, έχει βουλιμικές τάσεις, διαβάξει Σπινόζα και θρηνεί για τις πεθαμένες θυγατέρες του. Στον κόσμο του, τον γεμάτο μνήμες και διφορούμενα νοήματα, αναμειγνύονται και οι μυστικές υπηρεσίες της Δύσης και της Ανατολής. Το βιβλίο συνδυάζει την κλασική δομή ενός κατασκοπευτικού μυθιστορήματος, με τη φιλοσοφική αναζήτηση (το κείμενο του Σπινόζα παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο), ενώ το ύφος του συγγραφέα ισορροπεί ανάμεσα στο χιούμορ, τη συγκίνηση και το στοχασμό.

36 36 501 • e-mail: polis@ath.forthnet.gr

Περίοδος Β' - Έτος 25ο - Τεύχος 676
 Παρασκευή 18 Δεκεμβρίου 1998 - Δρχ. 500
**ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
 ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**
 Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
 Τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107
 ANTI ON-LINE: <http://www3.enet.gr/anti>
 E mail: anti@compulink.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Ηλίας Κανέλλης
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δημήτρης Γκέκας
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Μάχη Γεωργιάδου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασίου 5, Περιστέρι
 Τηλ. 57.22.201
ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη., Εξάμηνη: 13 τεύχη
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 5.000 δρχ., Ετήσια 10.000 δρχ.,
 Ετήσια Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 40.000 δρχ.

Φοιτητική επίσημα: 8.000 δρχ.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 38 δολ., Ετήσια: 75 δολ.,

ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:

Εξαμ. 44 δολ., ετήσια 88 δολ.

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
 Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: ΔΡΧ. 500,

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΔΡΧ. 1.000

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία
 της Αθήνας: Περιοδικό ΑΝΤΙ,

για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α Πουλουκτοή και Σία Ε.Ε.

Λαοσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛ. 6 ΤΩΡΑ ΕΙΝΑΙ Η ΩΡΑ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ Νέοι πρωταγωνιστές στο θέμα των κυβερνήσεων συνεργασίας. Ποιοι είναι και τι προοπτικές έχουν; - του **Τάσου Παππά**

ΣΕΛ. 12 ΚΑΤΣΕ ΚΑΛΑ, ΓΕΡΑΣΙΜΕ! «Είστε μακριά μας». «Και μεις επίσης». Αν γινόταν ειλικρινής διάλογος μεταξύ της ηγεσίας του υπουργείου Παιδείας (αλλά και όλων των πολιτικών εκπροσώπων) και των μαθητών μάλλον έτσι θα γινόταν διακριτή η απόσταση που χωρίζει τους εξεγερμένους μαθητές και τους πολιτικούς εκπροσώπους. Την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση αναλύει η **Χριστίνα Πετροπούλου**

ΣΕΛ. 18 ΟΙ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ Με αφορμή τα 15 χρόνια από την ίδρυση της «Ιθάκης», το ιστορικό της ίδρυσης των θεραπευτικών κοινοτήτων, τα προβλήματα και οι προοπτικές τους - του **Φοίβου Ζαφειρίδη**

ΣΕΛ. 28 Ο ΤΡΙΤΟΣ ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΙΔΕΑΣ Πόσο ριζοσπαστικός είναι ο λόγος του Άντονι Γκίντενς; Απάντηση σε ένα άρθρο του Αλέξ. Καζαμιά - του **Σπήλιου Παπασπηλιόπουλου**

ΣΕΛ. 33 ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ: Σύνοδος Κορυφής στη Βιέννη: «Καλύτερα να τα πούμε μian άλλη φορά» - του **Αντώνη Παπαγιαννίδη**. Τουρκία: Η τουρκική δεξιά και το μέλλον του Ντεμιρέλ - του **Αλή Ταρτάνογλου**.

ΣΕΛ. 39 ΡΗΓΑΣ, ΚΟΡΑΗΣ, ΣΟΛΩΜΟΣ Μια τριπλή επέτειος. Ένα άρθρο του **Βίκτορα Ιβάνοβιτς** για τον Ρήγα στο Βουκουρέστι. Και μια απολογία για μια τριπλή επέτειο που τα ΜΜΕ αντιμετώπισαν ανισοβαρώς. Τα σχέδια (που δημοσιεύονται και στο εξώφυλλο) φιλοτέχνησε ειδικά για το *Αντί* ο χαράκτης **Γιάννης Γουρζής**.

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

Το οβάλ γραφείο αναβαθμίστηκε, σελ. 4

ΛΟΓΙΚΗ ΚΙ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

Γιώργος Φιλιδιάκος, σελ. 5

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Τύπος, σελ. 11

INTERNET

Δημήτρης Σκούφης, σελ. 24

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Πολιτισμός, σελ. 46

ΒΙΒΛΙΟ

Κριτική, σελ. 62

Ο ΑΝΤΗΝΩΡ και το Πολιτικό Δεκαπενθήμερο απουσιάζουν. Λόγω πληθώρας ύλης, απουσιάζουν αρκετές ακόμα μόνιμες στήλες. ΚΑΛΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ.

ΤΟ ΟΒΑΛ ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΤΗΚΕ

ΜΙΑ ΜΕΡΑ πριν αρχίσει η συζήτηση στην αμερικανική Γερουσία για το ενδεχόμενο καθαίρεσης του προέδρου Κλίντον, απόρροια των δικαστικών συνεπειών που είχε η «ανάρμοστη σχέση» του με την κ. Λεβίνσκι, οι αμερικανικές Ένοπλες Δυνάμεις, με τη συμμετοχή μικρής δύναμης των Ενόπλων Δυνάμεων της Βρετανίας, ξεκίνησαν να βομβαρδίζουν – σύμφωνα με τις ανακοινώσεις των επιτελείων και τα διαγγέλματα που εκφώνησαν οι αρχηγοί των δύο κρατών – «στρατηγικές θέσεις» στη Βαγδάτη. Η επίθεση ξεκίνησε λίγο μετά τα μεσάνυχτα, ξημερώματα Πέμπτης 17 Δεκεμβρίου και, λίγο αργότερα, ο πρόεδρος Κλίντον απηύθυνε διάγγελμα προς τον αμερικανικό λαό και τη διεθνή κοινότητα από το οβάλ γραφείο του Λευκού Οίκου. Και το οβάλ γραφείο αποκαταστάθηκε στη συνείδηση των πολιτών: από πεδίο ανάρμοστων... μαχών ξαναβρήκε τον αρμόζοντα ρόλο του, το ρόλο που ταιριάζει στο γραφείο όπου συσκέπτεται ο πλανητάρχης.

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ έδειχναν ξεκάθαρα τις εξελίξεις. Ήδη, το γεγονός ότι πριν από την επίθεση, ο επικεφαλής των επιθεωρητών της ειδικής επιτροπής του ΟΗΕ (UNSCOM) Ρίτσαρντ Μπάντλερ είχε αποχωρήσει από το Ιράκ δηλώνοντας ότι ο Σαντάμ Χουσεΐν αρνείται να συνεργαστεί, δηλούσε ότι ο πρόεδρος Κλίντον είχε λάβει τις αποφάσεις του. Οι αποφάσεις αυτές μεταφράστηκαν αμέσως στην αιφνιδιαστική επίθεση, την οποία, ακόμα και αμερικανοί αξιωματούχοι, χαρακτήρισαν έκπληξη. Ωστόσο, ακόμα και οι ρεπουμπλικάνοι (με εξαίρεση τον Τρεντ Έλις) αναγκάστηκαν να συμβιβαστούν με τη φορά των γεγονότων και να δώσουν το στρατηγικό πλεονέκτημα στον πολιτικό αντίπαλό τους.

ΘΑ ΠΕΡΙΜΕΝΕ βέβαια κανείς από το διάγγελμα του Κλίντον ορισμένες πειστικές απαντήσεις που επέβαλαν την επίθεση και, κυρίως, το χρόνο που αυτή εξαπολύθηκε. Επί ματαίω. Ο αμερικανός πρόεδρος, αφού ρητόρευσε αναφέροντας διάφορα δακρύβρεκτα για τις αξίες του ελεύθερου κόσμου που η Αμερική υπερασπίζεται κι αφού ανέφερε κάποια επιχειρήματα για τα πυρηνικά και τα χημικά όπλα του Σαντάμ που κρατά κρυμμένα από τους επιτετραμμένους του ΟΗΕ, αρκέστηκε να πει ότι στην επίθεση συναίνεσαν όλοι οι επιτελείς του, ότι συνέβαλε σ' αυτήν ο βρετανικός στρατός, ότι ήταν ενήμερος ο κ. Μπλαιρ κι ότι θα είχε αποφευχθεί αν ο Σαντάμ διέθετε τους πόρους του κράτους του για τη διατροφή και την υγεία των πολιτών του και όχι για εξοπλισμούς. Μέχρι και τους βομβαρδισμούς του Σαντάμ κατά του «λαού του» στο Βόρειο Ιράκ ανέσυρε ο πλανητάρχης – παραλείποντας φυσικά να αναφέρει ότι ο Σαντάμ έχει κατ' επανάληψιν βομβαρδίζει κορδοκά χωριά. Χλομά επιχειρήματα. Και φαιδρό το επιχείρημα με το οποίο προσπάθησε να δικαιολογήσει τη συγκεκριμένη στιγμή που επιλέχθηκε για την «Αλεπού της Ερήμου», όπως ονομάστηκε η επιχείρηση: ότι δηλαδή έγινε λίγο πριν αρχίσει το Ραμαζάνι, από «σεβασμό» προς τους μουσουλμάνους πολίτες. Φυσικά, ούτε λέξη για την ταμπτακιέρα – για το γεγονός ότι, στην πράξη, η κλίση του στην ειδική επιτροπή της Γερουσίας παραπέμπεται ουσιαστικά στις καλένδες.

ΦΥΣΙΚΑ, Η ΕΠΙΘΕΣΗ δεν ήταν αποκλειστικά πράξη αυτοσυντήρησης του Κλίντον. Η ανάκαμψη των μετοχών των πετρελαϊκών εταιρειών, η επαναφορά των επιχειρημάτων που αποδίδει στον Σαντάμ το χαρακτήρα του «χασάπη της Βαγδάτης», η στήριξη της εξόριστης αντιπολίτευσης του Ιράκ και η πιθανότητα να υποστηριχθεί αν γίνει δυνατή η ανατροπή του καθεστώτος είναι μόνο μερικά από τα πολιτικά συμφραζόμενα της επίθεσης. Σ' αυτά τα συμφραζόμενα, βεβαίως, οφείλει να προσθέσει κανείς τον αδιευκρίνιστο (ως την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές) ρόλο του κ. Μπλαιρ και της βρετανικής κυβέρνησης. Σηματοδοτεί άραγε κάποια αλλαγή πλεύσης της Βρετανίας στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης; Δείχνει την ανάδειξη μιας ηγεμονικής τάσης της Βρετανίας στα παιχνίδια επιρροής των ισχυρών της Ε.Ε.;

ΣΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ που προκύπτουν είναι και η στάση που θα κρατήσει ο ΟΗΕ, πολύ περισσότερο μάλιστα από τη στιγμή που δεν προηγήθηκε, αυτή τη φορά, απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας πριν από την επέμβαση. Ήδη, η Γαλλία έκανε σαφή από την πρώτη στιγμή την αντίθεσή της, ενώ η Ρωσία με έμφαση και η Κίνα είχαν εκφράσει τις ρητές αντιρρήσεις τους για μονομερή επέμβαση, πόσο μάλλον με τον τρόπο που αυτή έγινε. Η ουσία πάντως, ότι και να ειπωθεί, δεν αλλάζει. Η Αμερική συμπεριφέρθηκε αλαζονικά και ηγεμονικά, αξιοποιώντας για πρώτη φορά χωρίς προσχήματα το ρόλο που έχει κερδίσει στην παγκόσμια σκακιέρα έπειτα από τη Νέα Τάξη Πραγμάτων. Και αυτό ποικιλοτρόπως πρέπει να σημειωθεί και να στηλιτευθεί.

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ, με την εξαίρεση της Γαλλίας, αρκέστηκε (κυρίως διά της Βόννης) απλώς να εκφράσει τη λύπη της. Αναμένουμε την παράσταση του δικού μας υπουργού Αμύνης, κ. Άκη Τσοχατζόπουλου, ο οποίος, επίσημως τουλάχιστον, ενημερώθηκε για την επίθεση από τον βρετανό υπουργό Αμύνης στη σύνοδο των ευρωπαϊκών υπουργών Αμύνης στις Βρυξέλλες. Ούτως ή άλλως, η κυβέρνηση γνωρίζει ότι η φωνή της Ελλάδας σε τέτοιες περιπτώσεις δεν ακούγεται – απλώς, όπως όλα δείχνουν, η Ελλάδα θα συστρατευθεί με την ευρωπαϊκή εκείνη άποψη που θα κρατήσει περισσότερο τα προσχήματά... Το παιχνίδι παίζεται αλλού – και θεατής του υποχρεώνεται να είναι μέχρι και ο γενικός γραμματέας του ΟΗΕ Κόφφι Ανάν. Και τα χαρτιά μοιράζει ο πρόεδρος Κλίντον απ' το οβάλ «βραβείο» – απ' το οποίο μάλλον σίγουρα θα αποχωρήσει πλέον αφού ληξει κανονικά η θητεία του.

ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

ΣΤΟ ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΟ
ΜΥΝΗΜΑ ΣΑΣ, ΓΙΑ ΤΙ ΘΑ
ΜΙΛΗΣΕΤΕ;

ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟ-
ΝΟΜΙΑ, ΕΧΟΥΝ ΒΑΡΕΘΕΙ
ΝΑ ΑΚΟΥΝΕ...

ΓΙΑ ΤΑ ΕΘΝΙΚΑ;
ΑΣΕ ΚΑΛΥΤΕΡΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ;
ΜΠΑ, ΟΣΟ ΔΕ ΜΕ
ΣΥΝΔΕΟΥΝ ΜΕ
ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ...

Α, ΜΑΛΙΣΤΑ,
ΚΑΤΙ ΧΡΗΣΤΙΚΟ!

ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ, ΕΛΛΗΝΕΣ!
ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΑ ΚΑΙ ΝΑ
ΜΗΝ ΖΕΧΝΑΤΕ: ΟΙ ΝΟΠΕΣ
ΓΑΛΟΠΟΥΛΕΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ
ΠΟΛΟΥΝΤΑΙ ΑΠΕΝΤΕΡΟΜΕΝΕΣ!

Τώρα είναι η ώρα του διαλόγου

του Τάσου Παππά

Στο θέμα των κυβερνήσεων συνεργασίας το ελπιδοφόρο στοιχείο είναι η ανάδειξη νέων πρωταγωνιστών. Δεν είναι πλέον ο Κώστας Σημίτης και η στενή ομάδα των εκσυγχρονιστών που διαχειρίζονται την περιβόητη αυτή υπόθεση, αλλά ο Άκης Τσοχατζόπουλος, ο Κώστας Λαλιώτης και οι οπαδοί τους.

Ο περίφημη «Κεντροαριστερά» συνάντησε εξ αρχής την αντίδραση των κορυφαίων στελεχών του ΠΑΣΟΚ αλλά και των κομμάτων που υποτίθεται ότι αφορούσε (ΣΥΝ, ΔΗΚΚΙ). Γιατί απέτυχε η προσπάθεια της ηγετικής ομάδας του ΠΑΣΟΚ; Οι λόγοι είναι πολλοί:

Πρώτος: Ουδέποτε η συζήτηση απέκτησε ουσιαστικό περιεχόμενο. Εξαντλήθηκε γρήγορα σ' ένα φιλολογικό επίπεδο. Κανένας εκ των θιασωτών δεν ξεκαθάρισε τους στόχους, δεν «φωτογράφησε» τα κοινωνικά στρώματα που πρέπει να εμπλακούν και δεν ανέλυσε σε βάθος τις πολιτικές προτεραιότητες. Έτσι συχνά η διαδικασία του υποτυπώδους διαλόγου ήταν ευάλωτη σε διάφορες κατηγορίες (ακαδημαϊσμός, προχειρότητα, φαβοριτισμός, ανομολόγητες ηγεμονικές επιδιώξεις).

Δεύτερος: Μια φιλόδοξη προσπάθεια που θέλει να πετύχει προγραμματικές συγκλίσεις μεταξύ των υποψηφίων συμμάχων για να ευδοκιμήσει προϋποθέτει τη συντεταγμένη πορεία του κόμματος, το οποίο ερωτοτροπεί με το ρόλο του εμβρυουλκού. Αυτό είναι, όμως, διαρκώς το ζητούμενο. Στο ΠΑΣΟΚ δεν έχει ακόμη εμπεδωθεί η συνείδηση των συνεργασιών. Κάθε άλλο μάλιστα. Οι περισσότεροι εκ των κορυφαίων παραγόντων του δεν έχουν απαλλαγεί από το σύνδρομο της αυτοδυναμίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ πρωτοκλασάτα στελέχη του ΠΑΣΟΚ ξόδευαν σπάταλα το χρόνο τους για να πείσουν την κοινωνία σχετικά με την αναγκαιότητα των προγραμματικών συμπτώσεων διοργανώνοντας ημερίδες σε γειτονιές της Αθήνας και του Πειραιά, την ίδια στιγμή άλλα στελέχη λοιδορούσαν την απόπειρα, εξέφραζαν ισχυρές αμφιβολίες και δηλητηρίαζαν την πολιτική ατμόσφαιρα. Η συνέπεια ήταν προφανής: τα κόμματα της Αριστεράς καθώς και οι υποψιασμένοι πολίτες εισέπρατταν αντιφατικά μηνύματα και «σχυρώνονταν» σε αδιάλλακτες θέσεις.

Τρίτος: Το κεντρικό μοτίβο της συλλογιστικής των οπαδών του εγχειρήματος ήταν: «η Κεντροαριστερά είναι πρωτίστως υπόθεση της κοινωνίας και δευτερευόντως των κομμάτων της Αριστεράς». Αυτό είναι πολύ ειδυλλιακό για να είναι πραγματικό. Στην πολιτική σκηνή της Αριστεράς υπάρχουν και λειτουργούν κόμματα, ομάδες και διάσπαρτες ανέστιες δυνάμεις. Όσο χρήσιμη είναι η διαθεσιμότητα της δεύτερης συνιστώσας, άλλο τόσο απαραίτητη

είναι η συγκατάθεση της πρώτης. Χωρίς τους οργανωμένους σχηματισμούς της Αριστεράς – και, κυρίως, κόντρα σ' αυτούς – δεν είναι δυνατόν να οικοδομηθεί το μέτωπο της νέας προοδευτικής κοινωνικής και πολιτικής πλειοψηφίας. Το ΠΑΣΟΚ και ο πρόεδρος του έδωσαν την εντύπωση ότι θέλουν να προχωρήσει η υπόθεση της Κεντροαριστεράς έστω κι αν οι επίσημοι φορείς της δεν δηλώνουν πρόθυμοι να συμμετάσχουν. Ενισχύθηκαν έτσι οι «φωνές» που «είδαν» πίσω από αυτή την κίνηση την πρόθεση της ηγετικής ομάδας του ΠΑΣΟΚ να αποτολμήσει για ακόμη μία φορά το **διεμβολισμό** της Αριστεράς. Με δεδομένα, τα προηγούμενα της παπανδρεϊκής περιόδου, η κατάσταση περιεπλάκη και οι σχέσεις μεταξύ του ΠΑΣΟΚ και του ΣΥΝ πέρασαν σε φάση **αντιπαράθεσης**.

Τέταρτος: Η εμμονή της ηγετικής ομάδας του ΠΑΣΟΚ να μην διαπραγματευτεί ότι αυτή θεωρεί νομοτελειώδες. Καλούσε γενικώς και αορίστως σε διάλογο λέγοντας, όμως,

προκαταβολικώς ότι η οικονομική και η κοινωνική πολιτική της δεν μπορούν ν' αλλάξουν. Δικαίως, λοιπόν, οι αποδέκτες των έτσι κι αλλιώς «σκοτεινών» προτάσεων αισθάνονταν περίπου ως υποψήφια θύματα ιδεολογικής και πολιτικής αιχμαλωσίας. Το ΠΑΣΟΚ ζητούσε συνυπεύθυνους χωρίς όμως να προσφέρει κάτι το χειροπιαστό ως αντάλλαγμα. Μ' άλλα λόγια, έψαχνε για ιδανικούς αυτόχειρες.

ΟΙ ΑΝΤΕΠΙΤΙΘΕΜΕΝΟΙ

Τώρα που η «Κεντροαριστερά» ως σύλληψη άγγιξε τα όριά της εισήλθαν δυναμικά στο προσκήνιο οι **Κώστας Λαλιώτης** και **Άκης Τσοχατζόπουλος**. Με νηφάλιο λόγο, αντλώντας επιχειρήματα από την ευρωπαϊκή εμπειρία και αξιοποιώντας τη συγκυρία (ήττα του ΠΑΣΟΚ στις δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές, δημοσκοπήσεις που δείχνουν ότι η πλειοψηφία των πολιτών τάσσεται υπέρ των κυβερνήσεων συνεργασίας) έκαναν ρητορικά, μέχρι στιγμής, ανοίγματα προς το ΣΥΝ και το ΔΗΚΚΙ. Η ανταπόκριση από πλευράς ΣΥΝ ήταν άμεση. Ο πρόεδρος του κόμματος με άρθρο του στην *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία* αλλά και με δημόσιες ομιλίες του πρότεινε στο ΠΑΣΟΚ, το ΔΗΚΚΙ και το ΚΚΕ «να αναλάβουν την ιστορική ευθύνη για την ανασύνθεση του προοδευτικού χώρου και

Ν Ε Υ Σ Ι Σ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

τον προγραμματικό διάλογο που θα απαντά στα εξής: Με ποιες πολιτικές, ποιες κοινωνικές συμμαχίες, με ποιο κυβερνητικό μοντέλο, με τι συσχετισμούς και προγραμματικές συναινέσεις θα βγει η χώρα μας από την κρίση, προς την ανόρθωσή της». Το ΔΗΚΚΙ, διά του αρχηγού του, απέρριψε την ιδέα της συνεργασίας «με μια κυβέρνηση που εφαρμόζει νεοφιλελεύθερη πολιτική». Όμως στο εσωτερικό του κόμματος πυκνώνουν οι τάξεις εκείνων που εγκυμονούν τον Δ. Τσοβόλα για «αρνητισμό» και τον καλούν να απομακρυνθεί από τους δογματισμούς περί το ζήτημα του διαλόγου.

Η πρόταση του Νίκου Κωνσταντόπουλου είναι πλήρης και έχει προοπτικές υπό την προϋπόθεση ότι θα απαλλαγεί από τους σκοπιμούς μαξιμαλισμούς της. Για παράδειγμα: Το ΚΚΕ δεν έχει καμία θέση στο «φόρουμ». Έχει αυτοαποκλειστεί! Άλλωστε και η πολιτική του και η συμπεριφορά της ηγεσίας του απέναντι στα υπόλοιπα κόμματα της «προοδευτικής» παράταξης κάθε άλλο παρά ευνοεί τις σκέψεις για συνεργασία. Το ΚΚΕ αρνείται να βγει από τον αδιέξοδο σεχαρισμό του και κανείς, όσο καλές προθέσεις κι αν έχει, δεν μπορεί να το ξυπνήσει από τον νήδυμο ύπνο του. Έτσι λοιπόν η πλατφόρμα Κωνσταντόπουλου σ' ό,τι αφορά το ΚΚΕ μάλλον έχει προσχηματικό χαρακτήρα.

Επιπροσθέτως: ένας εκ των όρων που θέτει ο αρχηγός του ΣΥΝ (θέσιση απλής αναλογικής) δυσχεραίνει την προσπάθεια. Η απλή αναλογική δεν είναι η προϋπόθεση για την έναρξη του διαλόγου. Θα είναι όμως, ενδεχομένως, το επιστέγασμα μιας βασανιστικής διαδικασίας. Θα προκύψει ως το αποτέλεσμα των επαφών και εφόσον βεβαίως αυτές θα έχουν ευτυχή κατάληξη. Άλλως θα είναι η **θρυαλλίδα** για την αποσταθεροποίηση του πολιτικού συστήματος. Και εξηγούμε: είναι πιθανόν ο διάλογος να μην καρποφορήσει, μπορεί τα κόμματα να συμφωνήσουν απλώς ότι διαφωνούν. Κατά συνέπεια δεν θα είναι σε θέση να συνυπάρξουν αρμονικά στο ίδιο κυβερνητικό σχήμα. Αν όμως έχει προηγουμένως προωθηθεί η απλή αναλογική, τότε τίθεται το ερώτημα ποιος θα κυβερνήσει. Θα πάμε σ' ένα πολιτικό σύστημα με αστερισμούς μικρών κομμάτων (η απλή αναλογική θ' ανοίξει την όρεξη στις φυγόκεντρες δυνάμεις και στο ΠΑΣΟΚ και στη Ν.Δ.) όπου ο εκβιασμός και οι υπόγειες συναλλαγές θα είναι στην ημερήσια διάταξη; Όταν ο ΣΥΝ μιλάει για την κατάργηση του δικομματισμού θέλει στη θέση του να μπει ένας πολυκομματισμός ο οποίος θα δίνει θνησιγενείς κυβερνήσεις αλά Ιταλία; Το δόκιμο είναι ο διάλογος να αναπτυχθεί σ' όλα τα θέματα, να είναι εξαντλητικός, ειλικρινής και να ξεκινήσει χωρίς προαπαιτούμενα. Γιατί εκτός από το αγαθό της δικαιοσύνης (αυτό επικαλούνται οι οπαδοί της απλής αναλογικής), υπάρχει και το αγαθό της πολιτικής τάξης. Κάτι θα ξέρουν οι ιταλοί πολιτικοί όλων των αποχρώσεων που καταβάλλουν εργώδεις προσπάθειες προκειμένου να «δρατετεύσουν» από την κατάσταση της ακυβερνησίας στην οποία είχαν περιπέσει και εξαιτίας της απλής και άδολης αναλογικής.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ Ή ΚΑΡΙΚΑΤΟΥΡΑ ΤΟΥ;

Άλλωστε και ο Α. Τσοχατζόπουλος και ο Κ. Λαλιώτης δεν βάζουν θέμα απλής αναλογικής. Δεν την αποκλείουν, αλλά δεν πιστεύουν ότι πρέπει να τεθεί ως προϋπόθεση.

Παρ' όλα αυτά, η πρόταση του ΣΥΝ είναι μια καλή βάση για την έναρξη του διαλόγου. Όσοι πιστεύουν στην υπόθεση της ανασύνθεσης της δημοκρατικής Αριστεράς πρέπει να πιέσουν ώστε οι συζητήσεις ν' αρχίσουν σε «νεκρό χρόνο». Όχι δηλαδή παραμονές εκλογών και υπό το κράτος του πανικού του ΠΑΣΟΚ για την επελαύνουσα Δεξιά. Γιατί τότε θα πρόκειται για **καρικατούρα** διαλόγου.

Ν Ε Υ Σ Ι Σ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Τεύχος 7, Χειμώνας 1998

7

MICHAEL FREDE: Η εικόνα του φιλοσόφου στην αρχαιότητα
JACOB KLEIN: Ο κόσμος της Φυσικής και ο «φυσικός» κόσμος
ARDA DENKEL: Το πρόβλημα της συμφιλίωσης
Δ. ΑΝΑΠΟΛΙΤΑΝΟΣ, Κ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, J. PARIS: Συλλογιστική υπό αβεβαιότητα
Κ. ΝΙΚΟΛΑΝΤΩΝΑΚΗΣ: Η απολλώνεια παράδοση στην ύστερη αρχαιότητα: ο μαθηματικός Σερήνος ο Αντινοεύς
ΧΡΥΣΗ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ: Επιστημονισμός και τελετουργία: επιστήμη και καρτεσιανή μεταφυσική του υποκειμένου
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΑΡΑΚΛΑΣ-ΜΑΤΟΡΙΚΟΣ: Η θεωρία της γνώσης στον Hegel
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ν. ΜΑΚΡΙΔΗΣ: Εξελικτική και Ορθοδοξία στην Ελλάδα: απόπειρες εναρμόνισης σε κριτική θεώρηση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Κυκλοφορεί το 7ο τεύχος. Στην πλούσια, όπως πάντα, ύλη του περιλαμβάνονται: MICHAEL FREDE: Η εικόνα του φιλοσόφου στην αρχαιότητα, JACOB KLEIN: Ο κόσμος της Φυσικής και ο «φυσικός» κόσμος, ARDA DENKEL: Το πρόβλημα της συμφιλίωσης, Δ. ΑΝΑΠΟΛΙΤΑΝΟΣ, Κ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, J. PARIS: Συλλογιστική υπό αβεβαιότητα..., Κ. ΝΙΚΟΛΑΝΤΩΝΑΚΗΣ: Η απολλώνεια παράδοση στην ύστερη αρχαιότητα: ο μαθηματικός Σερήνος ο Αντινοεύς, ΧΡΥΣΗ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ: Επιστημονισμός και τελετουργία: επιστήμη και καρτεσιανή μεταφυσική του υποκειμένου, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΑΡΑΚΛΑΣ-ΜΑΤΟΡΙΚΟΣ: Η θεωρία της γνώσης στον Hegel, ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ν. ΜΑΚΡΙΔΗΣ: Εξελικτική και Ορθοδοξία στην Ελλάδα: απόπειρες εναρμόνισης σε κριτική θεώρηση.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

... η άλλη άποψη στο βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10 680, Τηλ. 36.07.744 - FAX: 36.23.093
e-mail: nefeli-p@otenet.gr

Πνευματικά Δικαιώματα

ΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΤΕΥΧΟΣ

Το επόμενο τεύχος του Αντί, που θα κυκλοφορήσει την παραμονή της Πρωτοχρονιάς, είναι ένα αποκλειστικό και εμπειριστικό αφιέρωμα στα εν Ελλάδι δεινοπαθούντα ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ. Πρόκειται για την πρώτη, αλλά ωστόσο ολοκληρωμένη, συστηματική προσπάθεια, στην οποία συμβάλλουν με τις καταθέσεις τους οι: Χριστόφορος Αργυρόπουλος, Δημήτρης Αρμάος, Γεώργιος Ζάννος, Γιώργος Κόκκας, Στέλιος Κοκολινάκης, Διονυσία Καλλινίκου, Γεώργιος Κουμάντος, Ηρακλής Λογοθέτης, Άγις Μεταξόπουλος, Σπύρος Πλασκοβίτης, Χριστίνα Πηγάκη, Θανάσης Ρεντζής, Δημήτρης Σκούφης

Οι άνθρωποι, δείτε τους, δεν γελάνε πια: δεν λένε «ευχαριστώ», «παρακαλώ» και δεν κοιτάνε στα μάτια. Οι άνθρωποι έχουν ένα απεγνωσμένο βλέμμα στραμμένο στο κενό. Είναι φοβισμένοι, είναι ανήσυχοι, είναι δύσπιστοι, είναι καχύποπτοι, είναι κλειδωμένοι μέσα κι έξω.

Οι άνθρωποι νοιάζονται μόνο για τα χρήματα που έχουν ή δεν έχουν, για τις αυξήσεις που δόθηκαν ή δεν δόθηκαν, για τον δέκατο τρίτο μισθό, για τ' αυτοκίνητα που φηίνυαν ή δεν φηίνυαν, για τα επιτόκια που έπεσαν ή δεν έπεσαν. Δεν έχουν άποψη για το σήμερα, για το χτες, για τις ιδέες, για τα έργα, για τους άλλους αν-

θρώπους, φοβούνται τον θάνατο φαντασιακά ως αφηρημένη έννοια. Επειδή ο θάνατος έχει καταστεί το πιο σαγηνευτικό θέμα-θέμα από τα ΜΜΕ.

Αγνοούν τη φυσικότητα του θανάτου, επειδή δεν θέλουν να μετάσχουν στη φυσικότητα της ζωής. Οι άνθρωποι δεν αγαπάνε ούτε τον εαυτό τους ούτε τους άλλους. Δεν πιστεύουν στους ίδιους, δεν πιστεύουν στους διπλανούς και έχουν ταυτίσει την αγάπη με την επιθυμία. Θεωρούν την ύπαρξή τους κέντρο του κόσμου και εξ αυτού του γεγονότος είναι πολύ απογοητευμένοι. Ανεχόμενοι την περιρρέουσα μιζέρια, αποδέχονται τη μιζέρια ως φυσική διάσταση της ύπαρξής τους.

Καταναλώνουν από απόγνωση, «αγαπάνε» από αναισθησία, μαθαίνουν από ιδιοτέλεια και ξεχνάνε από αδιαφορία.

Τρώνε επειδή φοβούνται ότι θα πεινάσουν.

Κι όμως. Σ' άλλες εποχές η πείνα έσωζε ψυχές. Ίσως και ζωές. Σ' ένα πορτραίτο του Φαγιούμ ο άγνωστος ζωγράφος κατευοδώνει τον νεαρό νεκρό που έχει ελληνικό όνομα, με την προτροπή: «ευψύχει».

Οι άνθρωποι σήμερα, θεωρώντας πως αυτή η τύχη τους αξίζει, αφέθηκαν να ξεχάσουν τις ψυχές τους. Το πιο θλιβερό είναι πως μια προτροπή ευψυχίας μοιάζει να μην έχει πια κανένα νόημα.

Μάνος Στεφανίδης

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΕΧΕΙ ΤΗ ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ

Υπάρχουν δύο κατηγορίες ανθρώπων: εκείνοι που έχουν κάποια στιγμή βγει στους δρόμους διαμαρτυρόμενοι, κι αυτοί που δεν έχουν να επιδείξουν κάτι ανάλογο δυναμικό.

Όσοι ανήκουν στους πρώτους –και μάλιστα, εάν ως νέοι κάποτε ξεσηκώθηκαν–, νοσταλγούν, καταλαβαίνουν, χειροκροτούν και –γιατί όχι;– ζηλεύουν τα νέα παιδιά που διαδηλώνουν για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

Δεν αποκλείεται το ίδιο να κάνουν και κάποιοι που δεν έχουν παρόμοιο ιστορικό «επαναστατικών» εξάρσεων.

Από την άλλη βρίσκονται οι μονίμως αντιπαθούντες τους ξεσηκωμούς, οι απαθείς, οι αδιάφοροι, οι μόνοι που δεν λείπουν, βέβαια, και οι ιδεολογικά αντίθετοι σε τέτοιου είδους έντονες και μαζικές εκδηλώσεις διαμαρτυρίας.

Αυτά όσον αφορά τους «θεατές». Οι «πρωταγωνιστές» τώρα. Είναι κι εκείνοι ποικίλων αποχρώσεων, κινήτρων και συνειδητότητας. Είναι οι αγανακτισμένοι, οι φιλόδοξοι, οι ηγέτες, οι

ακολουθούντες, οι «αλεξιπτωτιστές», οι υποκινούμενοι, οι αγνοί ιδεαλιστές, οι θερμώαμοι.

Για τη συγκεκριμένη ομάδα για την οποία γράφουμε –τους μαθητές– πρέπει να προσθέσουμε και τους «χαβιαλέδες». Κι ενώ λοιπόν είμαστε σκεπτικιστές απέναντι στον ανώριμο –παρ' όση βιολογικά φυσιολογικό– και μη επεξεργασμένο τρόπο αντίδρασης κάποιας μερίδας των μαθητών, εντούτοις απρόοπτα πιστεύουμε πως είναι περισσότερο άξιοι χλευασμού εκείνοι που, ενώ:

- προβάλλουν τις διαδηλώσεις,
- χρησιμοποιούν το πάθος, τη ζωντάνια και τους νεανικούς χυμούς των παιδιών ως πιθανούς ανατροπείς του Αρσένη και της μεταρρύθμισής του,
- δικαιώνουν και ιδεολογικοποιούν τον ξεσηκωμό τους,
- κινητοποιούνται και ξεσπαθώνουν κι αυτοί εναντίον των κυβερνήτων –με «επιχειρήματα» βεβαίως–, στο τέλος έχουν το θράσος να ξεστομίσουν και το κυνικό αλλά και απατεωνίστικο συγκαλυμμένο «τεκμήριο της παιδι-

κής αθωότητας». Δηλαδή: ευχαριστούμε για τις εικόνες που μας δίνετε για τα δελτία των οκτώμισι, για τα επιχειρήματα εναντίον της εξουσίας, για την επανατοποθέτηση των προβλημάτων της παιδείας, για την αναβίωση των δικών μας αγώνων, για τις όμορφες φαιτούλες σας... αλλά κάνετε λάθος, δεν ξέρετε τι σας γίνεται, δεν ξέρετε για τι παλεύετε.

Στο σημείο αυτό επιστρέφουμε σε κάτι το οποίο αναφέρθηκε υπαινικτικά προηγουμένως: οι μαθητές χρησιμοποιούνται από πολλούς και για διάφορους φανερούς σκοπούς, ενώ στη συνέχεια με μια φράση, με μια αράδα ή μ' ένα ηλίθιο συγκαταβατικό χαμόγελο τοποθετούνται στην... παιδική χαρά, η οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι ο δρόμος.

Όμως... «ο δρόμος είχε τη δική του ιστορία... κι ύστερα είπαν πως την έγραψαν παιδιά». Τα παιδιά ίσως δεν ξέρουν τι θέλουν. Οι μεγάλοι δεν ξέρουν πώς να το πετύχουν. Ο «έγκυρος Τύπος» όμως ξέρει πώς να το εκμεταλλευτεί.

Γιώργος Ν. Σπανός

ΑΜΥΝΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η βουλευτής του Συνασπισμού **Μαρία Δαμανάκη** με ερώτησή της προς τους υπουργούς Εθνικής Άμυνας και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, αναφέρεται στην τύχη του χώρου που καταλαμβάνουν τα στρατόπεδα στο Χαϊδάρι (ΚΕΒΟΠ-ΚΕΔΒ).

Είναι βάσιμες οι υποψίες των κατοίκων της περιοχής πως οι αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις των υπευθύνων θα οδηγήσουν

σε οικοπεδοποίηση και οικοδόμηση μέρους των στρατοπέδων -μεγάλου ή μικρού- με σημαντικές και μη αναστρέψιμες συνέπειες στην ήδη επιβαρυνμένη περιβαλλοντικά περιοχή.

Καθώς δεν τηρούνται δεσμεύσεις και δεν υπάρχει συμφωνία ως προς την εξεύρεση πόρων για το πρόγραμμα αποδέσμευσης, αξιοποίησης και ανάπλασης των εκτάσεων αυτών, εύλογα συνάγεται το συμπέρασμα πως σιω-

πηρά και χωρίς ιδιαίτερη μέριμνα για την ποιότητα της ζωής των περιοχών αυτών, το πρόβλημα οδηγείται σε μια εύκολη, αβασάνιστη και πρόχειρη λύση.

Προσχωρώντας σ' αυτόν τον προβληματισμό, περιμένουμε μαζί με τους κατοίκους του Χαϊδαρίου απαντήσεις πειστικές, σαφείς κι ακόμη περισσότερο δίκαιες λύσεις.

Γ.Σ.

ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Από φίλο που ζει στην Αλβανία όσα ακολουθούν: Εδώ που είμαι κι ενώ παρακολουθώ τα της Ελλάδας, έπεσα πάνω στη διαμάχη του Γιαννόπουλου και του Κατριβάνου. Η ιστορία αυτή μου θύμισε ένα ποίημα του αλβανού ποιητή Αγκόλλι, που είναι ό,τι πρέπει για την περίπτωση.

Τσακώθηκαν οι γέροι

Μια μέρα τσακώθηκαν οι γέροι στο παζάρι,

ένας ογδοητάρης έδειξε ογδοητάρη.

*Καλή μου, γιατί θλίβονται τα ωραία σου μάτια;
Έχουν κι οι γέροι τα δικά τους γινάτια.*

*Οι γέροι τσακώνονται για τ' αλλοτινά,
κι ίσως σκουίζουν και λίγο για τα τωρινά.*

*Όταν δέρονται οι γέροι, μα την Παναγία,
για το μέλλον δεν έχει καμιά σημασία.*

ΤΟ ΚΥΣΕΑ ΣΥΝΗΛΘΕ

Η απόφαση του ΚΥΣΕΑ, την Τρίτη 15.12.98, επί της επιλογής του **αερομεταφερόμενου συστήματος έγκαιρης προειδοποίησης και ελέγχου** (παρόμοια με τα παλιά, μισητά AWACS) οδηγεί σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Πρώτον, δεν επιλέγεται πάντοτε αυτός που έχει αποκλειστεί σε προηγούμενη φάση της επιλογής, αλλά με πίεση των Αμερικανών ξαναπαίει στην λίστα για την τελική επιλογή. **Δεύτερον**, δεν επιλέγεται πάντοτε το ακριβότερο αλλά δοκιμασμένο σύστημα.

Τρίτον, οι Αμερικανοί δεν έχουν πάντοτε το πάνω χέρι στους εξοπλισμούς. **Τέταρτον**, δεν φθάνει μια επίσκεψη Χόλμπρουκ την υστίατη ώρα για να γύρει η πλάστιγγ υπέρ των αμερικανικών συμφερόντων.

Πέμπτον, ο **Κόκκαλης** δεν κερδίζει πάντοτε. Είναι, βέβαια, ενδιαφέρουσα η δημοτικότητα των ανατολικογερμανικών προϊόντων που προωθούσε παλιότερα σε αντίθεση με την δυστοκία των αμερικανικών που προωθεί τώρα, ανανήψας. **Έκτον**, ο **Λιακουνάκος** δεν είναι αμελητέος.

Άλλωστε είναι και αυτός συμπολεμιστής του κ. **Ψυχάρη**. **Έβδομον** και σπουδαιότερο, ο **Κόκκαλης** έχασε μια μάχη μεν, αλλά έχει κερδίσει από μακρού τον πόλεμο. Οι παντογνώστες Αμερικανοί θα πρέπει να το γνωρίζουν.

Στ. Καφαντάρης

Ο ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ ΕΛΑΜΠΡΥΝΘΗ ΜΕΝ ΑΛΛΑ ΕΜΕΙΣ ΔΕΝ ΕΦΩΤΙΣΘΗΜΕΝ

Ο Παναγιώτης (Τάκης) Λαμπρίας, με το βιβλίο του *Καραμανλής ο Φίλος* (εκδ. Ποταμός) φιλοδόξησε, όπως λέει και στο εξώφυλλο, να διαλύσει την ομίχλη γύρω από τον Καραμανλή, παρουσιάζοντας περισσότερο τις ιδιωτικές πλευρές του. Ο κ. Λαμπρίας, ως ένας εκ των εξ απορρήτων του Καραμανλή κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια, και ταυτόχρονα ένας έμπειρος δημοσιογράφος και ώριμος πλέον πολιτικός άνδρας χωρίς εξαρτήσεις, πράγματι θα ήταν ο ιδανικός βιογράφος του Καραμανλή.

Ατυχώς, όμως, στο βιβλίο επικρατεί ο άνευ όρων και άνευ ορίων θαυμασμός και μάλιστα με την συνειδητή επιλογή του συγγραφέα. Ο αναγνώστης από την αρχή βλέπει πως ο Λαμπρίας είναι σ' αυτήν την εκδοχή του βιογράφου τουλάχιστον, τυφλός θαυμαστής του Καραμανλή, και δεν τρέπεται να συνθέσει άλλη μιαν αγιογραφία, όπως άλλωστε έμμεσα προκύπτει με την αναφορά στο προηγούμενο βιβλίο του, *Στη Σκιά ενός Μεγάλου*.

Αλλά και πέραν του προβλήματος της αντικειμενικότητας και της πληρότητας: Έχουν τόσα γραφεί για τον Καραμανλή που το βιβλίο συνεισφέρει ανύπαρκτα καινούργια στοιχεία. Τι να μνημονευθεί; Ότι ήξερε αλλά δεν έπαιξε πόκα, ή ότι έπαιξε τάβλι με αργές στοχαστικές κινήσεις; Θα έλεγα ότι ίσως είναι νέα η εικόνα του Καραμανλή ως κολλεγιοπαίδος με συμμαθητή μάλιστα τον Βασίλη Γουλανδρή, καθώς εφοίτησε στην Σχολή Μεγαρέως, «... όταν ο δάσκαλος πατέρας του, σε μια παροδική κερδοφορία του καπνεμπορίου του, τον έστειλε στην Αθήνα...».

Κρίνω πολύ ενδιαφέρουσες ωστόσο τις περιγραφές για την συμπεριφορά Παπανδρέου. Παρά το γεγονός ότι όλοι γνωρίζουμε τις μπλόφες, τις ανακολουθίες, τα κατάφωρα ψέματα του Ανδρέα, ο Λαμπρίας, τώρα κατάλληλα κινητοποιημένος ως Καραμανλικός Αντιανδρείκος, εμφανίζει τα γεγονότα γλαφυρά, αναπτύσσοντας όλην του την δημοσιογραφική δεινότητα.

Από τον Καραμανλή όμως δεν μπόρεσε να αποσπάσει καμιά ενδιαφέρουσα εξομολόγηση, δεν μεταφέρει καμιάν του αδυναμία, παρ' όλο που και οι αδυναμίες είναι συστατικά μεγάλων ανθρώπων.

Φερ' ειπείν το βιβλίο δεν περιλαμβάνει κανέναν σαρταριστό αυτοκαθορισμό του Μεγάλου σαν το διαμάντι που βρίσκεται, συμμετρικά παραδόξως, στο βιβλίο της -ομολογουμένως αφελέστερης αγιογράφου- Δήμητρας Λιάνη. Έλεγε ο Καραμανλής στον Ζολότα που τόλμησε να παρέμβει «ως τεχνικός» στην πρώτη συνάντηση με τον Παπανδρέου για την ίδρυση κέντρου οικονομικών ερευνών: «... Εσύ είσαι τεχνικός;... Εγώ είμαι φιλόσοφος, εγώ είμαι στρατηγός, εγώ είμαι τεχνικός, γιατί είμαι όλα αυτά; Γιατί είμαι ο πρωθυπουργός της χώρας...».

Στην προσπάθειά του να διαφυλάξει την εικόνα του Μεγάλου Ηγέτη εν παντί, ο Λαμπρίας αγνόησε ακόμα και γεγονότα στα οποία είχε άμεση ανάμειξη ως υφυπουργός Τύπου. Δεν είμαι βαθύς μελετητής της πολιτείας Καραμανλή αλλά από την μικρή μου ενασχόληση με το θέμα μπορώ να εφαρμόσω στις περιπτώσεις βιογραφίας ή και απλών αναμνήσεων μιαν ταχεία δοκιμασία ελέγχου αξιοπιστίας.

Ασφαλώς δεν περιμέναμε την πλήρη περιγραφή της **ερωτοτροπίας του με την Εκτροπή**, προχροντικά, όταν ο Καραμανλής, κατά Φεβρουάριο του 1967, βολιδοσκοπούσε τους Αμερικανούς για να εξασφαλίσει την υποστήριξή τους, αλλά θα μπορούσε τουλάχιστον ο Λαμπρίας να αναφερθεί σ' αυτήν την μομφή που έχει πλέον πάρει σημαντικές διαστάσεις και

ας την απέρριπτε αμέσως μετά ως απόπειρα σπύλωσης του ηγέτη ενορχηστρωμένη από τα γνωστά διεθνή κέντρα. Μια τέτοια στάση δικαιολογείται για τους άκρατους θαυμαστές ενώ η σωπή είναι στρουθοκαμηλισμός. Ή μήπως -απίστευτο βέβαια- η παρασιώπηση είναι άδηλη ομολογία;

Η παράλειψη είναι ακόμα πιο σημαντική γιατί το ατόπημα αυτό του Καραμανλή φαίνεται ότι συμψηφίστηκε κατά το 1975, ακριβώς επί υπουργίας Λαμπρία -ο οποίος ως υφυπουργός Τύπου ήταν και πολλαπλά αρμόδιος για τέτοια θέματα- με συγκάλυψη των Αθηναϊκών στοιχείων της ιστορικά βεβαιωμένης χρηματοδότησης της προεκλογικής εκστρατείας Νίξον το 1968 από τον Τομ Πάπας, με χρήματα της χουντικής ΚΥΠ δοσμένα από την CIA, που απεκάλυψε ο γνωστός δημοσιογράφος Ηλίας Π. Δημητριάδης.

Δηλαδή, η ελληνική κυβέρνηση του Καραμανλή του 1975 συμψήφισε την «μη ανεύρεση στοιχείων» για την πολλαπλά παράνομη χρηματοδότηση του Νίξον με την «λήθη» των Αμερικανών για την επίσκεψη Καραμανλή στην Νέα Υόρκη το 1967. Το *Αντί* μνημονεύει συστηματικά κατά τα δέκα τελευταία χρόνια αυτήν την εμπλοκή του Καραμανλή (βλ. *Αντί* 22.4.88, 20.4.90, 12.3.98 αλλά και τα ημέτερα «Κων. Καραμανλής: Χειριστής των χειριστών», *Αντί* της 17.3.95, «Καραμανλής: Σωτήρ του Έθνους -ήρωσ του Nation», 26.4.96 και «Η αποκάλυψη της συγκάλυψης» 10.5.96).

Ο Καραμανλής ασφαλώς ενδιαφέρει και ως προσωπικότητα και ως εξαιρετικά επιτυχημένη πορεία πολιτικού μέσα στην μεταπολεμική συγκυρία. Παρά το γεγονός ότι ο Λαμπρίας έχασε μια σπουδαία ευκαιρία να γράψει την καθοριστική βιογραφία του Καραμανλή, εξακολουθώ να τον θεωρώ ως τον πλέον κατάλληλο να το πραγματοποιήσει κάποτε, όταν ο νους του θα είναι ψυχρότερος, το μάτι του θα βλέπει τα πράγματα από απόσταση και τα χρόνια θα τον έχουν βοηθήσει να ξεπεράσει την φοβία της προδοσίας και της αχαριστίας απέναντι στον Μεγάλο Φίλο του. Ας μην πετάξει τις σημειώσεις του.

Στέλιος Π. Καφαντάρης

ΕΜΕΣΑ ΣΤΗΝ Ενημέρωση

• Μετά τον Δημοσιογραφικό Οργανισμό Λαμπράκη, και η *Ελευθεροτυπία* εισέρχεται στο Χρηματιστήριο. Σύμφωνα με τα όσα ανακοινώθηκαν από το ΧΑΑ, υπερκαλύφθηκε κατά 8 και περιτλέον φορές το αρχικό κεφάλαιο εισαγωγής – γεγονός που θεωρήθηκε επιτυχία από την επιχείρηση, η οποία, στη σχετική διαφημιστική καταχώριση, χρησιμοποιεί το σλόγκαν: «Δεν χρωστάμε σε κανέναν». Το ίδιο διάστημα, οι τιμές των μετοχών του ΔΟΛ παραμένουν σταθερές, σημάδι ότι ο ΔΟΛ επιθυμεί να δείξει πως είναι παράγοντας σταθερότητας.

• Στο μεταξύ, όπως όλα δείχνουν, στην επικυριαρχία του ΔΟΛ περνάει και το μεγάλο Πρακτορείο Διανομής – έστω κι αν ο γιος του αείμνηστου **Χριστοδουλόπουλου** προσπαθεί με ενστάσεις και δικαστικά μέτρα να μην παραδώσει το οχυρό. Επειδή το ζήτημα της διανομής είναι στρατηγικής σημασίας στο χώρο του Τύπου και, τουλάχιστον όσον αφορά τα έντυπα διακίνησης ιδεών (όπως το *Αντί*), μια επιλογή στήριξης ή προώθησης εντύπων που θα ακολουθεί τις τάσεις της αγοράς ενδέχεται να θίξει ακριβώς τέτοιου είδους έντυπα οι κυκλοφορίες των οποίων δεν είναι και οι υψηλότερες που θα μπορούσε, έχουμε έναν ακόμα λόγο να παρακολουθούμε τις εξελίξεις.

• Αποχώρησε από την *Ελευθεροτυπία* ο (και πρόεδρος της ΕΣΗΕΑ) **Αριστείδης Μανωλάκος**, προτιμώντας προφανώς να συνεχίσει τη δραστηριοποίησή του στο συνδικαλιστικό στίβο, αφού άλλωστε είναι εμφανής η θετική του συμβολή στον παρεμβατικό ρόλο της ΕΣΗΕΑ. Ο έγκριτος δημοσιογράφος έχει ήδη συνταξιοδοτηθεί, κρατούσε ωστόσο με την εφημερίδα μια συνεργασία, κυρίως στο

επίπεδο των καθημερινών συσκέψεων.

• Συνεχίζουν να εμφανίζονται στα περίπτερα δύο *Αδέσμευτοι* – εκείνος του **Δημήτρη Ρίζου** και ο έτερος του **Κώστα Μήτση**–, αφού ακόμα να διευθετηθεί το πολύπλοκο δικαστικό πρόβλημα για το ποιος από τους δυο θα έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί τον τίτλο. Ο Κώστας Μήτσης, πάντως, φέρεται να δίνει μεγαλύτερο βάρος στη *Βραδινή* – έστω και αν ο **Γιώργος Τράγκας** κατά τα φαινόμενα θα παραμείνει στην εφημερίδα και μετά την καινούργια χρονιά. Στη *Βραδινή της Κυριακής*, πάντως, και στο πλαίσιο αλλαγών στη δομή και στην πολιτική γραμμή της εφημερίδας, απομακρύνθηκε από τους διευθυντικούς θώκους ο **Δημήτρης Κωνσταντάρας**.

• Προς τη λύση του **Δημήτρη Χατζησωκράτη** φαίνεται ότι προσανατολίζονται στην *Αυγή*, προκειμένου να λυθεί το πρόβλημα με τη διεύθυνση της εφημερίδας. Το αν θα είναι λύση προσωρινή ή μονιμότερη, αυτό μάλλον θα το καθορίσουν οι εξελίξεις, οι ισορροπίες στο εσωτερικό της εφημερίδας αλλά και το αν θα επιτύχει ο νέος διευθυντής να βελτιώσει τη λειτουργία της εφημερίδας με τρόπο τέτοιο ώστε αυτό να καθρεφτίζεται στην ύλη της.

• Το ότι η ηγεσία χωράει τα πάντα και ότι μπορεί να χωνέψει απόψεις ακόμα και εκ διαμέτρου αντίθετες είναι γνωστό. Έτσι έπραξε και το *Mega*. Απ' τη μια, στην καινούργια εκπομπή «Το μαύρο κουτί» οι δημοσιογράφοι **Παύλος Τσίμας**, **Τάσος Τέλογλου** και **Αλέξης Παπαχελάς** υπενθύμισαν, μεταξύ άλλων, το χουντικό παρελθόν του προκατήμενου της Εκκλησίας, κ. **Χριστόδουλου**. Απ' την άλλη, ο δημοσιογράφος **Νάσος**

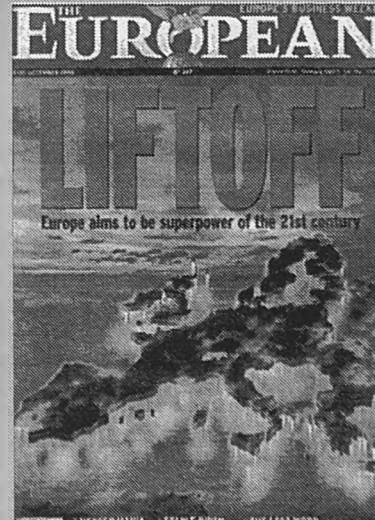
Αθανασίου είχε συνέντευξη με τον αρχιεπίσκοπο, στην οποία θαρρείς και του έστρωσε το χαλί για να πατήσει. Στην κριτική που ασκήθηκε στον δημοσιογράφο από εφημερίδες, ότι δηλαδή έκανε μια συνέντευξη χωρίς ως όφειλε να δυσκολέψει τις προκατασκευασμένες απόψεις του κ. Χριστόδουλου, ο κ. Αθανασίου απάντησε από τα *Πολιτικά Θέματα* όπου αρθρογραφεί ότι επί πολύ διάστημα προσπαθούσε να εξασφαλίσει τη συγκεκριμένη συνέντευξη και ότι αφεαυτής μια συνέντευξη με ένα πρόσωπο της επικαιρότητας συνιστά επιτυχία. Λάθος. Μια συνέντευξη συνιστά επιτυχία όταν αναδεικνύει ζητήματα και πτυχές που κινητοποιούν τα ανακλαστικά του πολίτη. Και με κανέναν τρόπο δεν είναι επιτυχία μια συνέντευξη που επιβε-

βαιώνει τα όσα ήδη είναι γνωστά για ένα πρόσωπο με τόσο πολλή δημοσιότητα όπως ο Αρχιεπίσκοπος.

• Τι γίνεται με την *Καθημερινή της Δευτέρας*; Μετά την ανοιχτά εκφρασμένη διαφωνία **Αλαφούζου-Καρκαγιάννη**, όλα δείχνουν ότι το εγχείρημα της έκδοσής της, τουλάχιστον για την ώρα, αναβάλλεται. Όλα δείχνουν ότι, αν βγει τελικά δευτεριάτικη έκδοση, θα γίνει με το υπάρχον δυναμικό της εφημερίδας. Πάντως, αυτές τις μέρες, όλα είναι ρευστά στον Τύπο – εφόσον τα επιτελεία όλων των εφημερίδων περιμένουν, όχι χωρίς ανησυχία, την έκδοση του καθημερινού *Βήματος*. Η φουσιογνωμία και η επιτυχία (ή η αποτυχία) του διαβήματος, πάντως, θα κρίνουν πολλά στον ελληνικό Τύπο.

ΤΟ EUROPEAN ΕΚΛΕΙΣΕ

Το 1990, ο μεγαλοεκδότης **Ρόμπερτ Μάξγουελ** ξεκινούσε, όχι χωρίς τυμπανοκρουσίες, μια καινούργια εφημερίδα, τον *European*. Στόχος του, να την κάνει την πρώτη πανευρωπαϊκή εφημερίδα που θα κυκλοφορούσε ταυτόχρονα σε όλες τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες.

Οκτώ χρόνια μετά, και δυο χρόνια από τον μυστηριώδη θάνατο του μεγαλοεπιχειρηματία (και μεγαλοπαπατέωνα, όπως αποδείχθηκε), το *European*, περιοδικό πλέον από τα τέλη του 1996, ιδιοκτησίας τα τελευταία χρόνια των αδελφών **Φρέντερικ** και **Νταϊβιντ Μπάρκλεϋ**, αναγγέλλει (στο τεύχος της 4ης Δεκεμβρίου) το κλείσιμό του. Λίγο πριν, η ιδιοκτησία του είχε κάνει προσπάθεια να αναλάβει ένα μέρος των υπέρογκων χρεών

του η εταιρεία Time-Warner, χωρίς αποτέλεσμα. «Το μεγάλο πείραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι παρά μία προσπάθεια να αποκατασταθεί η ισορροπία εν όψει του νέου αιώνα. Πρέπει όμως να εγκαταλειφθούν οι πρακτικές του παρελθόντος για να επιτύχει το φιλόδοξο εγχείρημα», αναφέρει στο σχετικό σημείωμα με το οποίο αναγγέλλει την αναστολή της έκδοσής του το περιοδικό. Στην πολυπολιτισμική και πολυγλωσσική Ευρώπη το στοίχημα για ένα πανευρωπαϊκή εμβέλεια δημοσιογραφικό έντυπο συνεχίζει να παραμένει ανοιχτό.

Είστε μακριά μας - Και μεις, επίσης...

της Χριστίνας Πετροπούλου

Τρεις μήνες μετά την εφαρμογή των νέων μέτρων, ολόκληρη η χώρα δονείται στο ρυθμό των καταλήψεων, κινητοποιήσεων, αντεγκλήσεων και αντιπαραθέσεων, με πρωταγωνιστές όλους τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία φορείς, κυρίως τους μαθητές, με βασικό αίτημα την ανατροπή ή βελτίωση της μεγαλεπήβολης και πολυδιαφημισμένης μεταρρύθμισης που υπόσχεται να φέρει το σχολείο «των ανοιχτών οριζώντων στην αυγή του 21ου αιώνα!».

Ποιοι λόγοι οδήγησαν στην έκρυθμη κατάσταση; Φταίει η «κακοήθης παραπληροφόρηση», σύμφωνα με τα λόγια του υπουργού Παιδείας, η έλλειψη ενημέρωσης, ο φόβος, το άγχος και η ανασφάλεια μπροστά στο καινούργιο ή μήπως οι αιτίες είναι βαθύτερες και ουσιαστικότερες; Για να μπορέσουμε να εξετάσουμε το θέμα όσο γίνεται πιο σφαιρικά, θα πρέπει να δούμε, εν συντομία, ποιες είναι οι βασικές αλλαγές που συντελούνται στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας και συγκεκριμένα σε τι συνίσταται το λεγόμενο Ενιαίο Λύκειο.

Σύμφωνα με τον νόμο 2525/97, όλα τα Λύκεια (Γενικά, Τεχνικά-Επαγγελματικά, Ενιαία Πολυκλαδικά), με εξαίρεση τα Μουσικά και Εκκλησιαστικά, καταργούνται και δημιουργείται ένας και μοναδικός τύπος Λυκείου: το Ενιαίο. Το Ενιαίο Λύκειο λειτουργεί με τρεις κατευθύνσεις: Θεωρητική, Θετική και Τεχνολογική. Τα μαθήματα κατανομούνται σε δύο κατηγορίες:

- Γενικής Παιδείας - υποχρεωτικά.
- Κατευθύνσεων - υποχρεωτικά και προαιρετικά (επιλογής).

Σύμφωνα με το νέο σύστημα:

- Από τον Σεπτέμβριο του 2000 καταργούνται οι Γενικές Εξετάσεις και ο κάθε απόφοιτος του Ενιαίου Λυκείου θα έχει πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση με βάση το απολυτήριό του.

- Δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και της κριτικής σκέψης του μαθητή και στην καταπολέμηση της αποστήθισης.

- Παρέχεται δωρεάν Πρόσθετη Διδακτική Στήριξη μέσα στα σχολεία, με αποτέλεσμα οι μαθητές να μην έχουν πλέον ανάγκη εξωσχολικής βοήθειας (φροντιστηρίων - ιδιαιτέρων).

- Αναβαθμίζεται η τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση με την ίδρυση των Τεχνικών Επαγγελματικών Εκπαιδευτηρίων (ΤΕΕ), τα οποία παρέχουν προγράμματα και απονέουν διπλώματα που ανταποκρίνονται στις ανάγκες της σύγχρονης παραγωγής.

ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΟ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ

Όλα αυτά έχουν εξαγγελθεί και δημοσιευθεί σε χιλιάδες «ενημερωτικά» φυλλάδια που διανεμήθηκαν σε γονείς, εκπαιδευτι-

• Ο τίτλος του άρθρου πήρε αφορμή από τα ΝΕΑ της Παρασκευής 11.12.98, όπου δημοσιεύτηκε γκάλλοπ του Ινστιτούτου VPRC με τίτλο «Ηχηρό μήνυμα: Είστε μακριά μας - Και μεις, επίσης», που ήταν ένα από τα συνθήματα των διαδηλωτών μαθητών. Η Χριστίνα Πετροπούλου είναι φιλόλογος και υπηρετεί στο Β' Ενιαίο Λύκειο της Κω.

κούς, μαθητές και γενικά στους πολίτες της χώρας, αφού στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ ένα κονδύλι της τάξεως των 500.000.000 δραχμών(!) «έπρεπε» να διατεθεί στη διαφήμιση του εν λόγω Προγράμματος. Όσοι, βεβαίως, καλούνται να υλοποιήσουν τα νέα μέτρα, δηλαδή οι εκπαιδευτικοί, γνωρίζουν πολύ καλά τι παγίδες κρύβουν αυτά τα όμορφα τα λόγια τα μεγάλα. Και για να μην μακρηγορούμε, θα πρέπει ευθύς εξαρχής να πούμε ότι η απόκτηση Απολυτηρίου Ενιαίου Λυκείου αποτελεί πλέον είδος πολυτελείας, ένα αγαθό που θα γεύονται μόνο όσοι διαθέτουν γερά πορτοφόλια και θα μπορούν να πληρώνουν αδρά φροντιστήρια και ιδιαιτέρως, αφού οι μαθητές της Β' και Γ' τάξης θα πρέπει να εξεταστούν συνολικά σε 25 περίπου μαθήματα σε επίπεδο πανελλαδικών εξετάσεων. Αυτή την πικρή αλήθεια την κατάλαβαν πολλοί «παρασυρμένοι από την κακοήθη παραπληροφόρηση» -γύρω στις 40.000- νέοι που τώρα βρίσκονται στους δρόμους και έσπευσαν να εγγραφούν στα ΤΕΕ (θα επανέλθουμε σ' αυτά πιο κάτω). Οι ασθενέστεροι μαθητές εγκατέλειψαν το Ενιαίο Λύκειο πριν καν το δοκιμάσουν. Άλλωστε ο ίδιος ο υπουργός σε συνέντευξή του δήλωσε ότι «δεν χρειάζεται να πάρουν όλοι απολυτήριο Λυκείου!».

Βεβαίως, όπως όλοι γνωρίζουμε, τα τελευταία χρόνια η χώρα έχει γνωρίσει αρκετές εκπαιδευτικές «μεταρρυθμίσεις». Ο εκάστοτε υπουργός Παιδείας αισθάνεται έντονα την ανάγκη να αναχθεί στο ύψος των περιστάσεων και να «αναβαθμίσει» τη δημόσια «δωρεάν» παιδεία, με αποτέλεσμα οι μαθητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, σχεδόν με κάθε αλλαγή κυβέρνησης, να υφίστανται και μια νέα «μεταρρύθμιση!».

Ας δούμε, όμως, ορισμένες άλλες πτυχές του νέου τύπου Λυκείου, έτσι όπως αυτό εφαρμόζεται στην πράξη:

- Μειώνεται, αλλά ουσιαστικά καταργείται η σημασία του **προφορικού βαθμού**, αφού οι γραπτές επιδόσεις υπερτερούν των προφορικών. Παράδειγμα: Αν ένας μαθητής έχει προφορικό βαθμό 15 και γράψει στις εξετάσεις του Ιουνίου για 8, τότε ο προφορικός κατεβαίνει στο 11, αφού η απόκλιση μεταξύ προφορικού και γραπτού δεν πρέπει να ξεπερνά τους 3 βαθμούς. Έτσι ο τελικός βαθμός διαμορφώνεται ως εξής: 8 (γραπτός) + 11 (προφορικός) = 19 : 2 = 9,5. Εδώ, ευλόγως ανακύπτει το ερώτημα: Προς τι η κατάθεση εκ μέρους των καθηγητών προφορικής βαθμολογίας στα δύο τετράμηνα, αφού τα πάντα ρυθμίζονται από την γραπτή; Μήπως ο χρόνος για την προετοιμασία της προφορικής βαθμολογίας θα μπορούσε να διατεθεί σε κάτι πιο χρήσιμο; Παρεμπιπτό-

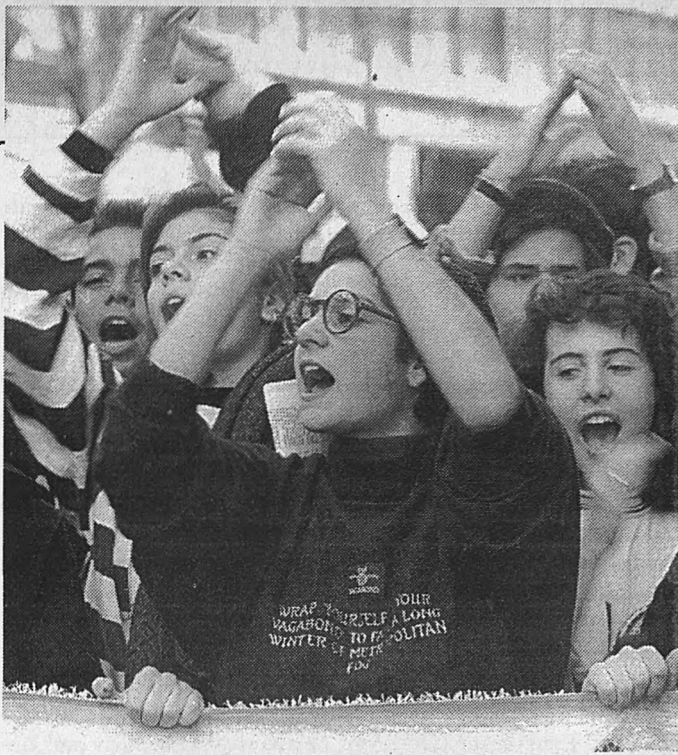
ντως, στο μάθημα της Έκφρασης-Έκθεσης της Α' Λυκείου υπάρχει ειδικό κεφάλαιο με τίτλο «Γραπτός και Προφορικός Λόγος». Το βασικό συμπέρασμα του κεφαλαίου αυτού είναι ότι και τα δύο είδη λόγου είναι ισάξια και κανένα δεν μπορεί να θεωρηθεί κατώτερο ή ανώτερο του άλλου!

• Καταργείται η δυνατότητα επανεξέτασης τον Σεπτέμβριο, κάτι που ισοδυναμεί με αφαίρεση της δυνατότητας δεύτερης ευκαιρίας.

• Τα περισσότερα από τα μαθήματα επιλογής είναι αδύνατον να διδαχθούν για πολλούς και διαφόρους λόγους (έλλειψη υποδομής, έλλειψη καθηγητών ειδικοτήτων κ.λπ.). Στις περισσότερες των περιπτώσεων οι μαθητές επιλέγουν το μάθημα «Εφαρμογές υπολογιστών» και λόγω του ενδιαφέροντος που παρουσιάζει, αλλά και γιατί δεν είναι γραπτός εξεταζόμενο. Στην πράξη, όμως, σκοντάφτουν στην παντελή έλλειψη υπολογιστών ή και καθηγητών αυτής της ειδικότητας, με αποτέλεσμα να «επιλέγουν» αυτό που μπορεί να προσφέρει το κάθε σχολείο. Έχει παρατηρηθεί και το φαινόμενο, καθηγητές που με δυσκολία θα κάλυπταν πλήρες ωράριο να ωθούν τους μαθητές στην επιλογή μαθημάτων της ειδικότητάς τους! Σύμφωνα πάντως με το ενημερωτικό φυλλάδιο του υπουργείου, «κάθε μαθητής μπορεί να συμπληρώσει ο ίδιος το πρόγραμμά του, επιλέγοντας έως και δύο μαθήματα, αυτά που ταιριάζουν στα ενδιαφέροντά του». Αν στους μαθητές προσφερόταν μια πραγματική δυνατότητα επιλογής μαθημάτων, σύμφωνα με τα ενδιαφέροντά τους, τότε ούτε οι αίθουσες θα έφταναν ούτε ημερήσιο πρόγραμμα θα μπορούσε να φτιαχτεί. Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι τα βιβλία επιλογής έφθασαν στα σχολεία γύρω στα μέσα Νοεμβρίου! Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η διδασκαλία ορισμένων μαθημάτων επιλογής (και όχι μόνο) ανατίθεται σε καθηγητές «παρεμφερούς» ειδικότητας. Όπως πολύ εύστοχα σημειώνει ο εκπαιδευτικός Χ. Κάτσικας (Τα Νέα, 9 Νοεμβρίου 1998), «όπου δεν υπάρχουν εκπαιδευτικοί ειδικότητας, καλούνται οι «παντός καιρού» φιλόλογοι να καλύψουν τη διδασκαλία των νέων μαθημάτων (π.χ. Θεατρολογία!).

Η «ΔΩΡΕΑΝ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ» ΑΚΡΙΒΑΙΝΕΙ

• Η Πρόσθετη Διδακτική Στήριξη για μαθητές που έχουν κενά ή συγκεκριμένες μαθησιακές δυσκολίες φαντάζει, και αυτή, πολύ ωραία στα χαρτιά! Σύμφωνα με τις υπουργικές εξαγγελίες, «θα ακολουθούνται εξατομικευμένα προγράμματα ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών». Και εδώ βέβαια προέχει το θέμα της απορρόφησης του σχετικού κονδυλίου, αφού σύμφωνα με το ΕΠΕΑΕΚ, έως τον Ιούνιο του 2000 προβλέπονται από το Β' Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης 36 δισ. δραχμές(!) για την ενισχυτική διδασκαλία. Από τη στιγμή όμως που εδώ και χρόνια οι περισσότε-

ρες «μεταρρυθμίσεις» (όπως και η τωρινή) άλλο δεν κάνουν από το να ενισχύουν όλο και περισσότερο την παραπαιδεία, το συγκεκριμένο κονδύλι δύσκολα θα απορροφηθεί! Άλλωστε, ποιος μπορεί να αμφισβητήσει την τραγική αλήθεια ότι εδώ και χρόνια, με τις ευλογίες όλων, τα φροντιστήρια έχουν υποκαταστήσει πλήρως το δημόσιο σχολείο; Όλοι γνωρίζουμε, συμπεριλαμβανομένου του κυρίου Αρσένη, ότι με την εφαρμογή της μεταρρύθμισης η πελατεία των φροντιστηρίων αυξήθηκε (από 20-50%). Τα μεγάλα φροντιστήρια, που κατά τον κύριο υπουργό «δεν έχουν πλέον λόγο ύπαρξης», αντί να κλείνουν, ανοίγουν συνεχώς νέα παραρτήματα στις συνοικίες, αφού τα παιδιά της Β' Λυκείου δεν προφταίνουν να κατέβουν στο κέντρο, καθώς οι φροντιστηριακές ώρες έχουν αυξηθεί (Τα Νέα, 14.10.98). Η «δωρεάν» δημόσια παιδεία χρόνο με το χρόνο και, κυρίως, ύστερα από κάθε «μεταρρύθμιση» γίνεται όλο και πιο ακριβή. Τώρα ο κάθε μαθητής χρειάζεται γύρω στις 50-100.000 δραχμές το μήνα συν τα έξοδα για τις μετακινήσεις του. Και, φυσικά, δεν είναι να απορεί κανείς γιατί οι φροντιστές τάχθηκαν ευθύς εξαρχής ανεπιφύλακτα υπέρ της μεταρρύθμισης! (Ελευθεροτυπία, 5 Δεκεμβρίου 1998). Ενδιαφέρον είναι ότι, όπως ο υπουργός, έτσι και αυτοί μάχονται κατά της «παραπαιδείας». Κι επειδή μπορεί να υπάρξει σύγχυση, ο όρος χρήζει επεξήγησης, αφού η σημασία του, απ' ό,τι φαίνεται, καθορίζεται ανάλογα με αυτόν που τον χρησιμοποιεί. Σύμφωνα με τους φροντιστές, λοιπόν, «παραπαιδεία είναι η παράνομη παιδεία των ιδιαίτερων και των γκρουπάδικων» και όχι εκείνη των φροντιστηρίων (Ελευθεροτυπία, 5 Δεκεμβρίου 1998). Σύμφωνα με το ίδιο δημοσίευμα, η Ομοσπονδία Επαγγελματιών Φροντιστηρίων ανέθεσε σε Εταρεία να κάνει έρευνα για τον τίξρο των ιδιαίτερων (όντας αυτή κατά της παραπαιδείας!), ώστε τα πράγματα να μπουν στη θέση τους! Το συμπέρασμα που προέκυψε ήταν ότι οι ασκούντες παραπαιδεία κάνουν τριπλάσιο τίξρο από τους «μη ασκούντες» παραπαιδεία, δηλαδή τους φροντιστές. Δηλαδή, ως συνήθως, ο κανυγός γίνεται για το πάπλωμα! Όλα αυτά, φυσικά, δεν δείχνουν παρά μόνο το χάλι στο οποίο βρισκόμαστε ως χώρα στον τομέα της εκπαιδευτικής. Θα αξίζει να γίνει μια έρευνα πάνω στο τι σημαίνουν στη χώρα αυτή «παιδεία», «παραπαιδεία», «δωρεάν παιδεία», «ιδιωτική παιδεία», «νόμιμη παραπαιδεία», «παράνομη παραπαιδεία» κ.λπ. Το πιθανότερο είναι να πρωτοτυπούσαμε και στον τομέα αυτό σε ευρωπαϊκό, τουλάχιστον, επίπεδο! Άλλωστε, είναι γνωστό ότι από όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης εί-

«Στόχος μας είναι ένα σύγχρονο και αποτελεσματικό δημόσιο σύστημα που απαντά στις προκλήσεις του 21ου αιώνα και μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από την ενεργοποίηση και τη συνεργασία όλων των φορέων που εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία: των μαθητών, των γονιών, και -ιδιαίτερα- των εκπαιδευτικών».

Απόσπασμα από το ενημερωτικό έντυπο με τίτλο «Μετά το Γυμνάσιο, τι;», που διανεμήθηκε αρχικά μέσω των κυριακάτικων εφημερίδων και αργότερα στα σχολεία για τη νέα εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που υλοποιεί το υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων στο πλαίσιο του Β' Κοινωνικού Πλαισίου Στήριξης, μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαιδευτικής και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ), που συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και Εθνικούς Πόρους.

μαστε οι μοναδικοί που έχουμε το θεσμό των Φροντιστηρίων, παρ'έχοντας, βεβαίως, «δωρεάν» δημόσια εκπαίδευση!

Μοιάζει, ίσως, με αντίφαση να διατίθενται 36 δις. στην Ενισχυτική Στήριξη όταν, σύμφωνα με τους δείκτες '98 του ΟΟΣΑ για την Παιδεία, η Ελλάδα βρίσκεται στα χαμηλότερα επίπεδα ανάμεσα σε 34 χώρες (*Καθημερινή*, 6 Δεκεμβρίου 1998). Στις δαπάνες για την παιδεία ξοδεύουμε λιγότερο από το 5% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος και μόλις το 44% του πληθυσμού μας 25-64 ετών έχει τελειώσει το Λύκειο, έναντι 60-80% στις περισσότερες χώρες. Σύμφωνα με την Έκθεση αυτή, το λίκνο του ευρωπαϊκού πολιτισμού βρίσκεται στην έσχατη βαθμίδα σε δαπάνες για την παιδεία και την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Είναι όμως σαφές ότι η αντίφαση είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη, αφού όταν πρόκειται για τον πακτωλό των ευρωπαϊκών εκατομμυρίων είμαστε γενναίοι και ανοιχτοχέριδες, όταν όμως πρόκειται για εθνικούς πόρους είμαστε φειδωλοί και μίζεροι σε βαθμό κακογρήματος. Το ερώτημα είναι τι θα γίνει όταν ο πακτωλός αυτός στερέψει και, κυρίως, όταν αλλάξει ο υπουργός Παιδείας. Εάν κανείς συσχετίσει τα στοιχεία της Έκθεσης του ΟΟΣΑ με εκείνα που προέκυψαν από Πανελλήνια Έρευνα για τον Αναλφαβητισμό που πραγματοποιήσε για πρώτη φορά στη χώρα μας το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης (*Καθημερινή*, 13 Νοεμβρίου 1998), αλλά και με τα αποτελέσματα των διαγνωστικών τεστ που διενεργήθηκαν στα Λύκεια της χώρας στην αρχή της σχολικής χρονιάς (*Καθημερινή*, 1 Νοεμβρίου 1998), τότε θα καταλάβει το βαθμό απαιδευσίας των Ελλήνων. Σύμφωνα με την έρευνα του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου, ένας στους δύο Έλληνες (49,4%) δεν έχει ολοκληρώσει την 9ετή εκπαίδευση. Το 60% από αυτούς δεν μπορεί να συμπληρώσει μια αίτηση, το 31,2% δεν μπορεί να κατανοήσει το νόημα ενός κειμένου από βιβλίο Νεοελληνικής της Β' Γυμνασίου, το 50,4% δεν μπορεί να «διαβάσει» το λογαριασμό της ΔΕΗ, ενώ το 30% χρειάζεται βοήθεια για να αντιληφθεί τι σημαίνουν οι εγγραφές σε ένα απλό βιβλιόριο ταμειευτηρίου.

• Σχετικά με τα ΤΕΕ, θα πρέπει να προσθέσουμε ορισμένα ακόμη στοιχεία. Αυτά δεν αποτελούν παρά κατώτερες και υποβαθμισμένες, άμα τη γενέσει τους από την ίδια την Πολιτεία, Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές. Εισάγονται σε αυτά, χωρίς εξετάσεις, οι κάτοχοι Απολυτηρίου Γυμνασίου, καθώς και οι αποτυγχόντες στην Α' ή Β' τάξη του Ενιαίου Λυκείου. Σύμφωνα με τις εξαγγελίες του υπουργείου, με την ίδρυση των ΤΕΕ «παρέχεται σύγχρονη επαγγελματική εκπαίδευση με παράλληλη ανάπτυξη της ουσιαστικής γνώσης, της κριτικής ικανότητας και των ευρύτερων δυνατών δεξιοτήτων, ώστε να διασφαλίζεται η επαγγελματική εξασφάλιση και η ποιοτική βελτίωση της προσφερόμενης εργασίας». Βεβαίως όλα αυτά δεν αποτελούν παρά εξαγγελίες! Αρκεί να ρίξει κανείς μια ματιά στο «είδος» και την «ποιότητα» της γνώσης που θα παρασχεθεί στους σπουδαστές αυτούς, όταν τα Εκπαιδευτήρια αυτά λειτουργήσουν (μέχρι στιγμής δεν υπάρχει αναλυτικό πρόγραμμα -υπάρχει όμως στα ενημερωτικά φυλλάδια!- βιβλία και καθηγητές ειδικοτήτων, όμως τα ΤΕΕ «λειτουργούν» με 40.000 μαθητές, όπως είπαμε. Οι ώρες των μαθημάτων Γενικής Παιδείας (Ελληνικά, Μαθηματικά, Φυσική) μειώνονται στο ελάχιστο (είναι λιγότερες ακόμη και σε σχέση με τα πρώην ΤΕΛ), η δε διδασκαλία της Ιστορίας εξαφανίζεται παντελώς. Βεβαίως, οι εκάστοτε κοπτόμενοι για τα ιερά και όσια της Φυλής θα βγουν έπειτα από λίγο να σπλητεύσουν την απουσία ιστορικής μνήμης και συνείδησης από τη νεολαία και όλα τα συμπαρομαρτούντα. Τώρα, πώς γίνεται με ένα πρόγραμμα από το οποίο η διδασκαλία των Ελληνικών περικόπεται κατά το ήμισυ και η Ιστορία εξαφανίζεται παντελώς «να

ΚΥΡΙΕ ΚΑΘΗΓΗΤΑ, ΜΕΛΕΤΗΣΑΤΕ ΤΟΝ ΤΥΦΛΟΣΟΥΡΤΗ;

Οι καθηγητές που διδάσκουν στις δύο πρώτες τάξεις του Ενιαίου Λυκείου οφείλουν πλέον να λάβουν υπόψη τους τα λεγόμενα **βιβλία αξιολόγησης μαθητών**. Και εδώ ουσιαστικά εδράζεται όλη η φιλοσοφία της μεταρρύθμισης: στον τρόπο εξέτασης και αξιολόγησης των μαθητών και όχι στο τι μαθαίνουν. Στα βιβλία αυτά περιλαμβάνονται ερωτήσεις διαφόρων τύπων (ελεύθερης ανάπτυξης, σύντομης απάντησης, κλειστού ή αντικειμενικού τύπου κ.λπ.) και αποτελούν, εκτός από τα βιβλία επιλογής, τα μόνα «καινούργια» βιβλία της μεταρρύθμισης. Όλα τα υπόλοιπα παραμένουν τα ίδια, απλά στο εξώφυλλό τους προστέθηκε η ένδειξη «Ενιαίου Λυκείου». Ίσως με τα βιβλία αυτά, καθώς και με τα ατέλειωτα «επιμορφωτικά» σεμινάρια των εκπαιδευτικών, να καλύφθηκε επαρκώς μέρος των κονδυλίων του ΕΠΕΑΕΚ! Άρα υπάρχει σοβαρός λόγος ύπαρξής τους! Προς το παρόν έχουν κυκλοφορήσει τα πρώτα τεύχη και τώρα ετοιμάζονται και τα δεύτερα. Για το κάθε μάθημα χωριστά θα μπορούσαν να γίνουν πλείστες όσες παρατηρήσεις. Θα σταθούμε σε ένα μόνο παράδειγμα: σ' αυτό της αξιολόγησης στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Β' Λυκείου. Το πρώτο τεύχος, αποτελούμενο από 188 σελίδες, αναφέρεται σε 16 κείμενα, εκ των οποίων μόνο 4 περιλαμβάνονται στην έως στιγμής εξεταστέα ύλη. Από τις 188 σελίδες οι 36 είναι αφιερωμένες σε ένα μόνο κείμενο, τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους» του Διονυσίου Σολωμού. Εάν κανείς πρέπει να ακολουθήσει τις οδηγίες αυτές, τότε για δύο συνεχείς μήνες δεν πρέπει να διδάσκει άλλο από το κείμενο αυτό (με 2 ώρες διδασκαλίας την εβδομάδα από 45'). Και βεβαίως, το μόνο σίγουρο είναι ότι με αυτό τον κατακερματισμό του κειμένου σε ατέλειωτες ερωτήσεις στο τέλος χάνεται η ουσία και η απόλαυση του ίδιου του κειμένου, σαφώς και η απλή κατανόησή του.

Το Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας που ανέλαβε τη συγγραφή αυτών των βιβλίων μιλάει για «ελλιπή κατανόηση» εκ μέρους των εκπαιδευτικών (όλα κατανοούνται ελλιπώς σ' αυτή τη μεταρρύθμιση!). «Αρκεί η χρησιμοποίηση δυο-τριών παραδειγμάτων από την κάθε ενότητα», δήλωσε ο πρόεδρος του Κέντρου, κύριος Κασσωτάκης (*Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 6 Δεκεμβρίου 1998). Μα αν αρκούν τόσο λίγα παραδείγματα, προς τι η συγγραφή τόσων σελίδων; Μήπως για την περίφημη απορρόφηση; Σημασία, όμως, έχουν και τα αναγραφόμενα στην εισαγωγή ότι «τα βιβλία αυτά (18 στον αριθμό) εκπονήθηκαν μέσα σε λίγους μήνες», όπερ μεθερμηνευόμενον τρία τινά μπορεί να σημαίνει: ή ότι οι συγγραφείς είναι διάνοιες που σε ελάχιστο χρονικό διάστημα μπορούν να κάνουν θαύματα, ή ότι έχουν κάνει αντιγραφές, ή ότι έχουν κάνει προχειροδουλείες. Μόνο αν δεχτούμε την πρώτη εκδοχή, θα πρέπει να τα λάβουμε σοβαρά υπόψη μας. Και η δεύτερη εκδοχή μάς καλύπτει εάν οι συγγραφείς είναι καλοί αντιγραφείς! Για την τρίτη ουδέν σχόλιον!

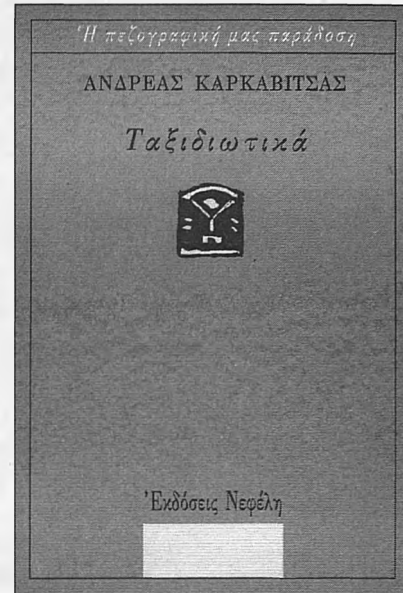
αναπτύσσεται η ουσιαστική γνώση, η κριτική ικανότητα και οι ευρύτερες δυνατές δεξιότητες», ίσως μόνο ο ίδιος ο υπουργός να είναι σε θέση να απαντήσει.

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ, ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ, ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

• Ουδέμια αμφιβολία υπάρχει ότι το νέο σύστημα διαπνέεται από μια εξετασιοκεντρική λογική, η οποία δεν συνάδει ούτε με την εμπέδωση και ποιότητα της γνώσης ούτε με την εν γένει παιδαγωγική και εκπαιδευτική διαδικασία. Αποκαλυπτικό ως προς αυτό είναι και το 16σέλιδο υπόμνημα, με ημερομηνία 19 Οκτωβρίου '98 (δηλαδή πολύ πριν από την εκδήλωση των «υποκινούμενων από κακοήθη παραπληροφόρηση και κατευθυνόμενων κινητοποιήσεων») του τότε Διευθυντή Σπουδών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του υπουργείου Παιδείας, κ. Χρ. Σιγάλα, δηλαδή του πλέον αρμοδίου, ο οποίος είχε επισημάνει τα ίδια ακριβώς σημεία

Ανδρέας Καρκαβίτσας

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ

Τα ταξιδιωτικά, ανήκουν στα αριστουργήματα της γραμματείας μας, πραγματικά κειμήλια των γραμμάτων μας.

Ο Καρκαβίτσας υπήρξε ένας αριστοτέχνης της περιγραφής – την οποία υπέτασσε συνεχώς σε μια καθαρώς πεζογραφική λειτουργία. Τα ταξιδιωτικά συνιστούν μια πεζογραφική και εθνική κιβωτό. Με τη φοβερή παρατηρητικότητα του, το πάθος του για την λεπτομέρεια και την ακρίβεια της περιγραφής, τις ιστορικές, μυθολογικές και γεωγραφικές του γνώσεις, την τόλμη του να γράφει την αλήθεια, την απόλυτη ειλικρίνειά του, τις θαρραλέες και χωρίς ψιμίθεια κρίσεις του, την εκδήλως ποιητική του γλώσσα, την υπόγεια αγάπη του για τους κάθε λογής κατατρεγμένους, την αποστροφή του για τους δυνάστες, τις συνεχείς και καιρίες αναφορές του στο δημοτικό τραγούδι, το ρίγος των ορέων που τον συνεπαιρνε, τον θαυμασμό του για τους αρματολούς που θυσιάστηκαν, την συμπάθειά του για όσους κατέστησαν παράνομοι, φυγόδικοι ή και λήσταρχοι ακόμη – ο Καρκαβίτσας μάς προσφέρει με Τα Ταξιδιωτικά του ένα συναρπαστικό ανθρώπινο τοπίο, μια μοναδική ανθρωπογεωγραφία και μια χαρακτηριστική χαρτογράφηση του τόπου μας, η οποία διατηρεί στο ακέραιο την τραγική της επικαιρότητα.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΕΙΡΑΣ: ΝΑΣΟΣ ΒΑΓΕΝΑΣ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Η. Χ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10 680, Τηλ. 36.07.744 - FAX: 36.23.093

e-mail: nefeli-p@otenet.gr

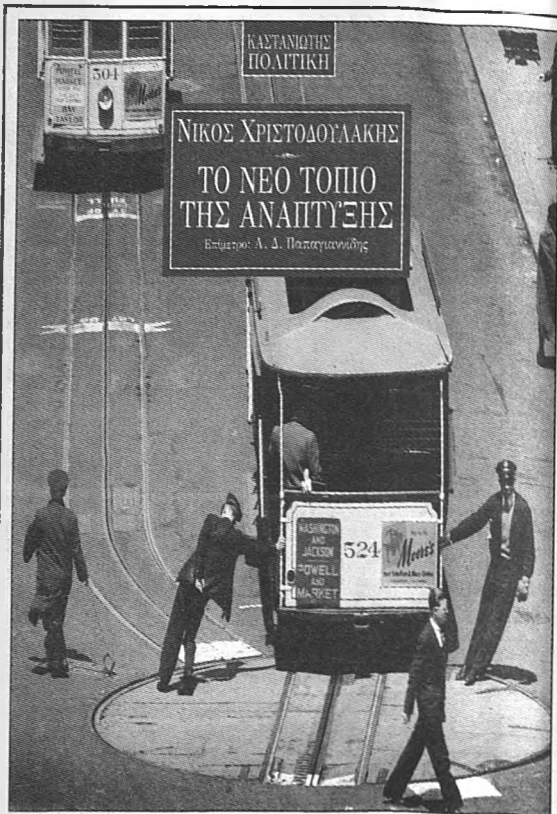
που σήμερα έχουν οδηγήσει καθηγητές και μαθητές σε απόγνωση και αδιέξοδο (για τη δημοσίευση αποσπασμάτων του υπομνήματος αυτού βλ. *Ελευθεροτυπία*, 15 Δεκεμβρίου 1998). Η απάντηση του κυρίου υπουργού στο εν λόγω υπόμνημα ήταν να απομακρύνει τον συντάκτη του από τη θέση αυτή και να τον στείλει στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο). Απορίας άξιο, βέβαια, είναι το γεγονός ότι την αμέσως επομένη της δημοσίευσής των εν λόγω αποσπασμάτων, στην ίδια πάντα εφημερίδα (*Ελευθεροτυπία*, 16 Δεκεμβρίου '98), ενώ ο υπουργός Παιδείας κάνει λόγο για «προσωπικές απόψεις του κ. Σιγάλα», ο ίδιος ο κ. Σιγάλας απαντά ότι παρά τις παρατηρήσεις που έκανε, όπως είχε υποχρέωση να κάνει, «θεωρεί τη μεταρρύθμιση από τις σημαντικότερες που έγιναν τα τελευταία χρόνια!».

• Ένα άλλο στοιχείο που πρέπει να επισημάνουμε, ουσιαστικότατο, αφορά το σημείο εκκίνησης μιας μεταρρύθμισης. Είναι ποτέ δυνατόν να ξεκινά κανείς το χτίσιμο ενός σπιτιού από τη στέγη και όχι από τα θεμέλια; Βέβαια, ο κύριος υπουργός σε συνέντευξή του στην *Καθημερινή της Κυριακής*, 14 Δεκεμβρίου '98 δήλωσε ότι από του χρόνου θα κάνει μεταρρυθμίσεις και στα Δημοτικά και στα Γυμνάσια!

Το πρόβλημα είναι τόσο σύνθετο που δεν μπορεί να εξαντληθεί στα όσα επισημάναμε έως εδώ. Σίγουρο είναι ότι με τις συνεχείς «μεταρρυθμίσεις» και την έλλειψη εξειδικευμένου και μακρόπνοου σχεδιασμού το Λύκειο έχει πάψει, εδώ και καιρό, να αποτελεί σχολείο γενικής παιδείας. Με το νέο σύστημα σβήνει η όποια ελπίδα για κάτι τέτοιο. Ο στόχος τώρα είναι η πλειονότητα των μαθητών να τελειώνει απλά και μόνο το Γυμνάσιο, ίσως και την πρώτη Λυκείου για να μη μένει με την πικρή γέυση ότι κάποιος της στερούν αυτό το δικαίωμα. Όσο για την ελεύθερη πρόσβαση στο Πανεπιστήμιο, αυτό δεν αποτελεί παρά μύθευμα και ουδεμία ουσιαστική αλλαγή παρατηρείται σε σχέση με τα έως τώρα ισχύοντα. Θα εισάγονται σε αυτό όσοι εισάγονταν έως τώρα, αφού προηγουμένως θα έχουν πληρώσει αδρά ποσά σε φροντιστήρια και ιδιαίτερα. Υπάρχει όμως μια ουσιαστική αλλαγή στο σημείο αυτό. Ότι το νέο σύστημα στερεί πρακτικά τη δυνατότητα του Απολυτηρίου από όλους εκείνους που ενδιαφέρονται μόνο για το Απολυτήριο του Λυκείου και όχι για την εισαγωγή στα Πανεπιστήμια. Ο νέος τύπος Λυκείου που πάει να διαμορφωθεί κάθε άλλο παρά ενιαίος μπορεί να θεωρηθεί, αφού κλείνει τις πόρτες του στο μεγαλύτερο μέρος των μαθητών. Πρόκειται για έναν τύπο Λυκείου καθαρά επιλεκτικό, άκρως ανταγωνιστικό που ουδεμία σχέση έχει με την ουσιαστική μόρφωση και καλλιέργεια. Όσο γι' αυτούς που πολύ κυνικά υποστηρίζουν ότι στο Λύκειο πρέπει να φοιτούν μόνο όσοι αξίζουν, έχουμε να απαντήσουμε με τα λόγια ενός από τους πλέον ειδικούς, του ιστορικού της εκπαίδευσης κυρίου Αλέξη Δημαρά, ο οποίος σε συνέντευξή του στην *Κυριακάτικη Αυγή* (13 Δεκεμβρίου 1998) απάντησε: «Η λογική αυτή ανήκει σε αριστοκρατικές προσεγγίσεις».

Επειδή το θέμα αφορά όλους μας, κυρίως όμως τα νέα παιδιά που θέλουν – και καλό είναι για την ψυχική τους υγεία – να βλέπουν και καλές προθέσεις στις πράξεις των μεγάλων, θα κλείσουμε με ένα απόσπασμα από επιστολή μαθητών του 2ου Ενιαίου Λυκείου Ηλιούπολης, όπως δημοσιεύτηκε στα *Νέα* στις 9 Δεκεμβρίου 1998:

«Σαφώς και δεν μπορούμε να προδικάσουμε το καινούργιο σύστημα. Σίγουρα οι προθέσεις είναι καλές, όμως δεν υπάρχει οργάνωση και υποδομή. Είναι κατασκήνη χωρίς θεμέλια και, εν πάση περιπτώσει, είναι παράλογο να απαιτεί κανείς ροδάκινα μέσα στο καταχείμωνο, εφ' όσον τα δέντρα φυτεύτηκαν μόλις το φθινόπωρο! Ωραία τα φρούτα, εφ' όσον ωριμάσουν!»

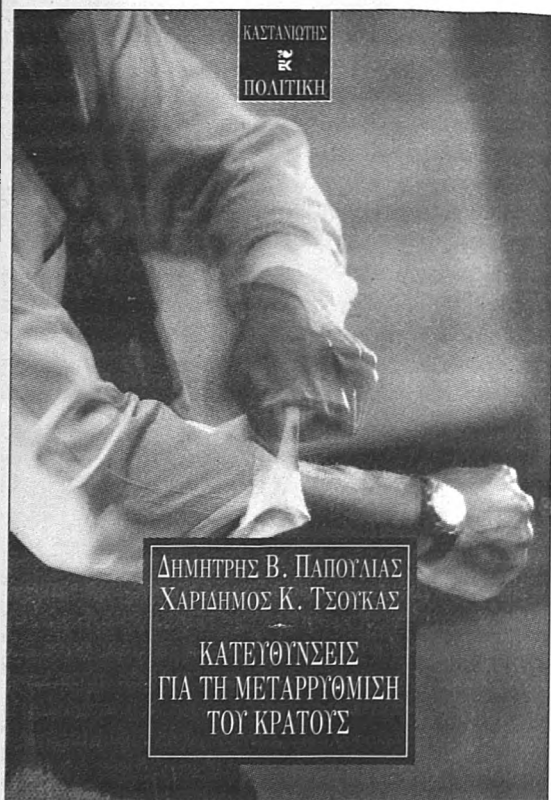

ΝΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ

Το νέο τοπίο της ανάπτυξης

Επίμετρο: Α. Δ. Παπαγιαννίδης

Το βιβλίο περιγράφει μία σειρά από δημόσιες πολιτικές, για την μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους, την απασχόληση, τις ιδιωτικοποιήσεις, τις υποδομές, την παιδεία, την διοίκηση, την τεχνολογία. Οι πολιτικές αυτές προάγουν την ανάπτυξη και την ευημερία στην χώρα μας και της επιτρέπουν να έχει μία ισχυρή παρουσία στο νέο διεθνές περιβάλλον που διαμορφώνεται από την παγκοσμιοποίηση, την αναδυόμενη δυναμική των Βαλκανίων και την νομισματική ενοποίηση της Ευρώπης.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Β. ΠΑΠΟΥΛΙΑΣ
ΧΑΡΙΔΗΜΟΣ Κ. ΤΣΟΥΚΑΣ

Κατευθύνσεις για τη μεταρρύθμιση του κράτους

Οι μεταρρυθμίσεις, ιδιαίτερα στους μεγάλους τομείς της δημόσιας ζωής και της κρατικής δραστηριότητας, είναι εδώ και πολύ καιρό ένα μεγάλο ζητούμενο στην ελληνική πραγματικότητα, ιδιαίτερα μετά την πτώση της χούντας το 1974.

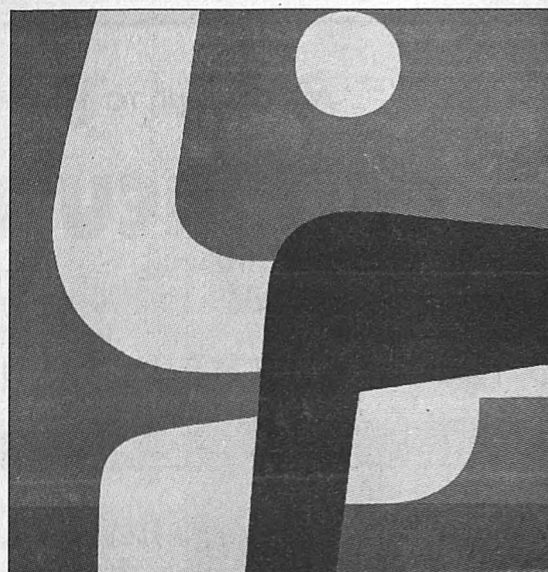
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ
Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

Ζαλόγγου 11. 106 78 Αθήνα, τηλ. κέντρο 330.12.08
www.kastaniotis.com e-mail: info@kastaniotis.com

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Διαχρονία
και συνέργεια
Μια πολιτική πολιτισμού

Ο πολιτισμός είναι ταυτοχρόνως το πιο ευαίσθητο, το πιο επικίνδυνο και το πιο πρόσφορο πεδίο άσκησης πολιτικής. Γιατί οτιδήποτε γίνεται στο πεδίο αυτό συνδέεται, από την ίδια τη φύση του πράγματος, με την αισθητική και την ιδεολογία, τις νοοτροπίες και τα στερεότυπα, την αυτοσυνειδησία της κοινωνίας: την πολυμορφία και τις αντοχές της, τη σχέση της με την Ιστορία και τις ποικίλες χρήσεις της, τη σχέση της με τους «άλλους».

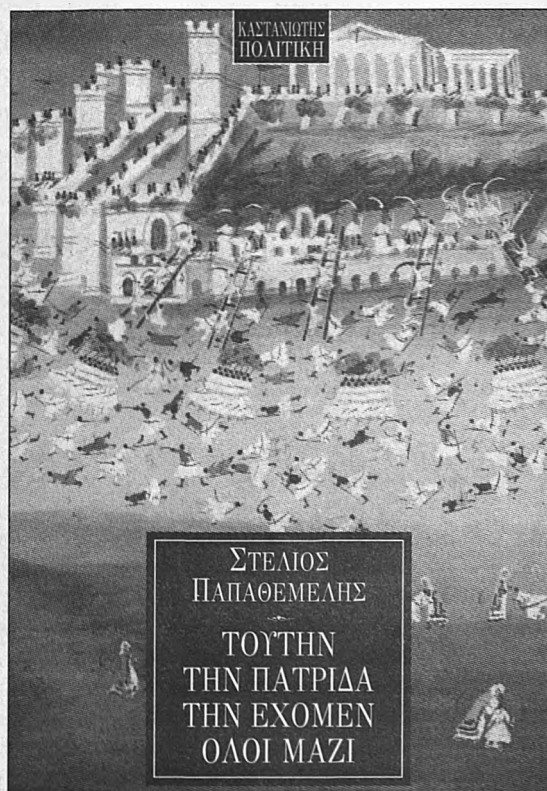

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ
ΔΙΑΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ
ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΑΠΑΘΕΜΕΛΗΣ
Τούτην την πατρίδα
την έχομεν όλοι μαζί

Η ασφάλεια του Ελληνισμού είναι υπόθεση του Ελληνισμού. Και μάλιστα αποκλειστική του υπόθεση. Βασίζεται πρωτίστως στην αποτρεπτική εξισορρόπηση ισχύος με τον κύριο εχθρό του. Αλλά ταυτόχρονα παίρνει ενεργές πρωτοβουλίες στη διεθνή σκακιέρα, ανταγωνιζόμενος τον αντίπαλο και προλαμβάνοντάς τον.

Δεδομένου ότι η τουρκική επιθετικότητα είναι ολοκληρωτική και δεν έχει προηγούμενο ή παράλληλο στο διεθνές περιβάλλον, η εξουδετέρωσή της επιβάλλει πολυεπίπεδη στρατηγική, πανελληνική συστράτευση και αδιάκοπη εγρήγορση. Οφείλουμε και μπορούμε έξυπνες κινήσεις που φέρνουν τον εχθρό προ τετελεσμένων.

ΣΤΕΛΙΟΣ
ΠΑΠΑΘΕΜΕΛΗΣ
ΤΟΥΤΗΝ
ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ
ΤΗΝ ΕΧΟΜΕΝ
ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

Ζαλόγγου 11, 106 78 Αθήνα, τηλ. κέντρο 330.12.08

www.kastaniotis.com

e-mail: info@kastaniotis.com

Με αφορμή τα 15 χρόνια από την ίδρυση της «ΙΘΑΚΗΣ»

Οι θεραπευτικές κοινότητες στην Ελλάδα

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΗΣ, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

του Φοίβου Ζαφειρίδη

Αφιερώνεται στη μνήμη των φίλων Γιάννη Σταθόπουλου και Ειρήνης Κατσανικάκη, που έπειτα από επανειλημμένες προσπάθειες απεξάρτησης πέθαναν, από νοθευμένη δόση ηρωίνης. Θύματα του κνισμού και της αδιαφορίας όλων μας.

Το 1982 είχε ήδη εμφανισθεί στην Ελλάδα το πρόβλημα της κατάχρησης σκληρών ψυχοτρόπων ουσιών με κύριο εκπρόσωπο την ηρωίνη. Η υφυπουργός Υγείας και Πρόνοιας κ. Μαρία Κυπριωτάκη, άνθρωπος με κοινωνική ευαισθησία, έχοντας πληροφορηθεί για την προϋπηρεσία μου σε θεραπευτική κοινότητα του εξωτερικού, με κάλεσε και μου ανέθεσε τη σύνταξη μελέτης για τη δημιουργία ενός καινοτόμου θεραπευτικού προγράμματος. Η μελέτη μου με τίτλο «Πρόταση για τη θεραπεία των τοξικοεξαρτημένων στην Ελλάδα» κατετέθη τον Αύγουστο του 1982 στο υπουργείο. Η μελέτη προέβλεπε: α) την ανάπτυξη συμβουλευτικών σταθμών με δυνατότητες πολλαπλών επεμβάσεων, β) τη δημιουργία κέντρου σωματικής αποτοξίνωσης, γ) τη δημιουργία θεραπευτικών κοινοτήτων κλειστού και ανοικτού τύπου και δ) τη φάση κοινωνικής επανένταξης. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους μού ανετέθη η ευθύνη της υλοποίησης της πρότασης¹.

Η υλοποίηση απετέλεσε μια δύσκολη υπόθεση. Δεν υπήρχε προσωπικό με εμπειρία. Επέλεξα νέους ψυχιάτρους, κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους που καταρτί-

στηκαν θεωρητικά σε εκπαιδευτικές συναντήσεις που οργανώθηκαν στην Ελλάδα, ενώ για την πρακτική τους άσκηση στάλθηκαν για έξι περίπου εβδομάδες σε θεραπευτικές κοινότητες της Ολλανδίας.

Τον Αύγουστο του 1983 εγκαινιάστηκε η πρώτη φάση του «Ειδικού θεραπευτικού προγράμματος του υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας», που περιελάμβανε τη λειτουργία ενός κέντρου ενημέρωσης και του κέ-

ντρου σωματικής αποτοξίνωσης στο Παιδοψυχιατρικό Νοσοκομείο Νταού Πεντέλης. Στις 27 Νοεμβρίου του 1983 άρχισε η λειτουργία της πρώτης θεραπευτικής κοινότητας στην Ελλάδα σε αγρόκτημα που μας παραχωρήθηκε από την πρόεδρο του Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας κ. Καλλιόπη Μπουρδάρα.²

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ «ΙΘΑΚΗ»

Τα πρώτα τρία χρόνια της λειτουργίας της θεραπευτικής Κοινότητας ΙΘΑΚΗ -περίοδος που ονομάστηκε δοκιμαστική- ήταν καθοριστικά για την εγκαθίδρυση στην Ελλάδα του μοντέλου των θεραπευτικών κοινοτήτων. Η ανάπτυξη της κοινότητας βασίστηκε στις ακόλουθες παραδοχές:

1. Ότι αναμφισβήτητα η πλέον αξιόπιστη θεραπευτική πρόταση που διευτυπώθη ποτέ για την απεξάρτηση ήταν αυτή των Ανωδύμων Αλκοολικών και αργότερα των Ανωδύμων Ναρκομανών.

2. Ότι η μεγάλη επιτυχία και αποτελεσματικότητα των δύο παραπάνω προτάσεων οφείλεται: α) στη φιλοσοφία αυτοβοήθειας, δηλαδή στην απουσία επαγγελματιών στελεχών με βιοποριστικές επιδιώξεις και β) στην ηθική και πνευματική διάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών που αυτοί πρώτοι οι Ανώδymοι Ναρκομανείς αναγνώρισαν και η κλασική ψυχιατρική προσέγγιση θέλει ακόμα και σήμερα να αγνοεί.

3. Ότι η κατάχρηση σκληρών ψυχοτρόπων ουσιών αποτελεί το σύμπτωμα, κοινωνικής, οικογενειακής και ατομικής δυσλειτουργίας και δεν υποδηλώνει σε καμία περίπτωση μια αυτοτελή νοσολογική οντότητα.

4. Ότι η παραπάνω προσέγγιση προϋποθέτει την αποδοχή της ανθρωπιστικής ψυχολογίας/ψυχοθεραπείας (Rogers, May, Maslow, Perls κ.ά.) ως θεωρητικής βάσης της προσπάθειας.

5. Ότι κατά συνέπεια, χρησιμοποιώντας τη λέξη «θεραπεία» στην περίπτωση της πλειοψηφίας των εξαρτημένων ατόμων (εξαιρουμένων ανθρώπων με πρωτογενή ψυχιατρική ψυχοπαθολογία), εννοούμε τη μεταλαμπάδευση νοήματος ζωής και την καλλιέργεια ανθρωπιστικών αξιών.

6. Ότι «θεραπεία» είναι ένας συνεχής αγώνας και μία συνεχής εφ' όρου ζωής διαδικασία εσωτερικού διαλόγου με τις υπαρξιακές ανάγκες. Και αυτό δεν αφορά αποκλειστικά τους χρήστες ναρκωτικών, αλλά και όλους όσους θέλουν να βρουν τον εαυτό τους. Γιατί

εκτός από τις ψυχοτρόπες ουσίες υπάρχουν δεκάδες άλλα νόμιμα ναρκωτικά, που η καταναλωτική μας κοινωνία αφειδώς προσφέρει προκειμένου να κατευνάσει τον πόνο μας και να καταστείλει τις αμφισβητήσεις μας.

7. Και τέλος, ότι όλες οι παραπάνω παραδοχές οδηγούν νομοτελειακά στο συμπέρασμα ότι η ίδια η φιλοσοφία των θεραπευτικών κοινοτήτων αποκλείει την ένταξή τους στην κυρίαρχη λογική της διαχείρισης των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων που αγνοεί τις κοινωνικές δυναμικές οι οποίες ευθύνονται για τη γένεσή τους³.

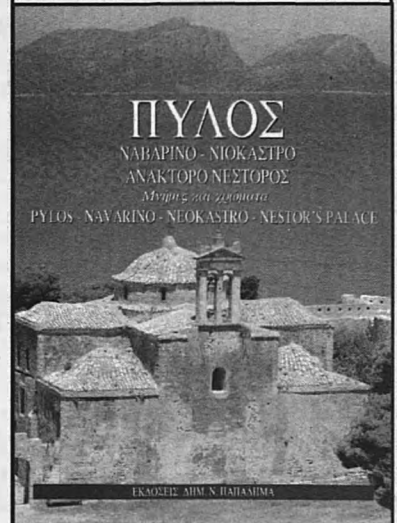
Τα επόμενα χρόνια η θεραπευτική κοινότητα προχωρά και αναπτύσσεται. Το προσωπικό εργάζεται νυχθημερόν χωρίς ωραριο έναντι πενιχρών αποδοχών. Παραιτούμεθα οικειοθελώς από την αμοιβή των υπερωριών μας. Ανιδιοτέλεια, αμεσότητα, αλληλεγγύη, αυτοθυσία και αγάπη χαρακτηρίζουν τις σχέσεις μας. Τα μέλη της κοινότητάς μας (χρήστες ναρκωτικών) εντυπωσιάζονται. Όσοι μένουν μαζί μας αρχίζουν για πρώτη τους φορά να αγαπούν τη ζωή! Ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την αγάπη μας. Συχνά τα νέα μέλη μας λένε: «Έτσι μάλιστα, αξίζει να ζούμε». Μας δίνουν έτσι κουράγιο να συνεχίσουμε. Σκληροί φυλακόβιοι με μοναδική επιλογή στη ζωή τους την αυτοκαταστροφικότητα αρχίζουν να αλλάζουν. Το κλίμα αγάπης και εμπιστοσύνης που εκείνη την εποχή περίσσευε είναι καταλυτικό. Κανείς δεν διατάζει να ανοίξει την ψυχή του. Καταθέτουμε όλοι χωρίς φόβο τις μύχιες σκέψεις μας και τα πιο παράλογα συναισθημάτα μας. Η δυνατότητα εξομολόγησης είναι ακρογωνιαίος λίθος της λειτουργίας της κοινότητας. Υπάρχει για όλους συγχώρεση. Όταν ανοίγουν οι καρδιές τους απορεί κανείς με την ομορφιά που αναβλύζει. Και να σκεφτεί κανείς ότι αυτοί αποτελούσαν τους εγκληματίες! Πολλοί από αυτούς πέρασαν τη ζωή τους χωρίς αγάπη και στοργή. Μέσα στην κοινότητα απέδειξαν ότι μέσα τους βαθιά κρυμμένος υπήρχε ο καλός τους εαυτός που σκέπαζε όμως ο φόβος.

Οι επισκέπτες του σπιτιού μας (όπως αποκαλούσαμε τότε την ΙΘΑΚΗ) ζηλεύουν και συγκινούνται. Άλλοι μας συγκρίνουν με τα πρωτοχριστιανικά κοινόβια και ο τότε υπουργός Υγείας αείμνηστος Γ. Γεννηματάς μιλά συγκινημένος για τις αναρχικές κομμούνες του Ισπανικού Εμφυλίου. Του θυμίζω ότι είχε πρόσφατα απορρύψει εισήγησή μου για τη δημιουργία ενός αυτοδιοικούμενου και ανεξάρτη-

ΠΥΛΟΣ

NABARINO - ΝΙΟΚΑΣΤΡΟ
ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΝΕΣΤΟΡΟΣ
Μνήμες και χρώματα

Δίγλωσση έκδοση
Ελληνικά - αγγλικά

Κείμενα - επιλογή στίχων -
φιλολογική επιμέλεια:
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΑΛΑΤΑΣ

Φωτογραφίες:
ΚΩΣΤΑΣ ΔΡΗΜΤΖΙΑΣ

Μετάφραση: ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΚΟΥΜΑΣ

Καλλιτεχνική επιμέλεια:
ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΕΚΚΟΣ

Σχ. 4ο,

δεμένο με 167 σελίδες,
2 χάρτες, 1 αεροφωτογραφία,
148 φωτογραφίες,
20 παλαιές φωτογραφίες
και γραβούρες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον πολιτισμό
Ιννοκράτους 8 Αθήνα, 106 79,
Τηλ.: 36.27.318

του φορέα που θα αναλάμβανε να προωθήσει στον ελληνικό χώρο την ιδέα της δημιουργίας εναλλακτικών κοινωνικών προτάσεων τύπου ΙΘΑΚΗΣ.

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΕ.Θ.Ε.Α.

Μια εβδομάδα αργότερα ο Γιώργος Γεννηματάς δίνει εντολή στους συνεργάτες του **Μ. Πανούση** και **Ι. Πανοπούλου** να συνεργαστούν μαζί μου για τη δημιουργία του φορέα. Τον Αύγουστο του 1987 με αφορμή τον νέο νόμο για τα ναρκωτικά, ιδρύεται το Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων ως φορέας της εναλλακτικής πρότασης των Θεραπευτικών Κοινοτήτων. Ο νέος φορέας δεν εμπορεύεται και δεν ελέγχεται άμεσα από το Κράτος. Ο ρόλος του Κράτους περιορίζεται στον έλεγχο της διαχείρισής του, ενώ η επιχορήγησή του από τον προϋπολογισμό του υπουργείου είναι προαιρετική. Αυτό βεβαίως σήμαινε ότι έναντι της ανεξαρτησίας που του δόθηκε, το ΚΕ.Θ.Ε.Α. θα φρόντιζε για την αυτοχρηματοδότησή του.

Έτσι η Πολιτεία ασπάζεται επισήμως την πρόταση για μη ένταξη των Θεραπευτικών Κοινοτήτων στις υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας του Εθνικού Συστήματος Υγείας **Παρ' όλα αυτά, το γεγονός ότι η ΙΘΑΚΗ αποτελεί περισσότερο ένα πείραμα κοινωνικής συμβίωσης που παρεμπιπτόντως «θεραπεύει» τους χρήστες ναρκωτικών, παρά ένα κλασικό θεραπευτικό οργανισμό, δεν κατανοείται ούτε καν από φίλους και μέχρι τώρα υποστηρικτές της ΙΘΑΚΗΣ¹.**

Τα επόμενα χρόνια είναι περίοδος μεγάλης δημιουργικής ανάπτυξης των κοινοτήτων στην Ελλάδα. Ιδρύονται οι Θεραπευτικές Κοινότητες «ΕΞΟΔΟΣ», «ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ» και οι ανοιχτές κοινότητες «ΣΤΡΟΦΗ» και «ΔΙΑΒΑΣΗ» που προβλέπονταν άλλωστε και στο αρχικό σχέδιο. Μέσα σε τέσσερα χρόνια το ΚΕ.Θ.Ε.Α. τετραπλασιάζει τις παρεχόμενες θέσεις θεραπείας και αναπτύσσει παράλληλες δραστηριότητες, όπως προγράμματα φυλακών, προγράμματα οικογενειακής θεραπείας, Ενημερωτικά Κέντρα σε όλη την Ελλάδα και την Κινητή Μονάδα Ενημέρωσης «ΠΗΓΑΣΟΣ». (Η Θεραπευτική Μονάδα «ΝΟΣΤΟΣ» ξεκίνησε πολύ αργότερα, το 1993).

Οι θεραπευτικές κοινότητες στην Ελλάδα βοήθησαν εκατοντάδες εξαρτημένους από σκληρά ναρκωτικά να επαναπροσδιορίσουν τον τρόπο ζωής τους και να ζήσουν δημιουργικά. Η θεραπευτική τους επιτυχία επιβεβαίωσε τις ακόλουθες υποθέσεις:

1. Οι παραδοσιακές θεραπευτικές προσεγγίσεις αποτυγχάνουν κατά κανόνα γιατί περιορίζονται αποκλειστικά στην εφαρμογή θεραπευτικών τεχνικών, που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των συμπτωμάτων.

2. Η ανθρώπινη ύπαρξη όταν καλύπτει τις πνευματικές και συναισθηματικές της ανάγκες δεν χρειάζεται να προσφύγει στη λήψη των πάσης φύσεως ναρκωτικών. Παρά το γεγονός ότι στις κοινότητες δεν εχορηγείτο καμία ψυχοτρόπα ουσία και η φύλαξη αφέθη στα ίδια τα μέλη, οι περιπτώσεις προσπάθειας εισαγωγής ουσιών μέχρι το 1994 μετριόντουσαν στα δάκτυλα του ενός χεριού.

3. Οι Θ.Κ., ως μικροκοινωνικό ανθρωποκεντρικό παράδειγμα με ιεράρχηση αξιών εντελώς αντίθετη από αυτή του οικονομικοκεντρικού νεωτερικού παραδείγματος, απέδειξαν [με την αποτελεσματικότητά τους] την καθοριστική ευθύνη των πολιτικοκοινωνικών μας επιλογών στη διαμόρφωση της ψυχικής ισορροπίας των ανθρώπων και τη γένεση των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων. Με απλά λόγια, εάν το κυρίαρχο πρότυπο ανάπτυξης υιοθετούσε τις κοινοτικές αξίες, οι σύγχρονες κοινωνίες θα ήταν ευτυχέστερες.

4. Η διεθνής βιβλιογραφία για τα αυτοπροσδιοριζόμενα ως αμιγώς θεραπευτικά προγράμματα αναφέρει ποσοστό επιτυχίας της τάξης του 5-10%. Μεγαλύτερα ποσοστά έχουν να επιδείξουν κατά κοινή ομολογία προτάσεις όπως το SYNANON, Ανώνυμοι Ναρκομανείς κ.ά. που διέδρυναν τον ορισμό της θεραπείας και προσφέρουν νέα φιλοσοφία ζωής ανθρωπιστικής έμπνευσης. Τα συμπεράσματα αυτά μου ήταν ήδη γνωστά το 1983 και για το λόγο αυτό από το ξεκίνημα των θεραπευτικών κοινοτήτων αναφερόμουν σε θεραπεία που γίνεται «**παρεμπιπτόντως**».

5. Όταν όμως η θεραπεία δεν είναι αυτοσκοπός και τα θεραπευτικά εργαλεία είναι δευτερεύουσας σημασίας, τότε η φιλοσοφία και το ουσιαστικό περιεχόμενο της πρότασης αποκτούν πρωτεύουσα για την αποτελεσματικότητα σημασία. Αυτό επιβεβαιώθηκε τραγικά στην περίπτωση του ΚΕ.Θ.Ε.Α., μετά το '92.

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Το 1992 η λειτουργία του ΚΕ.Θ.Ε.Α. δεν θυμίζει σε τίποτε τα παλαιότερα χρόνια. Ο μεγάλος συγκεντρωτικός φορέας με μεγάλο αριθμό νέου προσωπικού φαίνεται να επιβάλει με τρόπο αυτόματο τις δικές του επιλογές. Η αρχική φιλοσοφία και οι αξίες

που οδήγησαν τις προσπάθειές μας με τον καιρό ξεθωριάζουν. Οι βασικοί συντελεστές της προσπάθειας αισθανόμαστε μεταιωμένοι και εξουθενωμένοι. Η συνοχή της ομάδας χάνεται. Βρισκόμαστε αντιμέτωποι με τα όριά μας. Πόσο μπορεί κανένας, άραγε, να αντέξει αναπλέοντας κόντρα στο κυρίαρχο ρεύμα της αλλοτρίωσης και των καταναλωτικών αξιών χωρίς συντρόφους; Ο ένας μετά τον άλλον λυγίζουμε και οι ατομικές λύσεις απομένουν ως μοναδική διέξοδος. Παράλληλα, εμφανίζονται έντονα συμπτώματα κατάχρησης δύναμης και εξουσίας. Το ΚΕ.Θ.Ε.Α. με την επέκτασή του χάνει τον ανθρωποκεντρικό του χαρακτήρα και μετεξελίσσεται σε έναν οργανισμό παροχής υπηρεσιών μακράν του πνεύματος του ιδρυτικού νόμου και της υπουργικής απόφασης που διέπουν τη λειτουργία του.

Η μετεξέλιξη συνοδεύεται από συνεχή πτώση των θεραπευτικών αποτελεσμάτων. Το 1994 υπολογίζω, από πρόχειρες έρευνες που διενήργησα, ότι το μέσο ποσοστό επιτυχίας των Θ.Κ. βρίσκεται στο 25-30%. Δηλαδή 40% κάτω από το ποσοστό που έδωσε η έρευνα του Πανεπιστημίου Αθηνών σε δείγμα του 1988. Και αυτό παρά το γεγονός ότι ο φορέας διαθέτει καλύτερα αμειβόμενο, καλύτερα εκπαιδευμένο και περισσότερο πεπειραμένο προσωπικό σε σχέση με τα οκτώ πρώτα χρόνια. Το έλλειμμα σε εθελοντισμό και ανθρωπιστικές αξίες φαίνεται καθοριστικό στη διαμόρφωση των ποσοστών επιτυχίας. Παρά το γεγονός ότι πιέζομαι έντονα από το προσωπικό και ορισμένους φίλους του ΚΕ.Θ.Ε.Α. να αποδεχθώ τη νέα ταυτότητα και να αναλάβω το ρόλο του manager ενός απρόσωπου πλέον οργανισμού παροχής θεραπευτικών υπηρεσιών, αρνούμαι. Σε αυτή την απόφαση με οδηγούν αφενός η συνείδηση ευθύνης ως γιατρού για τις ζωές των εξαρτημένων και αφετέρου η επιστημονική μου κατάρτιση που μου επιτρέπει να γνωρίζω καλά πόσο λίγες είναι οι πιθανότητες ουσιαστικής προσφοράς ενός τέτοιου οργανισμού. Είμαι απόλυτα πεπεισμένος ότι ο κύριος υπεύθυνος της πτώσης των ποιοτικών χαρακτηριστικών της δουλειάς μας είναι η ταχύτατη και συγκεντρωτική ανάπτυξη. Έτσι, από το 1992 έως το 1994 επεξεργάζομαι και εισηγούμαι τέσσερις πολιτικούς άξονες που θα δώσουν τη δυνατότητα στις Θ.Κ. να επιστρέψουν στην αρχική φιλοσοφία²:

1. Αποκέντρωση και αυτονόμηση όλων των θεραπευτικών προγραμμάτων του ΚΕ.Θ.Ε.Α. Δηλαδή τα θεραπευτικά προ-

γράμματα ΙΘΑΚΗ, ΕΞΟΔΟΣ, ΣΤΡΟΦΗ κ.λπ. όφειλαν του λοιπού να αποτελούν νομικά πρόσωπα αυτοτελή με δικά τους διοικητικά συμβούλια και διεύθυνση, εμπλεκοντας μάλιστα στη σύνθεση των διοικητικών τους συμβουλίων και τις τοπικές κοινωνίες.

2. Για την αντιμετώπιση των φαινομένων συγγνού επαγγελματισμού και της εξάντλησης (burnout), εισηγούμαι τη θεσμοθέτηση ανώτατου χρονικού ορίου εργασίας (από έξι έως οκτώ χρόνια) στις θεραπευτικές δομές.

3. Την αλλαγή της πολιτικής προσλήψεων και εκπαίδευσης προσωπικού.

4. Τη δημιουργία θέσεων επιστημονικών υπευθύνων σε κάθε πρόγραμμα που θα κατελάμβαναν κλινικοί ψυχολόγοι και ψυχίατροι με εκπαίδευση στην ανθρωπιστικής κατεύθυνσης ψυχοθεραπεία.

5. Το διαχωρισμό της επιστημονικής από τη διοικητική ευθύνη στη θέση του διευθυντή ΚΕ.Θ.Ε.Α., με τη δημιουργία δύο διευθυντών.

Οι προτάσεις μου λέφτουν στο κενό. Αυτή την εποχή το σκηνικό είναι απολύτως θλιβερό. Ομαδοποιήσεις και συντεχνιακές συσπειρώσεις, ίντριγκες, αλληλοϋπονόμευσεις δίνουν ατμόσφαιρα ΔΕΚΟ ή πολυεθνικής εταιρείας και λιγότερο οργανισμού με όραμα ανθρωπινότερης κοινωνίας. Το ερώτημα που τίθεται είναι απλό: Πώς μπορούμε εμείς, άραγε, να δώσουμε μία αξιόπιστη εναλλακτική πρόταση στους χρήστες ναρκωτικών; Δεν αποτελεί αυτή η ατμόσφαιρα μέρος της κοινωνικής κρίσης που τους οδήγησε στην εξάρτησή τους από τις ουσίες;

Στα τέλη του '94, παρά την ομόφωνη κάλυψη των πολιτικών μου προτάσεων από δύο συνεχόμενα διοικητικά συμβούλια, αποφασίζω να παραιτηθώ από τη θέση του διευθυντή του ΚΕ.Θ.Ε.Α. Είχα συμπληρώσει ακριβώς 13 χρόνια στην καθοδήγηση της προσπάθειας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το ΚΕ.Θ.Ε.Α. δεν είναι ο πρώτος φορέας που υποκύπτει στην αλόγιστη επέκτασή του και στα συνοδά της συμπτώματα, όπως η ανάπτυξη υπαλληλικής νοοτροπίας και ο ιδρυματισμός. Η ιστορία του κινήματος των Θεραπευτικών Κοινοτήτων βρρίθει τέτοιων παραδειγμάτων. Η κατάχρηση εξουσίας και δύναμης, ως πρόβλημα των μεγάλων συγκεντρωτικού χαρακτήρα οργανισμών δεν αποτελεί ιδιαιτερότητα του ΚΕ.Θ.Ε.Α.⁶ Αν κάτι όμως έκανε εντύπωση σε όλη αυτή την περίοδο της κρίσης από το

'92 και μετά ήταν ο φανατισμός με τον οποίο ορισμένα μέλη του προσωπικού και ελαχιστότατοι ευτυχώς «φίλοι» του, ωθούμενοι από προσωπικές φιλοδοξίες ανέλιξης και αγνοώντας το κόστος ζωής για τα εξαρτημένα άτομα, αντιτάχθηκαν, από έλλειψη επιστημονικών γνώσεων ή κυνισμό σε κάθε πρόταση επαναπροσδιορισμού της ταυτότητας του φορέα.

Στη διάρκεια της κρίσης του ΚΕ.Θ.Ε.Α. διαπίστωσα με θλίψη ότι ορισμένα μέλη του προσωπικού, εν ονόματι της θεραπείας των εξαρτημένων, εξαρτήθηκαν απόλυτα από την εξουσία και τη δύναμη. Στην ουσία πρόκειται για μια νέα μορφή εξάρτησης από τη διαδικασία της... απεξάρτησης. Η διαπίστωση είναι σημαντική, γιατί εάν ισχύει, έχει μεγάλη σημασία: θέτει ευρύτερα το ερώτημα της γνησιότητας του κινήτρου, όλων των εμπλεκομένων με οιονδήποτε τρόπο στην αντιμετώπιση των ναρκωτικών και των άλλων ψυχοκοινωνικών προβλημάτων.

Το 1968 ο Joe Pilati στέλεχος του θεραπευτικού προσωπικού, ανέκραξε μέσα σε περίοδο κρίσης του αμερικανικού θεραπευτικού οργανισμού DAYTOP: «*Η εξουσία και η δύναμη αποτελούν και αυτές μία μορφή ναρκωτικού*». Θα συμπλήρωνα: Το ίδιο θανατηφόρες. Αυτό ας το λάβουν σοβαρά υπόψη όλοι όσοι ασχολούνται με προγράμματα απεξάρτησης, ιδιαίτερα οι σημερινοί ηγέτες του ΚΕ.Θ.Ε.Α.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ζαφειρίδης, Φ.: «Πρόταση για την οργάνωση της θεραπείας των τοξικομανών στην Ελλάδα». Αθήνα 1982, έκδοση Υπουργείου Υγείας.
2. Ζαφειρίδης, Φ.: «Το ειδικό θεραπευτικό πρόγραμμα για άτομα εξαρτημένα από φαρμακευτικές ουσίες». Αθήνα 1986, Εκλογή θεμάτων κοινωνικής πρόνοιας. τ.71, σσ. 135-140.
3. Οι σκέψεις αυτές αποτυπώθηκαν στο σύνθημα της ΙΘΑΚΗΣ: «*Πρέζα δεν είναι μόνον η ηρωίνη, αλλά η ηρωίνη σκοτώνει*».
4. Ζαφειρίδης Φ.: «Η αυτοθεραπευτική κοινότητα», Πανελλήνιο Ψυχιατρικό Συνέδριο, Αθήνα 1986.
5. Οι προτάσεις περιλαμβάνονται σε κείμενα εισηγήσεων που κατατέθηκαν στα Δ.Σ. έως τα τέλη του '94.4.
6. Ζαφειρίδης Φ.: «Η τρίτη γενιά των θεραπευτικών κοινοτήτων», Παγκόσμιο Συνέδριο Θεραπευτικών Κοινοτήτων, Αθήνα 1991, Επιτομή.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά:

*Μύθοι και Ιστορία των Λαών
Για μικρούς και μεγάλους*

Του Βρετανικού Μουσείου και του
Πανεπιστημίου του Τέξας

LUCILLA BURN

Αρχαιολόγος του Βρετανικού Μουσείου

**ΜΥΘΟΙ ΤΩΝ
ΕΛΛΗΝΩΝ**

ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

LUCILLA BURN
Μύθοι
ΤΩΝ
ΕΛΛΗΝΩΝ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ

**Με 96 σελίδες
45 εικόνες και 1 χάρτη**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

Τα κινητά, ο εκσυγχρονισμός και ο μονήρης εργαζόμενος

του Δημήτρη Καΐση

Θα μπορούσε κανείς ν' αρχίσει την κριτική του εκσυγχρονισμού εξετάζοντας τις νοοτροπίες και τις συμπεριφορές, αυτό το πομπώδες επικοινωνιακό στυλ που διαγράφεται, ας πούμε, με την επιδρομή των κινητών τηλεφώνων: από την ποσοτική έκρηξη της επικοινωνίας προκαλείται αυτό που στη γλώσσα της επικοινωνίας ονομάζεται **θόρυβος**, δηλαδή απώλεια επικοινωνίας, υποχώρηση μέχρις εξαφανίσεως του ουσιαστικού ανθρώπινου διαλόγου. Τι είδος συνομιλίας μπορείς να οικοδομήσεις με τα κινητά τηλέφωνα: κάτι αποσπασματικό, θρυμματισμένο, κάμποση δόση φλυαρίας, υπόγειες εκκλήσεις, ασήμαντα συμβάντα, ότι κάποιος είναι ασφαλής στον αυτοκινητόδρομο, μιλάς στο κινητό παρακολουθώντας κινηματογράφο ή θέατρο, είσαι κυρίαρχος της επικοινωνίας, δεν διέρρηξαν το εξοχικό σου κ.τ.λ.

Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΣΑΣ ΒΟΗΘΑ ΝΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΕΤΕ ένα περιβάλλον πλήρες κινδύνων και μαζικής παραβατικότητας: χωρίς να ερωτά κανείς ποιος ευθύνεται και ποιος το έθρεψε.

Δεν είναι όμως μόνο η «πυρετώδης κίνηση του ασήμαντου». Υπάρχει και μια σοβαρή επιχειρηματική πτυχή.

Πρέπει να παρακολουθήσεις τη γρήγορη κίνηση των κεφαλαίων διεθνώς: να κάνεις τις τοποθετήσεις, να τζιράρεις, να κλείσεις μετοχές ή και παραγγελίες, να επικοινωνήσεις κατεπειγόντως με το μάντζιμεντ, να δείξεις πως είσαι μέσα στη ροή των πραγμάτων, να κλείσεις ερωτικά ραντεβού, να συνδεθείς αμέσως με το πνεύμα της Wall Street, να κινήσεις επιδέξια τις αξίες και τα χρεόγραφα, να δηλώσεις πλανητικά παρών, να καγχάσεις με τις ιδεολογίες ή απλώς να δείξεις ότι δεν σε αφορούν, ότι είναι ξεπερασμένα πράγματα, να κλείσεις ξενοδοχείο από το Πικέριμ έως τη Μανίλα κ.τ.λ.

Γενικώς πρέπει να καλύψεις το χάσμα «ανάμεσα στην ταχύτητα ροής των κεφαλαίων κι εκείνη της ροής της εργασίας» – δεν πρέπει να μείνεις πίσω επί ποινη κοινωνικού αποκλεισμού κι ατομικής αποτυχίας.

Από κει μπορείς ν' ατενίζεις με αδιόρατο ειρωνικό χαμόγελο τον «Τρίτο δρόμο» του Γκίντενς και του Μπλαϊν –αυτή η υπέροχη

εμπειρική αποθέωση που θα μπορούσε να 'ταν κι ένα παραγεμισμένο σουπερμάρκετ της πολιτικής.

Επειδή την ίδια ώρα στις ΗΠΑ οι θέσεις απασχόλησης με τηλε-εργασία ξεπέρασαν τα 30 εκατομμύρια, βοηθώντας να καθλωθεί η ανεργία σε πρωτοφανή χαμηλά επίπεδα εδώ και πολλά χρόνια.

Να ίσως το μυστικό της επιτυχίας του Κλίντον και της υψηλής δημοτικότητας παρά την ελαφρώς αξιολύπητη «ιστορία με τη Μόνικα»: πολλά πράγματα δείχνουν το δρόμο για τον Αλ Γκορ, αγαπημένο των μεγιστάνων πληροφορικής και βιομηχανίας υψηλής τεχνολογίας.

Όμως η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν μπορεί να μείνει πίσω, να οπισθοδρομήσει σ' αυτή την εποχή πλανητικού ανταγωνισμού όπου οι οικονομικοί κολοσσοί καταβροχθίζουν ο ένας τον άλλον και συγχωνεύονται ο ένας με τον άλλον: έτσι διαβάσαμε ότι δόθηκε οδηγία να δημιουργηθούν και στην Ευρώπη 10 εκατομμύρια θέσεις τηλε-εργασίας σε σύντομο χρόνο. Αυξάνουν οι μονωμένοι ιδιωτικοί χώροι (αλλά ανοίγονται στον κυβερνοχώρο που ίσως είναι κάτι σαν την «εξαπλούμενη έρημο» που έλεγε ο Κορνήλιος Καστοριάδης) και υποχωρούν ολοένα οι συλλογικοί εργασιακοί χώροι: μήπως θέλουν να μας απαλλάξουν από τα καπνισμένα καταχνιασμένα βιομηχανικά τοπία του

Ντίκενς, να διαδηλώσουν θριαμβευτικά ότι μας λύτρωσαν από τα δεινά της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης αλλά επί των ημερών της και από τους κόλπους της γεννήθηκε το συνδικαλιστικό κίνημα που έμελλε να θέσει τους όρους της αντίθεσης:

Ο εργαζόμενος αποκομμένος στο δωμάτιό του, μόνος του εμπρός σ' ένα κομπιούτερ, αποκομμένος απ' αυτό που θα μπορούσε να συγκροτήσει μια **αδελφότητα** ανθρώπων: το πολύ να βυθισθεί στον παραμυθένιο κόσμο του Internet, στον κόσμο των παιγνίων και της λήθης, περίπου σαν ένα «καλό κρέας» για το ακόρεστο θαύμα της τεχνολογίας – «και μια καρδιά ίσα ίσα για να στέλνει το αίμα στις αρτηρίες», όπως μελαγχολικά έγραφε ο Ιούλιος Βερν στο «*Παρίσι στον 20ό αιώνα*».

Τι αιτήματα να προβάλουν και πώς απέναντι σε αφεντικά που χάνονται στους ατμούς αεικίνητων χρηματοπιστωτικών διαδικασιών; δεν έχουν άλλη επιλογή παρά να είναι ευχαριστημένοι.

Αλλά μπορούν να απευθυνθούν στον Τύπο με καταγγελίες και διαβήματα: διεκδικώντας ένα κομμάτι ελευθερίας, αξιοπρέπειας ή μιας διαφορετικής ρύθμισης του κόσμου.

Αλλά ο Τύπος τρέχει να ενταχθεί στα Χρηματιστήρια, είναι γεμάτος ολοσέλιδες διαφημίσεις (ΑΓΟΡΑΣΤΕ αυτό, ΑΓΟΡΑΣΤΕ εκείνο, η BOEING που «νοιάζεται για σας και τα παιδιά σας» τώρα αναγγέλλει απολύσεις 45.000 εργαζομένων λόγω μείωσης κερδών), είναι μπουκωμένος από σπόνσορες: από τον μαγικό σκόμο των εμπορευμάτων στον μαγικό κόσμο των πληροφοριών, οικείων και «μικρών» ανθρώπινων δραμάτων – που λες παράγει ασταμάτητα η εποχή για να θρέψει τη δίψα των τηλεοπτικών προγραμμάτων. Αυτή η εποχή που καλπάζει χωρίς ίσως να ξέρει προς τα πού: παράγει ακατάπαυστα το ένα προϊόν μετά το άλλο και αντικαθιστώντας το ένα με τ' άλλο αφήνοντας πίσω σωρό από τεχνολογικά σκουπίδια.

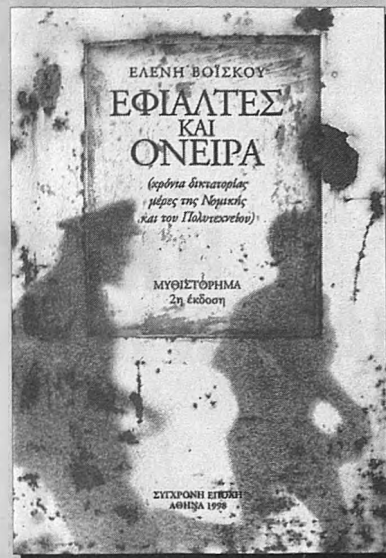
Αλλά ίσως, αν ανακυκλωθούν, μπορέσουν να επαναχρησιμοποιηθούν με χαμένο ένα μεγάλο μέρος της αξίας τους – ή να αφεθούν στους νέους αποκλεισμένους της γης.

Κώστα Μπόση
...ΚΑΙ ΤΟ ΤΡΕΝΟ ΤΡΑΒΟΥΣΕ
ΓΙΑ ΤΑ ΞΕΧΕΡΩΜΑΤΑ

Η ΤΡΙΧΡΟΝΗ
ΕΠΟΠΟΙΑ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ
ΣΤΡΑΤΟΥ
ΕΛΛΑΔΑΣ
1946-1949
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Η ΤΡΙΧΡΟΝΗ ΕΠΟΠΟΙΑ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ
ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ
(1946-1949)

Ελένη Βούσκου
ΕΦΙΑΛΤΕΣ ΚΑΙ ΟΝΕΙΡΑ
(χρόνια δικτατορίας, μέρες της Νομικής
και του Πολυτεχνείου)

Βίχτορ Ουγκό
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΠΟΥ ΓΕΛΑ

Χάρης Σακελλαρίου
ΨΗΛΑ ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ, ΔΟΥΛΕ!

Ζοζέ Σαραμάγκου
ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Σόλωνος 130, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: 3820835, Fax: 3813354

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ: 1. Μαυροκορδάτου 3, Αθήνα, Τηλ.: 3829835, 2. 28ης Οκτωβρίου 19, Γιάννενα, Τηλ.: 38090,
3. Μενελάου 3 & Εγνατία, Θεσσαλονίκη, Τηλ.: 283810, 4. Σκαρλάτου Σούτσου 7, Λάρισα, Τηλ.: 531818

Η ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

του Δημήτρη Σκούφη
dimanhsk@otenet.gr

ΤΟΝ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟ ΜΗΝΑ δόθηκε στη δημοσιότητα από την Κυβέρνηση ένα κείμενο με τίτλο *Η Ελλάδα στην Κοινωνία της Πληροφορίας, Στρατηγική και Δράσεις*¹. Το κείμενο αυτό είναι «το σχέδιο της κυβερνητικής πρότασης για την ανάπτυξη της Κοινωνίας της Πληροφορίας στην Ελλάδα στα επόμενα χρόνια» και, αφ' ενός μεν «παρουσιάζει μία ολοκληρωμένη στρατηγική, καθορίζει προτεραιότητες και συγκεκριμένους στόχους για το μέλλον, καθώς επίσης και μέσα, πρωτοβουλίες και μηχανισμούς για την επίτευξή τους», αφ' ετέρου δε φιλοδοξεί «να προκαλέσει ένα δημόσιο διάλογο σχετικά με την πορεία της Ελλάδας προς την Κοινωνία της Πληροφορίας και να αποτελέσει σημείο αναφοράς και βάση για τις μελλοντικές δράσεις και πρωτοβουλίες από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα στα επόμενα χρόνια».

Το σχέδιο αυτό είναι από πολλές απόψεις σημαντικό, δεδομένου ότι επιχειρεί να προσεγγίσει και να προσδιορίσει την ελληνική πορεία προς την Κοινωνία των Πληροφοριών από πολλές οπτικές γωνίες, καλύπτοντας ένα ευρύτατο φάσμα τομέων της ιδιωτικής, δημόσιας, πολιτικής και κοινωνικής ζωής που θα επηρεαστεί από τις επερχόμενες αλλαγές. Πέρα όμως από αυτό, ο προσεκτικός αναγνώστης μπορεί να διακρίνει, πίσω από τις γραμμές, τη συνολική αντίληψη που επικρατεί στους κυβερνητικούς κύκλους για τις αλλαγές αυτές, πράγμα που το κάνει ακόμα πιο σημαντικό.

Πριν προχωρήσω στην παρουσίαση του κειμένου αυτού, νομίζω πως είναι απαραίτητο να κάνω μερικές γενικότερες παρατηρήσεις:

• Η παρουσίαση και οι δεδηλωμένοι στόχοι του σχεδίου αυτού –ανεξάρτητα

από το περιεχόμενό του– είναι αφ' εαυτών σημαντικοί και παρήγοροι, μιας και υποδεικνύουν πως το κρίσιμο ζήτημα της πορείας μας προς την Κοινωνία των Πληροφοριών απασχολεί την Κυβέρνηση, έστω και κάπως όψιμα.

• Η σιγή, που μέχρι στιγμής τηρούν απέναντι σ' αυτό το κείμενο τόσο τα κόμματα της αντιπολίτευσης –περιλαμβανομένης της Αριστεράς– όσο και οι περισσότεροι από τους κοινωνικούς και θεσμικούς φορείς μπορεί να ερμηνευτεί με δύο μόνο τρόπους: είτε πως τα θέματα που θίγονται εκεί δεν τους αφορούν, επειδή μοιάζουν απόμακρα, μελλοντικά και εκτός καθημερινότητας, είτε πως δεν έχουν επεξεργασμένες και ξεκάθαρες θέσεις για το θέμα. Είτε στη μία είτε στην άλλη περίπτωση, το φαινόμενο αυτής της μάλλον αμήχανης σιγής είναι περισσότερο κι από απαράδεκτο. Μπορεί το ζήτημα της Κοινωνίας των Πληροφοριών να μην προσφέρεται από την ίδια τη φύση του για κοινότοπες δημοσκοπίες που πιθανόν αποφέρουν άμεσα κομματικά οφέλη, είναι όμως εξαιρετικά κρίσιμο για το εγγύς και το αιώτερο μέλλον.

• Η όποια κριτική στο περιεχόμενο του σχεδίου αυτού και στις θέσεις που προβάλλει δεν μπορεί και δεν πρέπει να ασκηθεί με βάση την α priori απορριπτική και απαξιωτική λογική που διέπει εδώ και πολλά χρόνια τον αντιπολιτευτικό πολιτικό λόγο στον τόπο μας. Μια έστω και πρόχειρη ανάγνωση του κειμένου αρκεί για ν' αποδείξει του λόγου το αληθές: θα ήταν τουλάχιστον ανεύθυνη η πρακτική της χωρίς συγκεκριμένη άποψη κριτικής σε κυβερνητικές θέσεις που καλύπτουν το σύνολο σχεδόν του φάσματος της ζωής μας, από την επιβίωση της γλώσσας και της πολιτισμι-

κής μας ταυτότητας έως τον τρόπο με τον οποίο θα πραγματοποιούμε τις συναλλαγές μας.

• Ευτυχώς ή δυστυχώς, το εύρος των αλλαγών που επέρχονται με ταχύτατους ρυθμούς –και μας αφορούν όλους– προσδιορίζονται σε μεγάλο βαθμό από εξωγενείς παράγοντες που δεν μπορούν να υποταχθούν στις όποιες ελληνικές κυβερνητικές στρατηγικές: στο Οικουμενικό Χωριό γίνεται όλο και πιο προφανές πως η δυναμική των εξελίξεων υπερκερά τις προθέσεις των όποιων περιφερειακών τοπαρχών.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

Το σχέδιο της κυβερνητικής πρότασης που δόθηκε στη δημοσιότητα –το κείμενο του οποίου ξεπερνά τις εκατό σελίδες, είναι όμως βατό και αναγνώσιμο από μη ειδικούς– αποτελείται από δώδεκα ενότητες. Οι ενότητες αυτές είναι οι εξής:

• Η πορεία προς την Κοινωνία της Πληροφορίας, που περιγράφει τις βασικές απόψεις, θέσεις και στόχους της κυβέρνησης για την Κοινωνία των Πληροφοριών

• Ανοικτή και αποτελεσματική Δημόσια Διοίκηση, που αναφέρεται στην πολιτική και στις αλλαγές που πρέπει να γίνουν στον τομέα της Δημόσιας Διοίκησης

• Κοινωνία της πληροφορίας, κοινωνία της γνώσης, που αφορά στην πολιτική στον τομέα της Παιδείας και της Έρευνας

• Οικονομική ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα, που προσδιορίζει τους άξονες πολιτικής στους τομείς της οικονομικής ανάπτυξης, του ανταγωνισμού και του ηλεκτρονικού εμπορίου

• Η απασχόληση στην Κοινωνία της Πληροφορίας, που αναφέρεται στο ζήτημα της απασχόλησης και των εργασιακών σχέσεων

Γραφείο Πρωθυπουργού - Microsoft Internet Explorer

Δρχειο Επεξεργασία Προβολή Μετάβαση Αναπημένα Βοήθεια

http://www.primeminister.gr/index.htm

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ

- [Γραφείο Πρωθυπουργού](#)
- [Ομιλίες / Συνεντεύξεις](#) ← ΝΕΕ
- [Κυβέρνηση](#)
- [Σελίδες Υπουργείων](#)
- [Σχέδιο για την Κοινωνία της Πληροφορίας](#) ← ΝΕΕ
- [Ιστορικό Αρχείο](#)
- [Φωτογραφικό Αρχείο](#)
- [Γραμμή Επικοινωνίας](#)

ΚΑΛΩΣ ΟΡΙΣΑΤΕ

Μέγαρο Μαξίμου

- Ομιλία κατά την επίσκεψη στο Υπουργείο Εσωτερικών - Δημόσιας Διοίκησης & Αποκέντρωσης (2/12/98)
- Κατά την παρουσίαση του προγράμματος της Κυβέρνησης «Η ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΘΕΣΗ» (30/11/98)

Τελευταία ενημέρωση: 3/12/1998

Internet zone

Κοινωνία της Πληροφορίας και ποιότητα ζωής: υγεία, πρόνοια, περιβάλλον, μεταφορές, που αναφέρεται στους τομείς της ποιότητας ζωής και της βιώσιμης ανάπτυξης

Ο Πολιτισμός στο κέντρο της Κοινωνίας της Πληροφορίας, που αφορά την πολιτική στον τομέα της τεκμηρίωσης, προστασίας και προβολής της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και στον τομέα της «πολιτιστικής βιομηχανίας»

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην Κοινωνία της Πληροφορίας, που αναφέρεται στο πλαίσιο λειτουργίας των ΜΜΕ, στους μηχανισμούς ελέγχου της αγοράς, στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και διασφάλιση της πολιτικής και πολιτισμικής πολυφωνίας

Η Κοινωνία της Πληροφορίας μοχλός για την περιφερειακή ανάπτυξη, που περιγράφει τους άξονες αρχών και δράσης για την περιφερειακή ανάπτυξη

Τηλεπικοινωνιακές υποδομές και δίκτυα, που αφορά στην πολιτική για την ανάπτυξη των αναγκαίων εθνικών υποδο-

μών για την Κοινωνία των Πληροφοριών στο πλαίσιο της απελευθέρωσης της τηλεπικοινωνιακής αγοράς

Το ρυθμιστικό πλαίσιο της Κοινωνίας της Πληροφορίας, που αναφέρεται στο νομικό και θεσμικό πλαίσιο για την πρόσβαση στην πληροφορία και την προστασία της ιδιωτικής ζωής και των δικαιωμάτων των πολιτών και των καταναλωτών, στην προστασία της πνευματικής δημιουργίας (πνευματικά δικαιώματα), στη διασφάλιση των ηλεκτρονικών συναλλαγών, στο δίκαιο για την εργασία, στο ποινικό δίκαιο και στην εξέλιξη του δικαίου στην Κοινωνία της Πληροφορίας

Από το στόχο στο αποτέλεσμα: Η υλοποίηση της στρατηγικής για την Κοινωνία της Πληροφορίας, που αναφέρεται στις πρακτικές όψεις του σχεδιασμού και της υλοποίησης του κυβερνητικού σχεδίου δράσης για την Κοινωνία των Πληροφοριών.

Το κείμενο περιλαμβάνει και συνοπτικές αναφορές σε αναπτυξιακά προγράμ-

ματα και δράσεις που ήδη υλοποιούνται, καθώς και σε κυβερνητικά επιτεύγματα στους διάφορους επί μέρους τομείς που, κατά την άποψη των συντακτών του, έχουν άμεση συνάφεια με τη στρατηγική για την Κοινωνία των Πληροφοριών.

ΣΕ ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ...

Θα ήταν εξαιρετικά παρακινδυνευμένο να δώσει κανείς με λίγα λόγια μια συνολική κριτική άποψη για ένα κείμενο που υπήρξε προϊόν μακράς και συλλογικής επεξεργασίας². Υπάρχουν, όμως, μερικά στοιχεία που είναι ορατά σε πρώτη ανάγνωση. Τα στοιχεία αυτά είναι, κατά τη γνώμη μου, τα εξής:

Όπως ήταν λογικό και αναμενόμενο, το σχέδιο αυτό στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στο πόρισμα της Επιτροπής Bange-mann της Ε.Ε., κληρονομώντας απ' αυτήν θετικά και αρνητικά στοιχεία. Ανάμεσα στα θετικά, η μεθοδολογικά ορθή κατάταξη και προσέγγιση των δράσεων σε κάθε τομέα. Ανάμεσα στα αρνη-

Robert Drews

Η ΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Πώς τα αρχαιολογικά ευρήματα, η γλωσσολογία και η πολεμική τέχνη αποδεικνύουν πως οι νεκροί των μυκηναϊκών τάφων ήταν νεόφερτοι στον ελλαδικό χώρο.

Christian Habicht

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΑΘΗΝΑ

Η σχεδόν άγνωστη αλλά σημαντική ιστορία της πόλης μετά την επικράτηση των Μακεδόνων.

Godfrey Goodwin

ΟΙ ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΙ

Άνοδος και πώση του πολυεθνικού επίλεκτου σώματος που έτρεμε ακόμη και ο Σουλτάνος.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ

ΑΝΔΡΕΑ ΜΩΡΑΪΤΟΥ 3 - 114 71 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 36.24.326, 36.25.575 - FAX 36.48.030

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 5 - ΤΗΛ. 32.12.111

τικά, η έκδηλη οικονομίστικη και διοικη-
τικίστικη αντίληψη για την πολιτική προς
την Κοινωνία των Πληροφοριών.

• Όντας αποτέλεσμα συλλογικής επε-
ξεργασίας, το κείμενο παρουσιάζει χα-
ρακτηριστικές ανισότητες που σχετίζο-
νται με τις διαφορετικές αντιλήψεις του
κάθε συντάκτη ως προς το τι είναι η Κοι-
νωνία των Πληροφοριών και πώς μέλλει
να επηρεαστεί ο κάθε τομέας. Ακραία
παραδείγματα, η ημεμεριστατωμένη ανά-
λυση στην ενότητα που αφορά το νομικό
και θεσμικό πλαίσιο, σε αντίδιαστολή με
την ελλειμματική και μάλλον άστοχη
προσέγγιση στον τομέα του Πολιτισμού.

• Η αντίληψη πως με τον όρο «Κοινο-
νία των Πληροφοριών» εννοείται «*μια
μορφή κοινωνικής και οικονομικής ανά-
πτυξης όπου η απόκτηση, αποθήκευση,
επεξεργασία, αποτίμηση, μεταβίβαση και
διάχυση πληροφοριών οδηγεί στη δημι-
ουργία γνώσης και την ικανοποίηση ανα-
γκών ατόμων και επιχειρήσεων και παί-
ζει έτσι κεντρικό ρόλο στην οικονομική
δραστηριότητα, την παραγωγή πλούτου
και τη διαμόρφωση της ποιότητας της ζω-
ής των πολιτών*». Είναι προφανές πως η
αντίληψη αυτή φαίνεται αγνοεί το γεγο-
νός πως, στην πραγματικότητα, η Πληρο-
φορία δεν παίζει απλώς «*κεντρικό ρόλο*»
στην οικονομική δραστηριότητα, αλλά εί-
ναι το κύριο αγαθό-αντικείμενο της οικο-
νομικής δραστηριότητας. Οι επιπτώσεις
αυτής της «*ασήμαντης*» διαφοράς στον
ορισμό και στη συνολική αντίληψη για
την Κοινωνία των Πληροφοριών είναι
ιδιαίτερα σημαντικές.

• Είναι τουλάχιστον ατυχές, ανάμεσα
στα επιτεύγματα και στις υπό υλοποίηση
δράσεις που αφορούν την Κοινωνία των
Πληροφοριών να εντάσσονται έργα
όπως η εγκατάσταση και λειτουργία σύγ-
χρονου συστήματος ελέγχου εναέριας
κυκλοφορίας («*ήμωνα νιος και γέρα-
σα*», που λέει κι η παροιμία), οι ακόμη
ελάχιστες υπηρεσίες εξυπηρέτησης του
κοινού από το Δημόσιο μέσω τηλεφώνου,
καθώς και οι ποικιλώνυμες «*πλιωτικές*»
εφαρμογές σε τομείς στους οποίους είτε
υπάρχουν από καιρό δεδομένες, καθιε-
ρωμένες και δοκιμασμένες λύσεις (όπως,
π.χ., «*πλιωτική εφαρμογή επιδότησης νέ-
ων θέσεων εργασίας ή και αυτοαπασχό-
λησης με τηλε-εργασία*») είτε αποτελούν
αυτονόητες και στοιχειώδεις ελληνικές
υποχρεώσεις (όπως, π.χ., η τυποποίηση
των ελληνικών γραμματοσειρών από τον
ΕΛΟΤ και ο κόμβος του υπουργείου Πο-

λιτισμού στο Internet).

• Σε όλο το κείμενο είναι διάχυτη η
αντίληψη πως το κύριο όχημα προς την
Κοινωνία των Πληροφοριών είναι τα
διάφορα ερευνητικά και αναπτυξιακά
προγράμματα της Ε.Ε. Οι παρεπιδημού-
ντες στην Ιερουσαλήμ γνωρίζουν πολύ
καλά πόσο λανθασμένη είναι η αντίληψη
αυτή και πόσο έχει κοστίσει στην Ελλάδα
—αλλά και στον ευρωπαϊκό πολιτή— η μη
ορθολογική «*αξιοποίηση*» από διάφο-
ρους αετονύχηδες των κοινοτικών πό-
ρων. Το όχημα αυτό σίγουρα προς το πα-
ρόν υπάρχει, χρειάζεται όμως και κάποι-
ον να το οδηγήει, ώστε οι υπάρχοντες πό-
ροι να μην αναλώνονται όπως αναλώθη-
καν εκείνοι του σχεδίου Μάρσαλ.

• Κατά τα καθιερωμένα, υπερτιμάται ο
κανονιστικός και ρυθμιστικός ρόλος που
μπορεί να παίξει το κράτος στη δυναμική
των εξελίξεων, όταν γίνεται κάθε μέρα
και πιο φανερό πόσο λανθασμένη είναι η
αντίληψη αυτή.

Πέρα, όμως, από τις εγγενείς αδυνα-
μίες, το σχέδιο αυτό σίγουρα αποτελεί
ένα πλαίσιο για δημόσιο διάλογο και
προβληματισμό και πρέπει να του δοθεί
η πρέπουσα προσοχή. Ας δοκιμάσουμε,
έστω και για μία φορά, να μην συμπερι-
φερθούμε όπως οι οικιστές των αυθαιρέ-
των που, αφού κτίσουν επάνω σε ρέμα-
τα, καταγγέλλουν το κράτος γιατί δεν
έκανε τίποτε για να τους προστατέψει
από τις πλημμύρες. Ας αντιληφθούμε
πως, περισσότερο από ποτέ, οι προκλη-
σεις που θέτει η Κοινωνία των Πληροφο-
ριών μάς αφορούν άμεσα, πως αυτό που
διακυβεύεται είναι το μέλλον μας και
πως δεν θα φταίει κανείς άλλος εκτός
από εμάς όταν θα διαπιστώσουμε πως
βρισκόμαστε στο περιθώριο του Οικου-
μενικού Χωριού.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Το πλήρες κείμενο αυτού του σχεδίου
υπάρχει στις ιστοσελίδες του Γραφείου του
πρωθυπουργού, στη διεύθυνση
<http://www.primeminister.gr>
Στο σημείωμα αυτό γίνονται εκτενείς
αναφορές σε αυτούσια αποσπάσματα από
το κείμενο αυτό, τα οποία επισημαίνονται
με πλάγια γραφή.
2. Σύμφωνα με άρθρο του Κ. Πρετεντέρη στο
Βήμα της 22.11.98, «η έκθεση αυτή
καταρτίστηκε από ομάδα ειδικών
επιστημόνων υπό τον γενικό συντονισμό
του κ. Γ. Παπακωνσταντίνου. Από την
πλευρά του επιτελείου του
Πρωθυπουργού, την ευθύνη της
παρακολούθησης είχε ο κ. Ν. Θέμελης».

Ζακ Ντεριντά
Μπερνάρ Στιγκλέρ

ΥΠΕΡΗΧΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ της τηλεόρασης

ΜΑΓΝΗΤΟΣΚΟΠΗΜΕΝΕΣ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Μαγδαληνή Ακτύπη

ΕΚΚΡΕΜΙΕΣ

Ο Ζακ Ντεριντά απαντά στις ερωτήσεις του Μπερνάρ Στιγκλέρ

Τα Υπερηχογραφήματα της τηλεόρασης εντάσσονται στην τραγικά επίκαιρη προβληματική της κυριαρχίας της εικόνας και των πολυμέσων. Μέσα από τις συνομιλίες, ο Ζακ Ντεριντά, διαπιστώνει και επαναθέτει το πρόβλημα της απευθείας μετάδοσης, της εικόνας ως αρχείο-μαρτυρία-ένδειξη, του δικαίου πλαισίου που οριοθετεί και οριοθετείται από την εικόνα και τα πολυμέσα. Αναλύει το δικαίωμα στην καταγραφή του συμβάντος αλλά και το θέμα της επιλογής, της αναπαραγωγής-χρήσης των αρχείων, της πρόσβασης σε αυτά. Επισημαίνει τις ευθύνες των δημοσίων προσώπων, όσων ασκούν κάποια μορφή εξουσίας αλλά και όσων την ελέγχουν. Τονίζει την ανάγκη εκπαίδευσης, κατάρτισης των πολιτών, θεατών/χρηστών στα πολυμέσα αφού ένα νέο είδος αναλφαβητισμού προκύπτει και τους επηρεάζει. Τα πολυμέσα και οι νέες τεχνολογίες είναι οι φορείς που έρχονται στη θέση του λόγου όχι όμως προς αντικατάσταση αλλά προς επίρρωσή του.

Εκδόσεις
ΕΚΚΡΕΜΙΕΣ

Ιουλιανού 41-43 Αθήνα 104 33 Τηλ./Fax.: 82 20 006

Βιβλιοπωλείο: Στοά του Βιβλίου, Πεσμαζόγλου 5 Αθήνα Τηλ. 32 13 583

Ο τρίτος δρόμος και η ανανέωση της σοσιαλιστικής ιδέας: Απάντηση σ' ένα άρθρο

του Σπήλιου Παπασπηλιόπουλου

Η πρόσφατη έκδοση και στα ελληνικά του βιβλίου του Άντονι Γκίντενς *Ο Τρίτος Δρόμος - Η ανανέωση της Σοσιαλδημοκρατίας* προκάλεσε ήδη αρκετούς σχολιασμούς και συζητήσεις στα ελληνικά ΜΜΕ δεδομένου ότι συνδυάστηκε και με την εδώ παρουσία του Γκίντενς, είτε με την ιδιότητά του ως κοινωνιολόγου και πολιτικού στοχαστή είτε με αυτήν του Διευθυντή της Οικονομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Λονδίνου. Μια κάπως απρόσμενη, ομολογώ, αντίδραση είναι και το άρθρο του Αλέξανδρου Καζαμιά με τίτλο *Όλα είναι Τρίτος Δρόμος*, στο *Αντί* της 4.12.98. Ο Α. Καζαμιάς στο κείμενό του έχει ως στόχο της κριτικής του όχι μόνο το βιβλίο του Γκίντενς, αλλά κι ένα φυλλάδιο του Τόνυ Μπλαϊρ με τον ίδιο τίτλο (το οποίο, βέβαια, εμείς δεν έχουμε υπόψη μας) και είναι άκρως καταδικαστικός από τις πρώτες γραμμές, γράφοντας: «*Παρά τις φραστικές φαμφάρες όμως, τόσο το συγκροτημένο κείμενο του Μπλαϊρ, όσο και το κακογραμμένο βιβλίο του Γκίντενς συμβάλλουν ελάχιστα στην ιδεολογική ανανέωση της σημερινής κεντροαριστεράς. Όχι τόσο γιατί οι συνταγές που προτείνουν είναι αμφίβολης αριστερής ταυτότητας, όπως πολλοί δικαιολογημένα ισχυρίζονται, αλλά περισσότερο διότι ο αγγλοκεντρισμός και ο πραγματισμός της προσέγγισής τους στερεί τη δυνατότητα να αρθρώσουν μια γενική ιδεολογία, ικανή να υπερβεί τα σύνορα της βρετανικής κοινωνίας.*»

Πριν μπω στη συζήτηση για τον «τρίτο δρόμο», ας μου επιτραπούν οι εξής παρατηρήσεις: Πρώτον, δεν θεωρώ κακογραμμένο το βιβλίο του Γκίντενς, αλλά αυτό είναι μια υποκειμενική κρίση γούστου, κάθε διχογνωμία πάνω σ' αυτό είναι απόλυτα θεμιτή και μόνον οι αναγνώστες του βιβλίου μπορούν να κρίνουν για την ορθότητα της μιας ή της άλλης άποψης.

Δεύτερον, νομίζω ότι το ζητούμενο δεν είναι «η ιδεολογική ανανέωση της σημερινής κεντροαριστεράς» (ένας όρος χωρίς καμία αναλυτική ακρίβεια) που μπορεί να είναι και ένας στόχος αδιάφορος για πολλούς από μας, που δεν είμαστε νομενκλάτορες της κεντροαριστεράς και δεν μετατρέπουμε τον αναλυτικό-θεωρητικό λόγο σε ξύλινο λόγο της εξουσίας: το ζητούμενο είναι η δυνατότητα δημιουργίας μιας κοινωνίας ελευθέρων ανθρώπων (σοσιαλιστική) στο πλαίσιο της εξέλιξης του εργατικού κινήματος, όπως τούτη ξεκίνησε -το 1818 με τους «χαρτιστές» και που θα έπρεπε να είναι συνέχεια των απελευθερωτικών προταγμάτων της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, του Διαφωτισμού και της «αστικής» πολιτικής φιλοσοφίας, των αστικών επαναστάσεων, των δημοκρατικών κατακτήσεων, της προόδου των κοινωνικών επιστημών.

Τρίτον, όσον αφορά «την αμφίβολη αριστερή ταυτότητα των συνταγών που προτείνονται», το ερώτημα που τίθεται είναι ποιος μοιράζει αυτά τα πιστοποιητικά «αριστεροσύνης», γιατί στο παρελθόν προσπάθησαν να τα επιβάλουν οι λενινο-σταλινικοί ιεράρχες, ή σε μας εδώ πρόσφατα, ένα αυτοχαρακτηριζόμενο αριστερά και (πανελλήνιο) σοσιαλιστικό προσωπικό γές λαϊκιστικό κίνημα, που οδήγησε στην κυβερνητική αναποτελεσματικότητα και την άκρατη διαφθορά (σε παρόμοια διαφθορά οδήγησε κι ο σοσιαλισμός του Μιττεράν). Πολιτικοί με αμφίβολη πολιτική ηθική δεν νομιμοποιούνται να κατευθύνουν καμιά συζήτηση για την κεντροαριστερά ή την αριστερά σήμερα. Έχει, λοιπόν, πάντοτε τεράστια σημασία «εν ονόματι τίνος κρίνουμε».

Τέταρτον, δεν θεωρώ το βιβλίο του Α. Γκίντενς αγγλοκεντρικό και πραγματιστικό, δηλαδή χωρίς κανένα γενικότερο θεωρητικό ενδιαφέρον. Νομίζω, αντίθετα, ότι εγγράφεται στη μεγάλη συζήτηση των σχέσεων σοσιαλισμού και δημοκρατίας, που είναι συνεχώς παρούσα στο πλαίσιο του σοσιαλιστικού κινήματος, ήδη με τον Μαρξ, τον Μπερναστάιν, τον Κάουτσκι, τη

Ρ. Λουξέμπουργκ, που έκανε πάντοτε επί-
καιρη η λενινιστική πρακτική και η αντίθε-
ση σ' αυτήν, καθώς και στον σταλινικό
ολοκληρωτισμό, των σοσιαλδημοκρατών,
που υπερασπίστηκαν πάντοτε τους κοινο-
βουλευτικούς θεσμούς (κι αυτό πρέπει να
τους το αναγνωρίσουμε, όσο κι αν τους πε-
ριφρονούσαμε κάποτε, γοητευμένοι από
τις μεγάλες «επαναστατικές» μορφές του
Τρίτου Κόσμου). Ως συμβολή στη μεγάλη
αυτή συζήτηση θα μπορούσε ν' αναφερθεί
ο προβληματισμός που αναπτύχθηκε από
τους εκπροσώπους -της Σχολής της Φρα-
γκφούρτης, από στοχαστές όπως ο Λέζεκ
Κολακόφσκι, ο Κλωντ Λεφόρ, ο Κ. Καστο-
ριάδης, η Ανιές Χέλλερ και οι άλλοι εκ-
πρόσωποι της «Σχολής της Βουδαπέστης»
ο Α. Τουραίν, ο Νομπέρτο Μπόμπιο (βλ.
το εξαιρετο βιβλίο του *Ισότητα και Ελευ-
θερία*), που μόλις κυκλοφόρησε στα ελλη-
νικά και που πρέπει να διαβαστεί παράλ-
ληλα με το βιβλίο του Γκίντενς.

Πέμπτον, για τις περιπέτειες του μιττερα-
ντισμού στη Γαλλία δεν νομίζω ότι ευθύνο-
νται ο Ενγκάρ Μορέν και ο Γιούργκεν
Χάμπερμας, από τους οποίους εμπνεύστη-
καν, όπως είπαν οι ίδιοι, οι συντάκτες του
Προγράμματος του Γαλλικού Σοσιαλι-
στικού Κόμματος, ούτε ευθύνεται ο Νίκος
Μουζέλης για τη χρησιμοποίηση του θεω-
ρητικού προβληματισμού του από
τον Κώστα Σημίτη, που στην πολι-
τική του τακτική πρέπει να λαβαί-
νει υπόψη του τόσο την πολιτική
κουλτούρα του ανδρείκου
ΠΑΣΟΚ, όσο και τις επιδιώξεις
των «βαρώνων» του κόμματος,
που ανήλθαν έπειτα από αλλεπάλ-
ληλες εκκαθαρίσεις με την προε-
δρική εύνοια. Απέναντι, άλλωστε,
από τον θεωρητικό προβληματι-
σμό του Μουζέλη αναπτύσσονται
οι κοινοτοπίες του «θεωρητικού»
προβληματισμού του Κ. Σκανδαλί-
δη και του Ευ. Βενιζέλου.

Έκτον, δεν θεωρώ, προσωπικά,
την έκφραση «τρίτος δρόμος» επι-
τυχή και ξεκάθαρη. Όταν ο Όττα
Σικ, ο εμπνευστής των οικονομι-
κών μεταρρυθμίσεων της Πράγας
πριν από το 1968, χρησιμοποίησε
τον όρο «Τρίτος Δρόμος», είναι
σαφές ότι εννοούσε την πορεία
της οικονομίας ανάμεσα στην κα-
πιταλιστική και την κεντρικά σχε-
διασμένη σοβιετικού τύπου οίκο-
νομία, τη δυνατότητα λειτουργίας
μιας «σοσιαλιστικής οικονομίας
της αγοράς», όπως θεωρητικά την

είχαν επεξεργαστεί ο Όσκαρ Λάνγκε, ο
Μ. Καλέτσι, ο Β. Μπρους, ο Γιάνος Κορ-
νάι και πολλοί άλλοι. Ένας άλλος κριτικός
μελετητής της σχεδιασμένης οικονομίας, ο
Άλεκ Νόουβ, τιλοφόρησε το δικό του βι-
βλίο πριν από μερικά χρόνια *Η Οικονομι-
κή του Πραγματοποιήσιμον Καπιταλι-
σμού*. Αλλά ας έρθουμε στο βιβλίο του Α.
Γκίντενς, που θελήσαμε απλώς να δεξιο-
με σε ποια θεωρητική συνέχεια εγγράφε-
ται, για ν' αποφευχθεί κάθε δαιμονοποίη-
ση ή ευτελισμός του.

Ο σοσιαλισμός, κατά τον Α. Γκίντενς,
υπήρξε πριν απ' όλα ένα ρεύμα φιλοσοφι-
κό και ηθικό, στο οποίο προστέθηκε, από
τον Μαξ αρχικά, και μια οικονομική θε-
ωρία που είχε υποτιμήσει τη σημασία των
αγορών ως μηχανισμών διάδοσης της πλη-
ροφορίας, αλλά που κατάληγε σ' ένα σύ-
στημα οικονομικής διαχείρισης, το οποίο
απέτυχε. Στη Δύση, ο σοσιαλισμός πήρε τη
μορφή της σοσιαλδημοκρατίας, δηλαδή
ενός μετριοπαθούς κοινοβουλευτικού σο-
σιαλισμού, θεμελιωμένου πάνω στο κρά-
τος πρόνοιας, του οποίου εμπνευστής ήταν
ο Τζων Μάιναρντ Κένυς, που παρ' όλον
ότι δεν ήταν σοσιαλιστής, οι θεωρητικές
του απόψεις παρουσίαζαν μεγάλες ομοιό-
τητες με αυτές του Μαξ. Στη δεκαετία του
'80 δεν έχουμε μόνο την κατάρρευση των

κομμουνιστικών καθεστώτων και τις αλλα-
γές στα κομμουνιστικά κόμματα, αλλά και
τις αλλαγές στα σοσιαλδημοκρατικά κόμ-
ματα, για ν' αντιμετωπίσουν την πρόκληση
του θριαμβεύοντος νεο-φιλευθερισμού,
μια και, κατά τη γνώμη του Γκίντενς, «η
κλασική σοσιαλδημοκρατία και ο νεοφιλε-
λευθερισμός αντιπροσωπεύουν δύο σαφώς
διακριτές πολιτικές φιλοσοφίες».

Στη συζήτηση για την ανανέωση της σο-
σιαλδημοκρατίας, πέντε, κυρίως, θέματα
πρέπει να ληφθούν υπόψη:

- το ζήτημα της παγκοσμιοποίησης, ως
ένα σύνθετο πλέγμα διαδικασιών,
- το πρόβλημα του νέου ατομισμού,
- το αν η διάκριση «αριστερά» και «δε-
ξιά» έχει ακόμα κάποιο νόημα,
- το ζήτημα του πολιτικού φορέα, δηλαδή
του τι μπορούν και τι δεν μπορούν να κά-
νουν οι σύγχρονες κυβερνήσεις και ποιος
είναι ο ρόλος των κοινωνικών κινημάτων,
ενώσεων πολιτών και μη-κυβερνητικών
οργανώσεων, που δεν μπορούν ν' αντικα-
ταστήσουν τις κυβερνήσεις,
- η οικολογική διάσταση και η μέριμνα
για την προστασία του περιβάλλοντος, η
οποία θέτει δύο θεμελιώδη ζητήματα: τη
σχέση μας με την επιστημονική πρόοδο
και τη στάση μας απέναντι στον κίνδυνο.
Όλα αυτά τα προβλήματα, καθώς και το

ΕΚΔΟΣΕΙΣ SCRIPTA

Π Ρ Ο Ο Π Τ Ι Κ Ε Σ

ROGER DADOUN
Η ΒΙΑ

MICHEL HAAR
ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΕΧΝΗΣ

ALAIN BADIOU
Η ΗΘΙΚΗ

THIERRY PAQUOT
Η ΟΥΤΟΠΙΑ

SCRIPTA

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 10 106 80 ΑΘΗΝΑ ΤΗΛ: 3616 528 FAX: 3616 529

πρόβλημα της συνύπαρξης οικονομικής ανάπτυξης και προστασίας του περιβάλλοντος, καθώς και το πρόβλημα της συνύπαρξης οικονομικής ανάπτυξης και προστασίας του περιβάλλοντος δεν απασχολούσαν την κλασική σοσιαλδημοκρατία (όπως και τους κομμουνιστές). Ός ένα σημείο, οι σοσιαλδημοκράτες αναζωογονήθηκαν χάρη στην αναγκαστική αντιπαράθεσή τους με το οικολογικό κίνημα. Όπως γράφει ο Γκίντενς, «ο γενικός στόχος της πολιτικής του τρίτου δρόμου πρέπει να είναι το να συνδράμει τους πολίτες να χαράξουν την πορεία τους ανάμεσα από τις μεγάλες επαναστάσεις των καιρών μας: την παγκοσμιοποίηση, τις αλλαγές που επέρχονται στην προσωπική ζωή και τη σχέση μας με τη φύση».

Αφήνοντας πίσω της τον κολλεκτιβισμό, η πολιτική του τρίτου δρόμου πρέπει να διατηρήσει ως θεμελιώδη προτεραιότητά της την κοινωνική δικαιοσύνη, ν' αναζητήσει μια καινούργια σχέση μεταξύ ατόμου και κοινότητας, καθώς κι έναν επαναπροσδιορισμό δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Ο Γκίντενς αφιερώνει ένα μεγάλο μέρος του βιβλίου του (που είναι, ίσως, και το πιο σημαντικό) στη διαδικασία εμπάθυνσης και διεύρυνσης της δημοκρατίας, ή με μια άλλη έκφραση, εκδημοκρατισμού

της δημοκρατίας (με τον τίτλο αυτόν έγινε, πριν από λίγες μέρες ένα μεγάλο συνέδριο στο Παρίσι). Υπάρχει ανάγκη αντιμετώπισης της κατάπτωσης του δημοσίου ήθους με διεύρυνση της δημόσιας σφαίρας και με εγγυήσεις κατά της διαφθοράς. Σημαντικός είναι γι' αυτό ο ρόλος της κοινωνίας πολιτών, που η κλασική σοσιαλδημοκρα-

Ο λόγος του Γκίντενς κι όσα γράφει για κοσμοπολιτικό έθνος και κοσμοπολιτική δημοκρατία είναι άκρως προοδευτικά και αριστερά.

τία δεν ελάμβανε σοβαρά υπόψη. Το πρόβλημα της εγκληματικότητας και της μεταβολής της οικογένειας δεν νομίζω ότι τίθενται από τον Γκίντενς στο επίκεντρο των αναλύσεών του, αλλά έχουν, αναμφισβήτητα, από κοινωνιολογική σκοπιά, το ενδιαφέρον τους. Ενδιαφέρον, επίσης, έχουν τα μέσα οικοδόμησης μιας σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής, όπου περιλαμβάνονται και τα θέματα της παιδείας και όπου ο Γκίντενς αφιερώνει ένα ολόκληρο

κεφάλαιο.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, που επιγράφεται «Προς την εποχή της παγκοσμιοποίησης», ο Γκίντενς αναλύει τον σύγχρονο εθνικισμό, που έχει χαρακτηριστικό Ιανού, γίνεται ξενόφοβος και οδηγεί στον πολιτιστικό προστατευτισμό. Όπως γράφει επί λέξει ο Γκίντενς: «Αυτός ο εθνικισμός εκδηλώνει την προτίμησή του για έναν πολιτισμικό προστατευτισμό, επικαλούμενος το εθνικό "πεπρωμένο", ότι δηλαδή ο πολιτισμός του όχι μόνο διακρίνεται από τους πολιτισμούς των υπόλοιπων εθνών, αλλά και υπερέχει σαφώς έναντι αυτών. Τα έθνη όμως δεν έχουν πεπρωμένα και όλα τους, χωρίς καμία εξαίρεση, γεννήθηκαν "νόθα". Τα έθνη δεν είναι κάτι δεδομένο που απαντάται στη φύση και παρά τη μακρινή συγγενείά τους με παλαιότερες εθνικές κοινότητες, αποτελούν σχετικά πρόσφατο προϊόν της ιστορίας. Όλα τους οικοδομήθηκαν μέσα από μια ποικιλία πολιτιστικών σπαραγμάτων».

Ας μου επιτραπεί να πω ότι, απέναντι στα εθνικιστικά παραληρήματα, θεωρώ ότι ο λόγος του Γκίντενς κι αυτά που γράφει για κοσμοπολιτικό έθνος και κοσμοπολιτική δημοκρατία είναι άκρως προοδευτικά και αριστερά. Ας ξεκαθαρίσουμε, λοιπόν, εν ονόματι τί-
νος γίνεται η κριτική στον Γκίντενς.

*Γνωρίστε τον Ελληνικό Πολιτισμό
με τις Εκδόσεις Ποιότητας*

ΠΑΠΑΔΗΜΑ

*που τιμούν τα ελληνικά γράμματα
και συμβάλλουν στην ανάπτυξη
των κλασικών σπουδών και της παιδείας
στην πατρίδα μας*

*Κάθε βιβλίο μας αποτελεί πολύτιμο απόκτημα
για το βιβλιόφιλο και για κάθε βιβλιοθήκη*

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΗΜΑ. Ιπποκράτους 8, Αθήνα, τηλ. 36.27.318

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 37 - 106 77 ΑΘΗΝΑ - Τηλ.: 38.26.319 - Fax: 38.39.930

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΣΤΗΝ
ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Κώστας Παπαϊωάννου

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Από τους αρχαίους οικισμούς της νεολιθικής Ελλάδας, έως τις Αλεξάνδρειες του Αφγανιστάν από τον "πρίγκιπα με τα κρίνα" της μινωικής Κρήτης έως τους "ελληνίζοντες" Βούδες της Ινδίας από τη "γλώσσα της πέτρας" των ναών της Ποσειδωνίας και της Φιγαλείας μέχρι τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη και τον Θουκυδίδη από τον Όμηρο έως τον αγγειογράφο Εξηκία ο Παπαϊωάννου επιχειρεί μια γιγαντιαία σύνθεση: τη σύνθεση ανάμεσα στην αρχαία τέχνη, σε όλες της τις μορφές, και τη φιλοσοφία και το πνεύμα της Ελλάδας. Ταυτόχρονα, αντιπαραθέτει τον αρχαίο αδιατάρακτο κόσμο της συμπαντικής αρμονίας προς την οχλοβοή της νεωτερικότητας και της ιστορίας.

Σπάνια επιχειρήθηκε τέτοιος άθλος: Ο Παπαϊωάννου, φιλόσοφος και κοινωνιολόγος, βαθύς γνώστης της τέχνης και της ιστορίας, ένα εγκυκλοπαιδικό "παιδί της Ελλάδας", επιχειρεί να διαπεράσει το μυστήριο του αρχαίου κόσμου και να απαντήσει στα ερωτήματα του σήμερα, να εξιχνιάσει το αινιγματικό και ατάραχο χαμόγελο των Καρυάτιδων, σε αντιπαράθεση με την μπωντλαιρική πρόκληση προς την ιστορία. Το αν και σε ποιο βαθμό το επέτυχε θα το διαπιστώσει ο αναγνώστης του έργου του.

ΘΡΗΣΚΕΙΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

φιλίστωρ

ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΕΣ - ΔΙΑΝΟΜΗ:
ΑΘ. ΧΡΙΣΤΑΚΗΣ
ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 10, ΤΗΛ. 3607.876
ΠΡΟΔΟΣ
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ 5, ΤΗΛ. 3821.001

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ
ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΟ ΙΕΡΟ

ΚΛΑΣΙΚΟΙ ΤΗΣ
ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

Υπεύθυνος σειράς
ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΔΡΑΧΤΑΣ
Θεολόγος - Θρησκευολόγος

ΚΑΡΕΝ ΑΡΜΣΤΡΟΝΓΚ
Η ιστορία του Θεού

Μετάφραση: Φώτης Τερζάκης

Ε. Π. ΣΑΝΤΕΡΣ
**Το ιστορικό πρόσωπο
του Ιησού**

Μετάφραση: Γιώργος Βλάχος

ΑΛΙΣ Κ. ΤΕΡΝΕΡ
Η Ιστορία της Κόλασης

Μετάφραση: Βασίλης Αδραχτάς

ΚΑΡΕΝ ΑΡΜΣΤΡΟΝΓΚ
Εν Αρχή

Μια νέα ερμηνεία του Βιβλίου της Γενέσεως

Μετάφραση: Βασίλης Μπεκριδάκης

ΒΙΚΤΩΡ ΠΩΛ ΦΕΡΝΙΣ
**Πως είδε ο Παύλος
τον Ιησού**

Μετάφραση: Βασίλης Αδραχτάς

Επιμέλεια: Σωτήρης Ντάλης

Κοσσυφοπέδιο: Νέα έκρηξη;

Πριν από λίγες ημέρες πραγματοποιήθηκε στη Μαδρίτη η Τρίτη Διάσκεψη του Συμβουλίου Εφαρμογής της Ειρήνης στη Βοσνία, με τη συμμετοχή 50 χωρών. Το Συμβούλιο Εφαρμογής της Ειρήνης αναζήτησε μια φόρμουλα ικανή να πιέσει τους ηγέτες της Βοσνίας προκειμένου να προωθήσουν εκείνες τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις που θα περιορίσουν την εξάρτηση της χώρας από τη διεθνή βοήθεια.

Τρία χρόνια μετά τη Συμφωνία του Ντέντον, η κατάσταση στην περιοχή της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης παραμένει εύθραυστη όπως και σε ολόκληρη την περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Η δραματική έξαρση της βίας στο Κοσσυφοπέδιο τις τελευταίες μέρες δείχνει ότι Σέρβοι και Αλβανοί «παιζουν με τη φωτιά». Μπροστά στη διαφαινόμενη νέα έκρηξη, επιστρατεύθηκε ο αρχιτέκτονας του Ντέντον, Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ, προκειμένου να πειστεί ο Μιλόσεβιτς να προχωρήσει σε υποχωρήσεις και να αποδεχτεί το σχέδιο του αμερικανού διαμεσολαβητή Κρίστοφερ Χιλ ή κάποια βελτιωμένη εκδοχή του.

Το ανησυχητικό είναι ότι η κατάσταση άρχισε να κλιμακώνεται επικίνδυνα στο Κοσσυφοπέδιο λίγες ημέρες πριν αρχίσουν να συγκε-

Η κατάσταση στο Κοσσυφοπέδιο απαιτεί την επείγουσα έναρξη πολιτικών διαπραγματεύσεων ανάμεσα στο Βελιγράδι και τους Αλβανούς της σερβικής επαρχίας, προκειμένου να μην επαναληφθούν οι συγκρούσεις.

ντρώνονται εκεί οι 2.000 επιτηρητές της Συμφωνίας της 12ης Οκτωβρίου.

Και οι δύο πλευρές, επιλέγοντας εκ νέου τη ρήξη, φαίνεται να μοιροκιάζουν την προώθηση πολιτικής λύσης. Προηγουμένως είχαν απορρίψει την τελευταία εκδοχή του ειρηνευτικού σχεδίου, που επεξεργάστηκε ο κ. Χιλ, ως «απολύτως απαράδεκτο» από τους αλβανόφωνους του Κοσσυφοπεδίου και ως «ημιτελές που δεν προσφέρει βάση για διαπραγματεύσεις» από το Βελιγράδι, το οποίο αρνείται να δεχθεί οποιαδήποτε μορφή αυτονομίας του Κοσσυφοπεδίου.

Η κατάσταση στο Κοσσυφοπέδιο απαιτεί την επείγουσα έναρξη πολιτικών διαπραγματεύσεων ανάμεσα στο Βελιγράδι και τους Αλβανούς της σερβικής επαρχίας για να μην επαναληφθούν οι συγκρούσεις.

Το ζητούμενο για τους διαμεσολαβητές είναι να εξασφαλίσουν την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συσπείρωση των αλβανικών κομμάτων, ώστε να υπάρξει μια κοινή θέση στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με το Βελιγράδι.

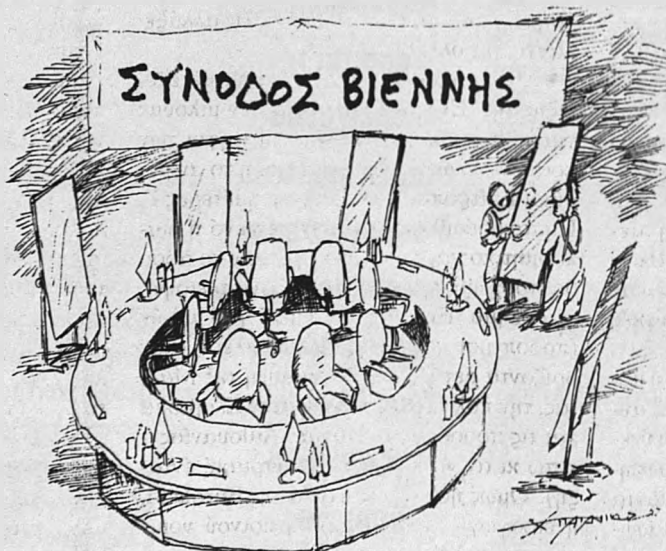
Από την πλευρά των Σέρβων, η συσπείρωση φαίνεται να έχει επιτευχθεί κι εκφράζεται σε μεγάλο βαθμό μέσω του σχεδίου για πολιτική επίλυση του προβλήματος, το οποίο προωθεί ο Μιλόσεβιτς.

«Καλύτερα να τα πούμε κάποιαν άλλη φορά»

του Αντώνη Παπαγιαννίδη

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 11-12 Δεκεμβρίου βρήκε στον ελληνικό Τύπο τον ιδεώδη χρονικογράφο του. Από τον Στάθη Ευσταθιάδη του *Βήματος*, που ζωγράφισε μιαν εικόνα σχεδόν ειδυλλιακής επίτευξης των στόχων που είχε τάξει η ελληνική πλευρά, μέχρι τον Θεόδωρο Δίζελο του «ΠΑΡΟΝΤΟΣ» που αναπαρέστησε μιαν πραγματικότητα εξάρτησης της Ελλάδας με ζοφερά σύννεφα σε όλα τα μέτωπα, ο καθένας θεώρησε ότι στην Βιέννη συνέβη ακριβώς εκείνο που έκρινε «σωστό» να έχει συμβεί. Τίποτε το περίεργο σ' αυτό, θα πείτε, αφού εδώ και μερικά χρόνια, ούτως ή άλλως, έτσι λειτουργεί ο Τύπος σε παρόμοια θέματα: προβάλλει τις απόψεις του, τις εκτιμήσεις του, τις επιθυμίες ή τους φόβους του ως πραγματικότητα. Όμως η Βιέννη κατόρθωσε αυτό το φαινόμενο να το γενικεύσει σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στην Βιέννη όλοι έφθασαν με θέματα, ουσίας και συμβολικά, που θεωρούσαν ότι έχουν μείζονα σημασία: η Γερμανία για να μειώσει την συνεισφορά της στον Κοινοτικό Προϋπολογισμό, η Γαλλία για να μην προχωρήσει η επανενθικιοποίηση της ΚΑΠ, η Ισπανία για να μην υποχωρήσουν οι πόροι των Διαρθρωτικών Ταμείων (μόλις περιγράψαμε πού κατέληξε ο μεγαλεπήβολος εκείνος σχεδιασμός της Agenda 2000 που «θα οδηγούσε την Ευρώπη στον 21ο αιώνα»), η Μεγάλη Βρετανία για να μην αφήσει να προχωρήσει η φορολογική εναρμόνιση, η Ελλάδα για να μην πιεσθεί στα Ελληνοτουρκικά και το Κυπριακό, η (φιλοξενούσα) Αυστρία για να μην υπάρξουν επισπεύσεις της διεύθυνσης που θα δημιουργούσαν προοπτικές ενός μεταναστευτικού κύματος. Όπως εύκολα διαπιστώνει κανείς, στο τελευταίο αυτό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο πριν από την μετάβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην τρίτη φάση της ΟΝΕ, στο ευρύ -ή, μάλλον, των

χωρών που μπόρεσαν και θέλησαν να βρεθούν στον πυρήνα και να σχηματίσουν την Euroland- τα αιτήματα ήταν προπαντός αρνητικά, αμυντικά.

Προκειμένου να μη δοθεί η εντύπωση ότι η Βιέννη δεν ήταν περισσότερο από μια μάχη οπισθοφυλακής, «ανέβηκαν» και θέματα με πιο θετικό/εποικοδομητικό χρω-

ματισμό. Για παράδειγμα, οι Γερμανογάλλοι έθεσαν το θέμα επανασυζήτησης των θεσμικών της Ένωσης, οι Βρετανοί ξανατοποθέτησαν πιο προωθημένα το θέμα της ευρωπαϊκής άμυνας, η Επιτροπή συνέχισε να επιμένει ότι μια ολοκληρωμένη προσέγγιση των δημοσιονομικών, των αγροτικών και των διαρθρωτικών παρεμβάσεων πρέπει να προχωρήσει μαζί με τον θεσμικό επανασχεδιασμό, όλοι επέμειναν ότι «η ανεργία αποτελεί πρώτη προτεραιότητα» και ότι θα προωθηθούν «ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης». Οι πραγματικά μεγάλες, όμως, προκλήσεις έμειναν στο παρασκήνιο -αν και βαριά, γίνονταν αισθητή η παρουσία τους. (Ένας από τους συμμετέχοντες χαρακτήρισε την ατμόσφαιρα της Βιέννης σαν ανάλογη με τις αφηγήσεις της Αγκάθα Κρίστι, όπου όλοι γνωρίζουν ότι κάτι κακό έχει συμβεί στο διπλανό δωμάτιο, αλλά συνεχίζουν την ευπρεπή τους συζήτηση φαινομενικά άταραχοι -αλλά με προϊούσα αλλαγή στον τόνο.) Οι προκλήσεις αυτές είναι η ουσιαστι-

κή συζήτηση για την ισορροπία μεταξύ της προτεραιότητας στην απασχόληση και της έμφασης στην σταθερότητα, η σοβαρή αντιμετώπιση της διεύρυνσης προς Ανατολάς και –περισσότερο στο βάθος– η συζήτηση για την πολιτική μετεξέλιξη της Ε.Ε. (η θεσμική συζήτηση αποτελεί απλώς βάλβιδα εκτόνωσης αυτής της μείζονος προβληματικής). Όσα αφέθηκαν να συζητηθούν στην Βιέννη ανώδυνα, όσα στην ουσία παραπέμφθηκαν στη Γερμανική Προεδρία για συνέχιση, ήταν απλώς η –ακόμη πιο ρηχή– εκτόνωση των βασικών αυτών προκλήσεων που βρίσκει μπροστά της η Ευρώπη.

Ας ρίξουμε μια ματιά από πιο κοντά:

• Το θέατρο σκιών που παίχτηκε και θα συνεχίζεται να παίζεται γύρω από την υπόθεση της απασχόλησης στην Ευρώπη –μόνον η Ελληνική Κυβέρνηση και οι μαζορέττες του Τύπου «της» μπορεί να πιστέψουν στα σοβαρά ότι η εξαγγελία μέχρι και ποσοτικών στόχων για την μείωση της ανεργίας είναι δυνατόν να συντελέσει αποφασιστικά σε μια τομή στην απασχόληση, στο βαρύ αυτό πρόβλημα κοινωνίας της fin-de-siècle Ευρώπης– κρύβει δύο βασικές πλευρές. Η μία είχε ήδη αρχίσει να αντιμετωπίζεται με την μείωση των ευρωπαϊκών επιτοκίων στο 3% (3,5% για την Ιταλία) με «αυτόνομη» απόφαση των Κεντρικών Τραπεζών της Euroland ένα μήνα προτού ξεκινήσει το ευρώ – και προτού χρειασθεί η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να αποδείξει τη δική της αυτονομία. Καμπτόμενες μπροστά στην πολιτική πίεση που ογκωνόταν τελευταία –ο Όσκαρ Λαφονταίν απλώς την αποκρυστάλλωσε με πιο επιθετικό τρόπο– οι παραδοσιακές νομισματικές αρχές των Έντεκα έδειξαν, λίγο πριν αποτελέσουν παρελθόν, ότι η μονοδιάστατη σταθεροποίηση γίνεται κι αυτή αργά αλλά σταθερά παρελθόν. Η δεύτερη πλευρά θα κάνει πολλούς να διερωτηθούν πού ακριβώς ήτανται: η Γερμανία (τουλάχιστον) θα προσπαθήσει να διαφυλάξει ό,τι περισώζεται από την κοινωνική συνοχή, δαπανώντας όσα γίνεται χωρίς (άμεσα τουλάχιστον) να δυναμιτίζει το ευρώ. Αυτό όμως σημαίνει χρηματοδοτικούς πόρους. Και αυτούς τους πόρους η Γερμανία επιδιώκει να τους αποσύρει από την συνεισφορά της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Απλό. Η Μεγάλη Βρετανία δεν μπορεί να μετακινηθεί από τη θαλασσοκρατική λογική του «I want my money back», άρα δεν δέχεται

να σηκώνει πρόσθετο βάρος. Η Γαλλία ομοίως, η Ολλανδία ακόμη περισσότερο. Μόνον οι Αυστριακοί δέχονται ότι οι πιο πλούσιοι πληρώνουν...

• Η μοίρα της διεύρυνσης προς Ανατολάς, ήδη πριν ανέβει στην επιφάνεια τόσο ξεκάθαρα αυτή η αλλαγή προοπτικής, είχε φανεί ότι βρίσκεται στην αναβολή. Στο 2002; Στο 2005; Στο 2008; Πολιτικά η συζήτηση είναι πολύ δύσκολη –όπως δύσκολο είναι για την ειρηνικά νικήτρια Γερμανία να ξεχάσει το Lebensraum της και το Drang nach Osten. Όμως μόνο μια νέα μείζον πολιτική πίεση –μπροστά σε μια καταρρέουσα αληθινή Ρωσία με πολιτικό σύστημα σε νέα φάση διάλυσης; με νέου τύπου αμερικανική στρατέυση;– μπορεί να «ξεκολλήσει» σοβαρά τη διεύρυνση. Αντίθετα, εκείνο που πολύ ευκολότερα μπορεί να προχωρήσει είναι μια μορφή «άνισης ένταξης» των νέων χωρών. Μια Ένωση όπου μερικοί, π.χ. οι της Euroland, θα είναι σαφώς πιο ίσοι από τους άλλους. (Σ' αυτό το σενάριο, ας σημειωθεί, αποκτά νόημα και η μονόχορδη αμερικανική επιμονή για «ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.», που θεσμικά και πολιτικά και οικονομικά οι Ευρωπαίοι αισθάνονται ότι δεν έχει νόημα – αποκτά όμως νόημα μόλις αλλάξει κανείς την όλη σκακιέρα.)

• Μένει το ζήτημα της πολιτικής μετεξέλιξης της Ένωσης. Ασφαλώς δεν μιλούμε για το πώς θα σταθμιστούν οι ψήφοι των κρατών-μελών στο Συμβούλιο, ή το αν μερικοί Επίτροποι (όπως, π.χ., ο ημέτερος Γ. Παπανδρέου) θα βρεθούν με κενό ή διακοσμητικό χαρτοφυλάκιο, ή έστω το πόσο θα προχωρήσουν αποφάσεις με πλειοψηφία σε μια Ένωση των 26 ή 27 ή 28 μελών (προοπτική που διαγράφεται πλέον στον ορίζοντα μετά την επανάκαμψη της Μάλτας, την πολιτική μεταβολή στην Σλοβακία και τις προόδους Λεττονίας-Λιθουανίας – έστω κι αν «σκαλώσει» η κυπριακή ένταξη). Όμως ήδη η λειτουργία της Euroland, η εισαγωγή και διαχείριση κοινού νομίσματος, αλλάζει στην ουσία την πολιτική φύση της Ένωσης: στην Βιέννη ήταν απόλυτα αισθητό ότι όταν καθορίζεις με κοινή νομισματική πολιτική την ανάπτυξη –και συνεπώς την απασχόληση– σε διευρωπαϊκό επίπεδο, ασφαλώς έχεις αλλάξει την πολιτική πραγματικότητα ό,τι κι αν κάνεις στις επιμελημένες ψηφοφορίες για το μέγεθος της ντομάτας που τίθεται στο εμπόριο ή για την συμβατότητα της πράξης των

ηλεκτρονικών συσκευών στις διασυνοριακές συναλλαγές. Αν ταυτόχρονα προχωρήσει στην πράξη μια Ένωση με άνισες συμμετοχές, είτε με επίκληση της επικουρικότητας και της ελαστικότητας είτε με πιο ειλικρινή τρόπο, η θεσμική συζήτηση θα περάσει σοβαρά στο προσκήνιο. Ενώ η βρετανική πρωτοβουλία να θέσει σε νέα βάση την υπόθεση της ευρωπαϊκής άμυνας την παραμονή της Βιέννης δείχνει ότι η θεσμική συζήτηση βαθαίνει αναπάντεχα προς άλλες κατευθύνσεις.

Μπροστά σε τέτοιων διαστάσεων προκλήσεις, η «Κορυφή» της Βιέννης προχώρησε με τον παραδοσιακό κοινοτικό τρόπο: μετέφερε τον προβληματισμό σε μικρότερα προβλήματα, που κάνουν ευκολότερες τις αντιθέσεις. Μια συζήτηση για τον Προϋπολογισμό, μια για τα Ταμεία, μια για την ΚΑΠ, μια για τις τεχνικές πτυχές της διεύρυνσης, μια αντιπαράθεση για την φορολογική εναρμόνιση. Όλοι όμως συνειδητοποιούν ότι η συζήτηση για τα μεγάλα έχει αρχίσει – και τοποθετούνται αναλόγως. Παράδειγμα: η Μεγάλη Βρετανία που τοποθετείται για την άμυνα και που (σιωπηρά αλλά σαφέστατα) προχωρεί την προσχώρησή της στο ευρώ, ανοίγει μέτωπο στην φορολογική εναρμόνιση υπεραυτόνομη της κυριαρχίας της...

Υπ' αυτήν την έννοια, ναι, μόνον ευγενικά πιέστηκε η Ελλάδα για το ξεπάγωμα του χρηματοδοτικού πρωτοκόλλου Τουρκίας και για την αναβάθμιση των σχέσεων Τουρκίας-Ε.Ε. (αλλά με την Τουρκία και πάλι σε πολιτική περιδίνηση ποιος και με ποιον να συζητήσει;). Μόνο παρασκηνακά τέθηκε το πρόβλημα της κυπριακής ένταξης, αν δεν προχωρήσει προς επίλυση το Κυπριακό (αλλά πού πορεύεται η διεύρυνση συνολικά;). Και μόνο σε δεύτερη γραμμή τέθηκε το ζήτημα της άντλησης διαρθρωτικών πόρων, όπου φαίνεται πως η Ελλάδα υποσχέθηκε διακριτική, μη-διεκδικητική στάση (αλλά πώς θα μπορούσε να γίνει οτιδήποτε άλλο, όταν όλο το πολιτικό στοίχημα της Ελλάδας είναι να γλιτωρήσει κάτω από την πόρτα με ονομαστικούς δείκτες που θα επιτρέψουν συμμετοχή στο ευρώ;).

Οπότε, ναι, όλοι οι στόχοι της ελληνικής πολιτικής επετεύχθησαν στην Βιέννη. Όπως και οι στόχοι οπισθοφυλακών των Βρετανών, και των Γερμανών, και των Ισπανών και όλων των άλλων. Καλά Χριστούγεννα και ευτυχισμένος ο καινούργιος χρόνος!

Η τουρκική δεξιά και το μέλλον του Ντεμιρέλ

του Αλή Ταρτάνογλου

Στην Τουρκία δεν υπάρχει
σοσιαλιστική ή κομμουνιστική
(ισχυρή ή αδύνατη) αριστερά.

Τα δεξιά κόμματα δεν είναι
φιλελεύθερα· αντιθέτως, είναι από
συντηρητικά έως αντιδραστικά.
Αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος
είναι τα σοσιαλδημοκρατικά
κόμματα να λειτουργούν
ως φιλελεύθερα κόμματα.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του '60, η αριστερά –σοσιαλιστική και σοσιαλδημοκρατική– αύξησε τις δυνάμεις της. Όμως αυτή η ανάπτυξη σταμάτησε βίαια με το πραξοκόπημα του 1971. Δεν ήταν οι σοσιαλιστικές δυνάμεις αλλά το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα CHP του **Ετσεβίτ** που ενισχύθηκε. Για να ανακοπεί αυτή η ενίσχυση του κόμματος, οργανώθηκαν ανεπιτυχείς δολοφονικές επιθέσεις εναντίον του αρχηγού του. Σε πείσμα αυτού του ακήρυχτου πολέμου, το CHP ανεδείχθη σε πρώτο κόμμα συγκεντρώνοντας στις τότε εκλογές το 42% των ψήφων. Όμως κι αυτή η άνοδος ανεκόπη με το πραξικόπημα του 1980. Ο Ετσεβίτ δεν είναι μαρξιστής ούτε σοσιαλιστής. Αλλά πήρε το 42%, όταν διακήρυξε ότι «η γη ανήκει σ' αυτούς που την καλλιεργούν, το νερό σ' αυτούς που το χρησιμοποιούν». Αυτό δεν μπόρεσε να το αντέξει η Δεξιά.

Σήμερα, ο Ετσεβίτ και ο Μπαϊκάλ δεν είναι καν σοσιαλδημοκράτες. Μόνοι τους

απέτυχαν να πάρουν το 42-43% των ψήφων. Κι οι δυο μαζί δεν κατάφεραν να προσεγγίσουν το 30%

Έτσι, μεταξύ των 18 κομμάτων που θα συμμετάσχουν στις επόμενες βουλευτικές εκλογές δεν υπάρχει καμιά ιδεολογική διαφοροποίηση, με εξαίρεση κάποιες νομιναλιστικές αντεγκλήσεις. Δεν υφίστανται ούτε κομμουνιστικά ούτε καν σοσιαλδημοκρατικά κόμματα. Δεν υπάρχουν επικίνδυνα συνθήματα, δεν υπάρχει καμιά ΕΣΣΔ, ούτε και ο κίνδυνος του κομμουνισμού. Μ' άλλα λόγια, μόνον ο παράδεισος της Δεξιάς.

Η Δεξιά στην Τουρκία δεν τα βρήκε εύκολα μετά τις εκκαθαρίσεις δεκάδων αριστερών διανοουμένων, φοιτητών και συνδικαλιστών. Και φυσικά υπήρξαν και κάποια θύματα.

Ακόμα και οι φασίστες που αντιπαθούν το κόκκινο χρώμα, επειδή τους θυμίζει τον κομμουνισμό, έχουν γίνει τώρα δημοκράτες. Οι φασίστες που σκότωσαν αριστερούς και ανακηρύχθηκαν αθώοι από το στρατιωτικό δικαστήριο, ή, αν τους καταδίκασαν, τους παρείχαν βοήθεια για να δραστηρεύσουν από τις στρατιωτικές φυλακές (όπως στην περίπτωση του Μεχμέτ Αλί Αγκτσά), δηλώνουν τώρα δημοκράτες και αντιτίθενται στο Στρατό.

Η τουρκική Δεξιά είναι ανοιχτή στη βαναυσότητα. Μόνον ένα 10% των διανοουμένων πρόσκεινται στη Δεξιά. Μεταξύ αυτών που καταδικάστηκαν για εγκλήματα «σκέψης», το ποσοστό των δεξιών δεν υπερβαίνει το 1%. Η αστυνομία καταδιώκει τους αριστερούς φοιτητές που διαδηλώνουν για τα διδάκτρα στο πανεπιστήμιο και τους ισλαμιστές που διαμαρτύρονται για το κλεισμό των θρησκευτικών σχολείων. Υπό τον έλεγχο της πολιτικο-στρατιωτικής δεξιάς το κράτος έχει συνεργό τη μαφία στη

διαφθορά, στα βασανιστήρια, στις εκκαθαρίσεις των αριστερών.

Όλες οι συνταγματικές διατάξεις, από το εργατικό δίκαιο μέχρι τον εκλογικό νόμο, βρήκουν από αντιδημοκρατικά άρθρα. Και η πρακτική είναι χειρότερη από τις διατάξεις.

Αυτό σημαίνει ότι το πρόβλημα της Τουρκίας μπορεί να λυθεί με δύο τρόπους: ή θα πρέπει να εκπολιτισθούν οι δεξιοί ή θα πρέπει να αναλάβει την ηγεσία η αριστερά.

Το 1940, ο **Hassan Izzetin Dinamo**, αντιφασίστας ποιητής, συνελήφθη και βασανίστηκε: με ένα καλώδιο είχαν σφίξει τα γεννητικά του όργανα και ταυτόχρονα ουρούσαν στο στόμα του. Αλλά γι' αυτό, η Δύση δεν γνωρίζει τίποτε.

Ο **Sabahattin Ali**, αριστερός συγγραφέας που έγραφε νουβέλες, εξαιτίας της καταπίεσης και του φόβου, αποφάσισε να αυτοεξοριστεί. Όμως, κοντά στα βουλγαρικά σύνορα, δολοφονήθηκε από τον οδηγό του, που ήταν μυστικός πράκτορας και σήμερα γράφει σε δεξιά εφημερίδα. Αλλά ούτε γι' αυτό γνωρίζει τίποτε η Δύση.

Ο **Ναζίμ Χικμέτ** φυλακίστηκε για τα ποιήματά του. Στην ίδια φυλακή βρέθηκαν και οι φοιτητές της στρατιωτικής σχολής που διάβαζαν τα ποιήματά του. Όταν αποφυλακίστηκε, πληροφορήθηκε ότι ετοιμαζόταν η δολοφονία του και αποφάσισε να εγκαταλείψει τη χώρα. Κατέφυγε στη Μόσχα όπου και πέθανε με βαθιά νοσταλγία για την πατρίδα. Η Δύση δεν γνωρίζει και δεν θυμάται τίποτε.

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών '40, '50, '60, '70 ακόμα και τη δεκαετία του '80, η αστυνομία ήταν πάντοτε απασχολημένη με τους διωγμούς των κομμουνιστών, αλλά η

ΤΟΥΡΚΙΑ

Δύση δεν έδειξε ποτέ κανένα ενδιαφέρον γι' αυτό. Επειδή η ηρωική Τουρκία την προστάτευε από τον κομμουνιστικό κίνδυνο. Αποτέλεσμα; Η Τουρκία να είναι συνδεδεμένη επί μακρόν με τους θρησκόληπτους και φανατισμένους δεξιούς. Αν η Αριστερά δεν ήταν απομονωμένη αλλά δυνατή, οργανωμένη και αποφασισμένη να πάρει τα ηνία από τη Δεξιά, δεν θα το επέτρεπε η Δύση. Η Δύση και η εγχώρια Δεξιά παρά τις ιδεολογικές τους διαφορές, είναι ο συνασπισμός που κατέστρεψε την Αριστερά.

Σήμερα, η Τουρκία φαίνεται να είναι ενθουσιασμένη με την προοπτική ενοποίησής της με την Ευρώπη και τη Δύση: Μαζί στο ΝΑΤΟ, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αλλά η Δύση θέτει τις προϋποθέσεις: Η Τουρκία να γίνει δημοκρατική χώρα. Και ποιος ζητεί την ενοποίηση με την Ευρωπαϊκή Ένωση; Μα φυσικά η τουρκική δεξιά. Και ποια είναι αυτή η Δεξιά; Είναι αντιδημοκρατική, συντηρητική, αντιδραστική, φασιστική. Και ποιον κανόνα θέτει η Δύση; Τη Δημοκρατία. Και ποιος στηρίζει αυτή την αντιδημοκρατική δεξιά; Μα φυσικά η δημοκρατική Δύση. Αυτές είναι οι χτυπητές αντιφάσεις.

ΠΟΙΑ ΤΟΥΡΚΙΑ ΕΠΙΘΥΜΕΙ Η ΔΥΣΗ;

Σε αντίθεση με τη Δεξιά, ήταν η Αριστερά που αντιστάθηκε στην αστόχαστη και άνευ όρων ενοποίηση με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Και σήμερα πληρώνει το τίμημα. Έχει τιμωρηθεί, έχει καταδικαστεί και καταστραφεί εξαιτίας αυτού του λόγου.

Όταν ο Ετσεβίτ διακήρυττε ότι «η γη ανήκει σ' αυτούς που την καλλιεργούν και το νερό σ' αυτούς που το χρησιμοποιούν» και το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα (ΤΙΡ) μπόρεσε να έχει 15 αντιπροσώπους στη Βουλή, ο τοπικός ηγέτης του κόμματος του Ετσεβίτ (CHP) στα νοτιοανατολικά, ήταν κουρδικής καταγωγής. Όπως ο **Mehdi Zana**, σύζυγος της **Leyla Zana**, δήμαρχος του Ντιγιαρμπάκιρ. Την εποχή εκείνη, τη δεκαετία του '70, η Πόλη ήταν η δεξαμενή ψήφων του CHP. Τότε ήταν –και εξακολουθεί να είναι– πόλη της βιομηχανίας και της εργατικής τάξης. Τώρα το PKK υπάρχει στα νοτιοανατολικά και στην Πόλη ο ισλαμισμός. Και ο κούρδος ψηφοφόρος στα νοτιοανατολικά και ο εργάτης στην Πόλη είναι φτωχός και απελευσμένος. Θα ψηφίζαν αριστερά κόμματα αν υπήρχαν. Ποιος θα ψηφίσει γι' αυτά τα εκατομμύρια των ψηφοφόρων;

Πρέπει να το πούμε: Το πρόβλημα εντοπίζεται πάντοτε μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου. Όλες οι συσσωματώσεις και ειδικά αυτές που αφορούν τις τάξεις, καλύπτουν κάθε διαφορετικότητα εκτός από εκείνη των τάξεων. Είτε πρόκειται για τους καπιταλιστές είτε πρόκειται για τους εργαζομένους. Η ενότητα του καπιταλιστικού κόσμου είναι νομιμοποιημένη και εύκολη. Αλλά η ενότητα των εργατών είναι πολύ επικίνδυνη. Γιατί αυτή η ενότητα σημαίνει πως δεν υπάρχουν Κούρδοι, Τούρκοι, Έλληνες, Μακεδόνες. Πως δεν υπάρχουν Μουσουλμάνοι ή Χριστιανοί. Αλλά ο καπιταλισμός χρειάζεται αυτές τις διαφορετικότητες και τους διαχωρισμούς. Προσέξτε: *Ενωμένες Πολιτείες της Αμερικής, Ενωμένη Γερμανία, Ευρωπαϊκή Ένωση κ.λπ.* Και από την άλλη: *Διαλυμένη, κατεστραμμένη Γιουγκοσλαβία. Κατεστραμμένη Σοβιετική Ένωση. Κατεστραμμένο Ιράκ.* Και η Τουρκία πρέπει να καταστραφεί, να διαλυθεί.

«Εάν επιθυμείτε να συμμετάσχετε στην Ε.Ε., πρέπει να συμπεριφέρεστε δημοκρατικά». Αλλά αυτό είναι πολύ διαφορετικό από το άλλο που λέει: «Εάν επιθυμείτε να συμμετάσχετε στην Ε.Ε. πρέπει να διαλυθείτε».

Όμως στην Τουρκία δεν γίνεται μεγάλη συζήτηση για τη δημοκρατία. Από τον ιταλό πρωθυπουργό μέχρι τον γερμανικό Τύπο συναντά κανείς διατυπώσεις όπως «Η Γιουγκοσλαβία του Τίτο, η Ρωσία του Λένιν... Ήρθε η ώρα και για την Τουρκία του Κεμάλ». Ή πάλι: «Η Τουρκία πρέπει να δώσει μικρό τμήμα της στους Κούρδους». Ως να επρόκειτο να δώσουν τμήμα της δικής τους επικράτειας.

Είναι ιστορικό δεδομένο ότι η Δύση δεν επιθυμεί την Τουρκία του 1923 στην ευρύτερη ζώνη της. Στη Δύση δεν αρέσει ο Κεμάλ και ο κεμαλισμός. Η Δύση δεν επιθυμούσε ποτέ μια αριστερή διακυβέρνηση στην Τουρκία. Γι' αυτό και προσπάθησε να λύσει αυτό το πρόβλημα με την πλήρη υποστήριξη της τουρκικής δεξιάς. Επειδή και η θρησκευόμενη ή ρατσιστική τουρκική δεξιά δεν συμπαθεί επίσης τον Μουσταφά Κεμάλ. Έπειτα από 75 χρόνια μπορούμε να πούμε ότι εάν η Δύση δεν επιθυμούσε την αντιδραστική δεξιά, σήμερα η Τουρκία θα ήταν μια χώρα περισσότερο δημοκρατική. Είναι, όμως, δύσκολο να πιστέψουμε ότι οι κυβερνήτες της Δύσης θέλουν μια δημοκρατική Τουρκία.

Μόλις κυκλοφόρησε

Albrecht Dihle

**ΕΛΛΗΝΕΣ
ΚΑΙ
ΞΕΝΟΙ**

Πώς αντιμετωπίζαν
οι αρχαίοι Έλληνες
τους ξένους και
τον πολιτισμό τους;

Miranda Vickers

ΟΙ ΑΛΒΑΝΟΙ

Η πολυκύμαντη ιστορία
του αλβανικού έθνους
αλλά και του κράτους
της Αλβανίας.

Angus Fraser

ΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ

Καταγωγή, γλώσσα και
ιδιαιτερότητες αυτής της
αιωνίως περιπλανώμενης
εθνοτικής ομάδας.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ

ΑΝΔΡΕΑ ΜΩΡΑΪΤΟΥ 3 - 114 71 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 36.24.326, 36.25.575 - FAX 36.48.030

ΒΙΒΛΙΟΠΛΕΙΟ: ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 5 - ΤΗΛ. 32.12.111

ΚΟΣΜΟΔΡΟΜΙΟ

ΝΕΑ ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΣΤΟ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ

Την περασμένη Δευτέρα 36 αλβανοί αυτονομιστές σκοτώθηκαν προσπαθώντας να περάσουν τα αλβανικά σύνορα προς το Κοσσυφοπέδιο. Η έκθεση του γιουγκοσλαβικού στρατού αναφέρει ότι οι αλβανοί «τρομοκράτες» φορούσαν στολές και είχαν όπλα γερμανικής τεχνολογίας. Το βράδυ της ίδιας μέρας άγνωστος εκτέλεσε εν ψυχρώ 6 Σέρβους μετά την ξαφνική εισβολή του σε καφεενείο στη δυτική περιοχή του Κοσσυφοπεδίου. Η κατάσταση εξελίσσεται επικίνδυνα όσο δεν βρίσκεται πολιτική λύση. Ο **Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ** που επισκέφτηκε το Βελιγράδι και την Πρίστινα αυτήν την εβδομάδα συνέστησε στα δύο μέρη να σταματήσουν να παίζουν με το «δυναμίτη γιατί υπάρχει κίνδυνος για χειροτέρευση της κατάστασης». Στο μεταξύ, νατοϊκή δύναμη έχει εγκατασταθεί από την περασμένη εβδομάδα στην ΠΓΔΜ με σκοπό να παράσχει ασφάλεια στους 2.000 εμπειρογνώμονες του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη, που βρίσκονται εκεί για να επιβλέψουν την τήρηση των αποφάσεων του ΟΗΕ και συγκεκριμένα την παύση των εχθροπραξιών μεταξύ σέρβων και αλβανών αυτονομιστών.

ΤΙ ΚΡΥΒΕΙ Η ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΟΤΣΑΛΑΝ;

«Αποφάσισα να εγκαταλείψω την προεδρία του ΡΚΚ για να μπορέσω να παίξω τον προσωπικό μου ρόλο σε διεθνές πεδίο», έλεγε ο **Οτσαλάν** στην

ιταλική εφημερίδα *Il Manifesto* την περασμένη εβδομάδα, αναγγέλλοντας την παραίτησή του. Η κίνησή του κρύβει την επιθυμία του να μεταβιπωστεί σε πολιτικό ηγέτη. Με τις δηλώσεις του απαρνείται τις σχέσεις του με το υφιστάμενο ΡΚΚ, δημιουργώντας προηγούμενο που θα του χρησιμεύσει αργότερα στη δίκη του. Γι' αυτό και επιμένει στην πρότασή του για «μια νέα ριζοσπαστική αρχή» με στόχο την αναδόμηση του ΡΚΚ. Έκανε ακόμη έκκληση και στα υπόλοιπα κουρδικά αυτονομιστικά κόμματα, τα αντίθετα στη στρατιωτική πρακτική του ΡΚΚ, να συμμαχήσουν μαζί του. Στο κουρδικό κανάλι Med-TV, ο Οτσαλάν χαρακτήρισε τους λοχαγούς του «συμμορία δολοφόνων με τους οποίους δεν θέλει πλέον να συνεργαστεί». Έτσι δημοσιοποιούνται επίσημα πλέον τα εσωτερικά προβλήματα διάσπασης του ΡΚΚ, του οποίου η στρατιωτική φυσιογνωμία απέβη μοιραία. Είναι άλλωστε γνωστό εδώ και χρόνια ότι το ΡΚΚ είχε χάσει την επαφή του τόσο με όσους υποστήριζαν τα δικαιώματα του κουρδικού λαού, όσο και με τους κούρδους πρόσφυγες στην Ευρώπη.

ΑΔΙΑΛΛΑΚΤΟΣ Ο ΝΕΤΑΝΙΑΧΟΥ

Αισιόδοξος εμφανίστηκε ο **Μπιλ Κλίντον** μετά την αμερικανο-ισραηλο-παιλαισινιακή συνάντηση που έλαβε χώρα υπό την αιγίδα του σε ισραηλινή στρατιωτική βάση, στην είσοδο της Λωρίδας της Γάζας. Στόχος του ήταν να

δώσει νέα ώθηση στην περιφραγή συμφωνία Γουάι Πλαντέσιον και να πείσει τους Ισραηλινούς να συμμορφωθούν με τους όρους της. Μπορεί οι **Νετανιάχου** και **Αραφάτ** να έσφιξαν τα χέρια μπροστά στις κάμερες και παρουσία του πλανητάρχη, όμως ο ισραηλινός πρωθυπουργός εμφανίστηκε το ίδιο αδιάλλακτος λίγες ώρες μετά με δηλώσεις του στους δημοσιογράφους: «Δεν μπορούμε να προχωρήσουμε στην αποχώρηση των Ισραηλινών από τη Δυτική Όχθη, ούτε στην απελευθέρωση των παλαιστινίων φυλακισμένων, εφ' όσον οι Παλαιστίνιοι συνεχίζουν να ασκούν βία και δεν τηρούν τις δεσμεύσεις τους». Για μία ακόμα φορά αποδεικνύεται ότι η πολυσυζητημένη ισραηλοπαιλαισινιακή συμφωνία δεν είναι εύκολο να ευοδωθεί. Ο Κλίντον επιμένει ότι το αδιέξοδο θα λυθεί και ανακοίνωσε την άφιξη της Μ. Ολμπράιτ στην περιοχή.

ΔΙΑΣΠΑΣΗ ΣΤΟ ΚΟΜΜΑ ΛΕΠΕΝ

Η είδηση αποτελεί πλήγμα για τη συνοχή των γάλ-

λων ακροδεξιών. Στις περιφερειακές βουλευτικές εκλογές το Εθνικό Μέτωπο ήταν 3η δύναμη με ποσοστό 15%. Η μονομαχία, που άρχισε εδώ και μερικούς μήνες μεταξύ του ιδρυτή και αρχηγού των γάλλων ακροδεξιών **Ζαν-Μαρί Λεπέν** και του δελφίνου **Μπρούνο Μεγκρέ**, πρόκειται να πάρει και δικαστικές διαστάσεις. Ο Μεγκρέ έχει εξαγγείλει με τους αποστάτες του κόμματος συνέδριο για τον προσεχή Ιανουάριο. Κύριος στόχος του είναι να αποκλείσει τον Λεπέν από την ηγεσία του κόμματος και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για ένα «νέο Εθνικό Μέτωπο». Βέβαια για πολλούς αναλυτές η ταυτότητα του Εθνικού Μετώπου δεν πρόκειται να πληγεί. Οι συντηρητικοί όμως φαίνονται ιδιαίτερα ικανοποιημένοι με την εξέλιξη αυτή, γιατί κερδίζουν το χαμένο έδαφος που τους είχε αποστερήσει ο Λεπέν στις περσινές εκλογές. Και ο σοσιαλιστής πρωθυπουργός **Λ. Ζοσπέν** εκτιμά ότι η κρίση στο Εθνικό Μέτωπο είναι «νίκη της δημοκρατίας».

Μεγαλόνοια σχέδια για την παιδεία παρουσίασε ο **Λυονέλ Ζοσπέν**, με στόχο να διαδραματίσει η Γαλλία τον δικό της πρωταγωνιστικό ρόλο στην κατάρτιση των νέων ελίτ άλλων χωρών.

Μια τριπλή επέτειος

Ρ Η Γ Α Σ - Κ Ο Ρ Α Η Σ - Σ Ο Λ Ω Μ Ο Σ

Σχέδια του Γιάννη Γουρζή ειδικά για το Αντί.

Τώρα που φθάνει, αισίως στο τέλος του το 1998, στη διάρκεια του οποίου πραγματοποιήθηκαν πάμπολες εκδηλώσεις, συνέδρια, εκθέσεις, ομιλίες, κ.λπ. προκειμένου να τιμηθούν δύο από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες της ιστορίας του νεώτερου ελληνισμού, ο Ρήγας και ο Σολωμός, καλό θα είναι να σημειωθεί μια παράλειψη, που εφόσον δεν θα είχε υπάρξει, θα έκανε πολύ πλουσιότερο αυτό το επετειακό έτος.

Έτος λοιπόν Ρήγα Βελεστινλή, για να τιμηθεί η μνήμη του γενναίου προμάχου της ελληνικής ελευθερίας, αφού ο Ρήγας έπεφτε, δολοφονημένος από τις πάντα παρούσες πολιτικές σκοπιμότητες, στο Βελιγράδι τον Ιούνιο του 1798. Έτος Διονυσίου Σολωμού, για να τιμηθεί η γέννηση, τον ίδιο χρόνο, 1798, του εθνικού ποιητή.

Ο φίλος Άλκης Αγγέλου είχε διατυπώσει, παλαιότερα, κάποιες καίριες σκέψεις για την «σπασμωδικότητα» της ελληνικής φιλολογικής επιστήμης. Θα πρόσθετα, κοντά στην σπασμωδικότητα, την ασυνέχεια που διακρίνει εν πολλοίς την νεοελληνική πραγματικότητα, την έλλειψη ιστορικής μνήμης, ιδίως από όσους θα έπρεπε να έχουν έργο τους την μελέτη και την έρευνα για την ορθή διατήρησή της.

Έτσι, θα έπρεπε να επισημανθεί εδώ η σοβαρή παράλειψη που παρατηρήθηκε σε τούτο το επετειακό έτος και η οποία στέρησε τους εορτασμούς από την δυνατότητα και τη λαμπρή ευκαιρία να αποτελέσει, το έτος 1998, έτος τριπλού εορτασμού.

Εξηγούμαι. Τον χρόνο αυτόν, έκλεισαν 250 χρόνια από την γέννηση μιας άλλης σημαντικής προσωπικότητας του νεώτερου ελληνισμού. Πράγματι, τον Απρίλιο του 1748, γεννήθηκε στη Σμύρνη, Χιώτης την καταγωγή, ο Αδαμάντιος Κοραΐς. Η σύμπτωση ήταν πράγματι μοναδική και ο συνδυασμός των τριών

ονομάτων εξίσου ενδιαφέρων, καίριος, προσθέτω για τη νεώτερη ελληνική ιστορία: Κοραΐς, ο Έλληνας λόγιος, από τις πλέον σημαντικές, αν όχι η πλέον σημαντική μορφή της. Ο Ρήγας, ο συνεπής αγωνιστής, λόγιος επίσης και ποιητής. Ο Διονύσιος Σολωμός, ο εθνικός ποιητής. Ένα λαμπρό τρίπτυχο. Τρεις προσωπικότητες που εσφράγισαν ανεπανάληπτα με την παρουσία και το έργο τους την ζωή του γένους.

Μέσα σε αυτή την τριπλή συγκυρία θα παρουσίαζε επίσης ενδιαφέρον να μνημονευθούν, συν τοις άλλοις, και οι τόποι της καταγωγής τους. Σμύρνη-Χίος, ο τόπος γέννησης του Κοραΐ, η Ελλάδα του μικρασιατικού-αιγαιοπελαγίτικου ελληνισμού. Βελεστίνο-Θεσσαλία, όπου στις τελευταίες δεκαετίες καλλιιεργήθηκαν συνθήκες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, ικανές να προωθήσουν τα ελληνικά απελευθερωτικά σχέδια. Η Ζάκυνθος, όπου συγκεράσθηκαν και συνενώθηκαν στοιχεία της ελληνικής με την δυτική παιδεία. Δεν θα πρέπει εντούτοις να περάσει, χωρίς να μνημονευθεί, η διοργάνωση, μοναδική άλλωστε, από το Τμήμα Κλασικών Σπουδών και Φιλοσοφίας, του Πανεπιστημίου Κύπρου, Συμποσίου με θέμα τον «Φιλολογικό Κοραΐ». Ο καιρός όμως πάντα υπάρχει και η παράλειψη που επισημάνθηκε μπορεί, έστω και εκ των υστέρων, να διορθωθεί.

Το Αντί, προγραμματίζε για αυτό το χρόνο εκτός από το τεύχος για τον Ρήγα Βελεστινλή που κυκλοφόρησε στις 16.1.98 ειδικές εκδόσεις για τον Διονύσιο Σολωμό και τον Αδαμάντιο Κοραΐ. Το τεύχος για τον Κοραΐ ελπίζουμε ότι τελικά θα κυκλοφορήσει με κάποια καθυστέρηση στις αρχές του καινούργιου χρόνου.

K.A.

Ο Ρήγας στο Βουκουρέστι

του Βίκτωρα Ιβάνοβιτς

Ο τίτλος θα μπορούσε να διατυπωθεί σαφέστερα, τουλάχιστον ως προς το περιεχόμενο του πρώτου μέρους: ο Ρήγας στο Βουκουρέστι μου. Ή, αναλυτικότερα και υπό μορφήν ερωτηματική: Τι ήταν σε θέση να γνωρίζει για την παρουσία του Ρήγα, και κυρίως πώς θα αντιμετώπιζε την δράση του στην Μολδοβλαχία, ο ρουμάνος διανοούμενος της δικής μου γενιάς; Η απάντηση στο πρώτο σκέλος του ερωτήματος είναι: δυστυχώς τίποτα· και στο δεύτερο: αδιάφορα έως δυσμενώς. Μιλώ για τον μέσο ρουμάνο διανοούμενο, έστω και λόγιο ή φιλολογίζοντα, χωρίς όμως ειδικά ενδιαφέροντα για την πολιτική ή την πνευματική ιστορία του 18ου αιώνα, γιατί όσοι έτρεφαν τέτοια ενδιαφέροντα θα είχαν βεβαίως εντυπώσει στην ντόπια βιβλιογραφία του θέματος (από τον Nicolae Iorga και τον Δημοσθένη Ρούσσο στον Νέστορα και την Αριάδνη Καμαριανού-Cioran ή τον Alexandru Elian), όπου, και πάλι βεβαίως, οι μνείες γύρω από τον βίο και την πολιτεία του Ρήγα Φεραίου δεν είναι διόλου σπάνιες. Όπως και να 'χουν τα πράγματα, μια εξήγηση της μηδενικής αυτής προσλήψεως νομίζω ότι θα μπορούσε να φωτίσει καλύτερα την δυναμική των διαπολιτισμικών σχέσεων, ελληνο-ρουμανικών τε και γενικότερων.

Για την μεν αφάνεια στην οποία περιήλθε, στη μνήμη των Ρουμάνων –αλλά και των Ελλήνων–, ολόκληρο κεφάλαιο από κοινού βιωμένης ιστορίας, ευθύνονται οι διεργασίες εκείνης (εν εξελίξει ακριβώς τον καιρό που ο Ρήγας βρισκόταν στο Βουκουρέστι, και στις πόλεις ουκ ολίγον συνέβαλε μάλιστα και ο ίδιος) που επέφεραν μια ριζική αλλαγή πολιτισμικού «παραδείγματος» στην περιοχή, με την εξάρθρωση της (μετα)βυζαντινής πνευματικής «Κοινοπολιτείας» (δηλαδή του –κατά Iorga– *Byzance après Byzance*) και, ακολούθως, με την απευθείας σύνδεση των επιμέρους πολιτισμικών μορφωμάτων της Νοτιοανατολικής Ευρώπης με τον Δυτικό Πολιτισμό. Κι επειδή ένα από τα συστατικά του δυτικού «παραδείγματος» υπήρξε η «μεγάλη αφήγηση» [*le grand récit*] της (εκάστοτε) Εθνικής Ιστορίας, έκτοτε το συγκεκριμένο κεφάλαιο μνημονεύεται και μελετάται ως τμήμα του **ιδίου** παρελθόντος, ενώ λίγο-πολύ τίθεται εντός παρενθέσεως ό,τι **κοινό** υπήρχε στον χαρακτήρα και στο γίνεσθαι της περι ης ο λόγος εποχής.

Το δε γεγονός ότι οι Ρουμάνοι, κι αν ακόμη ήταν ενήμεροι σχετικά με την φυσιογνωμία και τις δραστηριότητες του Ρήγα, θα τις έβλεπαν μάλλον με αδιάφορη ματιά, ή και με «κακό μάτι», οφείλεται σε ένα πλέγμα από ιδεολογικούς παράγοντες, οι οποίοι διαμορφώθηκαν μετά την προαναφερομένη αλλαγή «παραδείγμα-

τος», στους κόλπους της δικής τους «μεγάλης αφήγσεως».

Πρώτον, το χρονικό πλαίσιο κάθε άλλο παρά πρόσφορο είναι για μια θετική «πρόσληψη», κατ' αρχάς επειδή, μοιραία, η παρουσία του έλληνα επαναστάτη στις Ηγεμονίες σχετίζεται με την λεγόμενη «Φαναριωτοκρατία». Η εκατονταετία και πλέον (συγκεκριμένα 1711-1821, για την Μολδαβία, και 1716-1821, για την Βλαχία) κατά την οποία οι Παραδουνάβιες Ηγεμονίες κυβερνήθηκαν από έλληνες πρίγκιπες, ως επί το πλείστον από το Φανάρι της Κωνσταντινουπόλεως, διορισμένους απευθείας από την Κωνσταντινούπολη και όχι εκλεγμένους, όπως μέχρι τούδε, από τα *Ντιβάνια* (συνελεύσεις της αριστοκρατίας) των δύο χωρών, δεν χαιρεί ιδιαίτερα αγαθής μεταχειρίσεως στην ρουμανική ιστοριογραφία.

Οι διορθωτικές παρεμβάσεις ορισμένων κορυφαίων επιστημόνων, αρχής γενομένης με τον μεγάλο Nicolae Iorga (με έμφαση στον «πεφωτισμένο απολυταρχισμό» ορισμένων Φαναριωτών Ηγεμόνων, οι οποίοι προέβησαν σε εκσυγχρονιστικές θεσμικές μεταρρυθμίσεις, αλλά και στον διαμεσολαβητικό ρόλο που έπαιξε η ελληνική παιδεία στην Ρουμανία, ως προς την διάδοση των ιδεών του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού) δεν κατόρθωσαν να «εξευμενίσουν» την επικρατούσα αρνητική εικόνα της περιόδου, στο επίπεδο της «σχολικής ιστορίας», δηλαδή εκείνης που μεταβιβάζει όχι τόσο γνώσεις όσο πεποιθήσεις και δημιουργεί ιδεολογικά αντανακλαστικά. Τα δεινά που, καλώς ή κακώς, *à tort ou à raison*, καταλογίζονται στην «Φαναριωτοκρατία», από ρουμανικής απόψεως, συνοψίζονται σε τέσσερα σημεία: 1ον ο πολιτικός ευτελισμός των Ηγεμονιών, με την αύξηση του βαθμού εξαρτήσεώς τους από την Υψηλή Πύλη (αφού οι Πρίγκιπες δεν ήταν πλέον παρά απλοί υπάλληλοι του Σουλτάνου)· 2ον ο εκμηδενισμός της στρατιωτικής ισχύος τους, με την κατάργηση κάθε ενό-

Πορτραίτο του ηγεμόνα Νικολάου Μαυρογένους.

πλου σώματος, πλην της αρβανίτικης φρουράς του Ηγεμόνος· 3ον η πέραν κάθε προηγούμενου επιδείνωση των συνθηκών ζωής του πληθυσμού, λόγω της συνεχώς αυξανομένης και ληστρικά εισπραχθείσας φορολογίας· και 4ον (με τα λόγια του ιστορικού P.P. Panaitescu, συγγραφέα του επισήμου εγχειριδίου *Ιστορίας των Ρουμάνων*, Craiova, 1942, το οποίο, μετά το 1989, διδάσκεται εκ νέου στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση): «*το χειρότερο, ίσως, είδος παρακμής που σημειώθηκε κατά την εποχή της Φαναριωτοκρατίας υπήρξε η ηθική. Σε καιρούς ταπεινώσεως, όπου τα πάντα είχαν γίνει αντικείμενο αγοραπωλησίας και η διαφθορά αποτελούσε το μόνο μέσο για να αποκτήσει κανείς αξιώματα και πλούτη, φυσικό ήταν να εκλείψουν οι παλιοί ακέραιοι χαρακτήρες των προγό-*

Η είσοδος του Νικολάου Μαυρογένους στη Βλαχία, 1776. Έγχρωμη οξυγραφία, Βιβλιοθήκη Ρουμανικής Ακαδημίας Βουκουρεστίου.

νων μας».

Έπειτα, και πιο συγκεκριμένα, το ίδιο το επαναστατικό δράμα του Ρήγα, όπως διατυπώνεται στο δικό του προσχέδιο Συντάγματος μιας -ιακωβίνικης εμπνεύσεως- «Ελληνικής Δημοκρατίας», και που ουσιαστικά απέβλεπε στην δημιουργία μιας Βαλκανικής Ομοσπονδίας, συγκεντρώνει χαρακτηριστικά τα οποία, εάν τα γνώριζαν, θα προκαλούσαν τις αρνητικές αντιδράσεις των ρουμάνων διανοουμένων, τόσο των εθνικιστών όσο και των (ούτως ειπείν) φιλελευθέρων. Τους μεν πρώτους θα τους ενοχλούσε ο επιθετικός προσδιορισμός «Ελληνική», ο οποίος θα ενεργοποιούσε ορθά ή εσφαλμένα στερεότυπα σχετικά με την έπαρση των Ελλήνων απέναντι στους βορείους γείτονές τους και με την υποτιθέμενη κηδεμονία που προσπαθούσαν να ασκήσουν στον ορθόδοξο χώρο, μέσω του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Στους δεύτερους (μια και το πρωτόστερο αποτελούσε ένα τικ σκέψης στο «παράπετασμα»), το περιεχόμενο της πολιτικής προτάσεως του Ρήγα θα θύμιζε ανάλογα ομοσπονδιακά σχέδια, που εξεπτόνησαν μεταπολεμικά ο Στάλιν και ο Δημητρώφ. Άλλωστε, η ιδέα και μόνον της εντάξεώς τους σε ένα βαλκανικό (υπερ)κράτος επ' ουδενί λόγω θα κολάκευε τους Ρουμάνους, οι οποίοι -λόγω και των λατινικών καταβολών τους- δεν θεωρούν εαυτούς Βαλκανίους, αλλά, μάλλον (όπως αυτοπροσδιορίζονται οι Κροάτες), «κεντροευρωπαϊούς με συμφέροντα στα Βαλκάνια». Βεβαίως, το συγκεκριμένο ιδεολόγημα προσκρούει στο σοβαρό αντιπαιχτήριό του, κοινού με τους λαούς της περιοχής, ορθόδοξο δόγματος, το οποίο ασπάζεται ωστόσο η πλειοψηφία των Ρουμάνων (αν και ένα μέρος του πληθυσμού έχει προσχωρήσει από τον 18ο αιώνα στην Ουνία). Εκφράζοντας λοιπόν μian εύλογη εν προκειμένω αμηχανία, ο Nicolae Iorga λ.χ., έγραφε κάποτε χαρακτηριστικά ότι, γι' αυτόν, ως ιστορικό, δύο ήταν τα μεγάλα αινίγματα της ανθρωπότητας: γιατί οι Εβραίοι δεν έκαναν δεκτό το κήρυγμα του Χριστού και γιατί οι Ρουμάνοι αρνήθηκαν την Εκκλησία της Ρώμης.

Τέλος, τον προσδοκούμενο στόχο του Ρήγα, οι ρουμάνοι λόγιοι θα τον ταύτιζαν, μέσα από το ίδιο σχήμα του πρωθυστερου, με την υπαρκτή πραγμάτωσή του, δηλαδή με το Εικοσιένα, που κι αυτό θα το ανήγαγαν περιοριστικά στην εκστρατεία του Αλεξάνδρου Υψηλάντη στην Μολδοβλαχία. Η εκστρατεία αυτή άφησε θλιβερές μνήμες λόγω του ατυχούς επεισοδίου της εκτελέσεως του Βλαδιμηρέσκου (την οποίαν οι Ρουμάνοι εκλαμβάνουν ως δολοφονία,

ενώ το θύμα περιβάλλεται με την αίγλη του εθνομάρτυρος). Αλλά και πέραν αυτού, ένας σοβαρός λόγος καχυποψίας απέναντι στο κίνημα του Υψηλάντη αποτελούσε η ρωσική βοήθεια και ανάμειξη στην οποίαν ευελπιστούσαν οι Φιλικοί: κάτι που, μέσα στον συγκεκριμένο «ορίζοντα προσδοκίας», κάθε άλλο παρά επιθυμητό εφάνταζε από ρουμανικής απόψεως. Γιατί ακριβώς την εποχή του Ρήγα (τέλη 18ου και αρχές 19ου αιώνα) ανοίγει ο κύκλος των επεμβάσεων, εισβολών, εδαφικών προσαρτήσεων (Βεσσαραβία, 1812), προσπαθειών ενσωματώσεως της Μολδοβλαχίας στην Αυτοκρατορία των Τσάρων, που, για τους Ρουμάνους, κατέστησαν την Ρωσία μian απειλή πολύ πιο σοβαρή από ό,τι η Τουρκία. Στους αντικειμενικούς αυτούς, γεωπολιτικής φύσεως λόγους οφείλεται, ειρήσθω εν παρόδω, το γεγονός ότι, καθ' όλη την διάρκεια του 19ου αιώνα, οι Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, και μετέπειτα η Ρουμανία, συμπαρατάχθηκαν σχεδόν πάντα με τις δυνάμεις που στόχο είχαν την διαφύλαξη της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ η Ελλάδα, αντικειμενικά και πάλι, βρέθηκε σχεδόν πάντα στο πλευρό της Ρωσίας: εξ αυτού απορρέει επίσης η ριζική διαφορά εκτιμήσεως της συγκεκριμένης περιόδου στην ρουμανική ιστοριογραφία, έναντι της ελληνικής.

Όλα αυτά δεν πρέπει να μας οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι, και γενικότερα αλλά και στους κόλπους της δικής μου γενιάς, υπήρχαν ανθελληνικές διαθέσεις, βασισμένες σε ιστορικές μνησι-κακίες. Τουλάχιστον στους κύκλους για τους οποίους έχω άμεση αντίληψη (Πανεπιστήμιο, λογοτέχνες κ.λπ.) επικρατούσε μάλλον η αρχή του «περασμένα ξεχασμένα»: όχι τόσο από μεγαλοψυχία όσο λόγω της ροπής για απώθηση του *Ancien Régime* στα άδυτα της λήθης και του υποσυνειδήτου, δηλαδή της αισθήσεως ότι η ιστορία που πραγματικά μας αφορούσε άρχιζε με τις επαναστάσεις του 1848 και με το επιτυχημένο πείραμα ριζικού εκσυγχρονισμού και εξευρωπαϊσμού της χώρας, το οποίο εγκαινιάσθηκε τότε (και ανεκόπη τραγικά σε λιγότερο από έναν αιώνα, από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την λαίλαπα του σταλινισμού). Το πολύ-πολύ, σε καμιά νεανική κρασοκατάνυξη, και αφού είχαν εξαντληθεί τα πολιτικά και τα σεξουαλικά ανέκδοτα, να με πείραζε κανένας συμφοιτητής, ανάμεσα στα χάχανα των υπολοίπων: «Τι σου 'φταιξε, ρε παλιο-Ρωμιέ, ο Βλαδιμηρέσκου; Γιατί τον σκότωσες;» χαριτολογία στην οποίαν απαντούσα, με την σειρά μου, σε ανάλογο τόνο.

Ωστόσο, έτυχε πολλές φορές να κάνω ενώπιον φίλων μου το «δικηγόρο του διαβόλου», υποστηρίζοντας την ανάγκη για αναθεώρηση της μονοδιάστατα αρνητικής εικόνας της «Φαναριωτοκρατίας» και τονίζοντας τον εκπολιτιστικό ρόλο που έπαιξαν τα ελληνικά γράμματα στις Ηγεμονίες, αν μη τι άλλο (όπως ανέφερα και προηγουμένως) ως μεσο-λαβητικός δίαυλος για την διάδοση της δυτικής παιδείας. Σ' αυτό το πλαίσιο, η κουβέντα πήγαινε συχνά στον Ρήγα· κυρίως σε γνωστούς μου πεζογράφους εξήρα την υπόστασή του ως «προβληματικού», δηλαδή μυθιστορηματικού, «ήρωα», όχι όμως λόγω «αρνητικότητας του οράματός» του, όπως θα έλεγε ο Lukacs, αλλά χάρις στην χροιά την οποίαν προσέδιδε στην πολυπρισματική και αντιφατική προσωπικότητά του μια πολυπρισματική και αντιφατική εποχή. Πράγματι, η βιογραφία του Βελεστινλή, ο οποίος υπήρξε την ίδια στιγμή πατριώτης και «διεθνιστής», «λιμπερτίνος» (μεταφραστής του Restif de la Bretonne) αλλά και εκδότης του «Αγαθάγγελου», Ιακωβίνος δημοκράτης και έμπιστος του τυχοδιώκτη Νικολάου Μαυρογένους (ίσως επειδή, *self made man* ο ίδιος, υπέκυψε στον μαγνητισμό που ασκούσε η εκκεντρική μορφή του αυτοδημιούργητου αυτού Πρίγκιπα, γνωστού στην ρουμανική ιστορία ως ο «Νέος Καλιγούλας»), άνθρωπος των «Φώτων» και θαυμαστής του Πασβαντόγλου (εκπροσώπου του πλέον σκοταδιστικού τμήματος του οθωμανικού κατεστημένου, ο οποίος είχε ξεσηκωθεί ακριβώς εναντίον του εκσυγχρονιστικού προγράμματος *Νιζάμ-ι-Τζεντίτ*, του Σελίμ του Γ', δηλώνοντας αυτολεξεί ότι καλύτερα θα βαπτιζόταν Χριστιανός παρά να αποδεχθεί τις ξενόφερτες μεταρρυθμίσεις του *Γκιαούρ Σουλτάν*)..., ενέχει πλούσιο υλικό με χαρακτηρισά δύναμη μυθιστορηματικό (που, δυστυχώς, και στην Ελλάδα ακόμη παραμένει ανεκμετάλλευτο από αυτής της απόψεως). Δεν ξέρω πόσο τόπο έπιασαν όλες αυτές οι «ορμήνιες»· πάντως, πολύ αργότερα, στα τελευταία χρόνια του κομμουνιστικού καθεστώτος, όταν βρισκόμουν πια στην Ελλάδα, είχα την έκπληξη να διαπιστώσω ότι ο Ρήγας έκανε την εμφάνισή του ως (επεισοδιακός, είναι αλήθεια) ήρωας στο πολύ καλό μυθιστόρημα *Οι Καλπουζάνοι* (1987), του φίλου μου Silviu Angelescu, όπου με αφορμή και φόντο την παρανοϊκή εποχή της ηγεμονίας του Νικολάου Μαυρογένους στην Βλαχία, ο συγγραφέας προβάλλει μια σατιρική αλληγορία της παρανοϊκής δικτατορίας του Τσαουσέσκου.

Στα «ρήγια» αυτά κηρύγματά μου, ένα από τα επιχειρήματα κύριους που επιστράτευα ήταν η παρενθική εμφάνιση του Ρήγα Φεραίου, ή μάλλον ο πρώτος απόηχος του έργου του, στην νεώτερη ρουμανική λογοτεχνία, θέμα στο οποίο σκοπεύω να αφιερώσω το υπόλοιπο του κειμένου, αν μη τι άλλο για να αναφέρω επιτέλους κάτι σχετικά με το θέμα «Ο Ρήγας στο Βουκουρέστι».

Πρόκειται, ούτε λίγο ούτε πολύ, για το πρώτο υπολογίσιμο ρουμανικό μυθιστόρημα, που κυκλοφόρησε μεταξύ 1862 και 1863, υπό τον τίτλο *Ciocoii vechi si noi sau Ce se naste din pisica manâna*

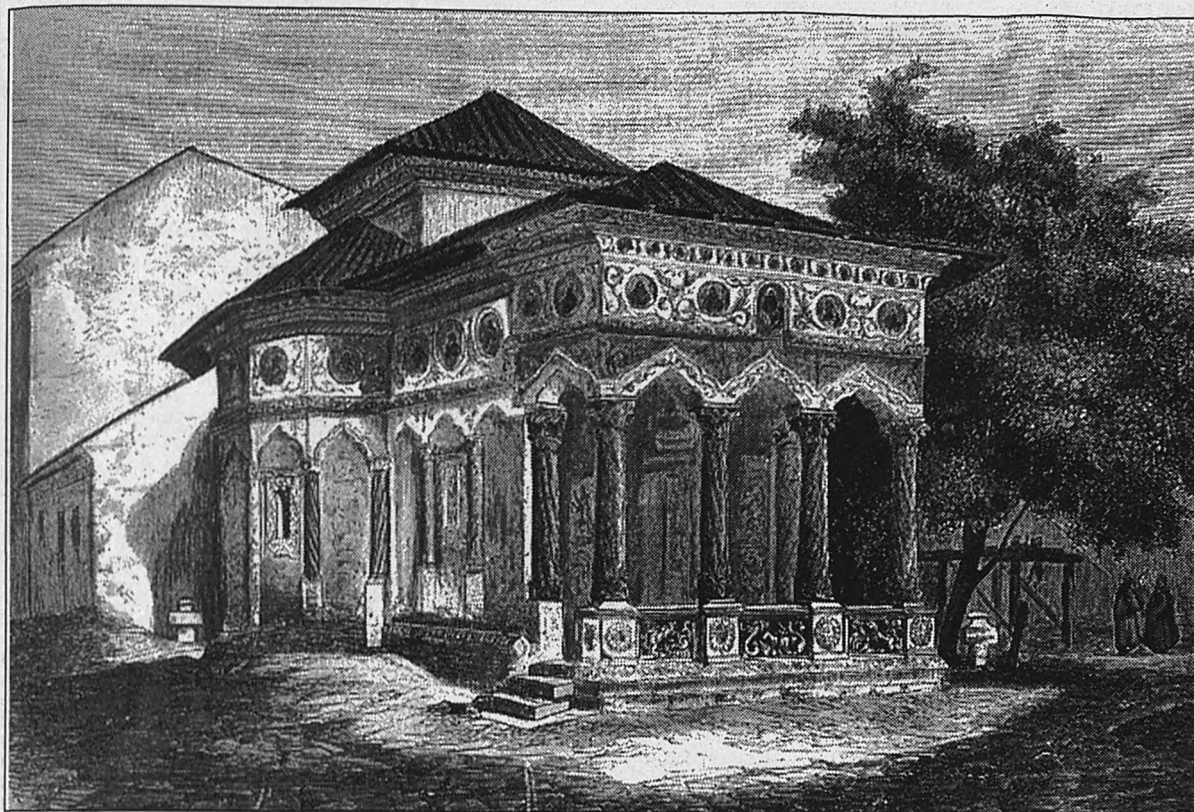

Προσωπογραφία μελών της οικογενείας Μπραγκοβεάνου.

[«Οι νεόπλουτοι χθες και σήμερα ήτοι 'Ό,τι από γαλή γεννάται ποντικούς θα κυνηγά»].

Κατ' αρχάς, λίγα λόγια για τον συγγραφέα του έργου, ονόματι Nicolae Filimon (1819-1865), έναν από τους ανθρώπους της λαμπρής εκείνης γενιάς του 1848, που έθεσε τις βάσεις της σύγχρονης Ρουμανίας. Εάν όμως αυτής ήταν γόνιμοι αριστοκρατικών οικογενειών, με σπουδές στην Εσπερία, όπου είχαν μνηθεί στον επαναστατικό φιλελευθερισμό, ο N. Filimon, αντιθέτως, είχε ταπεινή μικροαστική καταγωγή και παιδεία αυτοδιδάκτου. Γεννήθηκε στο Βουκουρέστι και, από ηλικίας ένδεκα ετών, έμεινε ορφανός, καθώς ο πατέρας του, ιερέας, είχε πέσει θύμα της επιδημίας χολέρας που σάρωσε την πρωτεύουσα της Βλαχίας το 1830. Η χήρα πρεσβυτέρα, με τέσσερα ανήλικα τέκνα, δεν είχε την δυνατότητα να τους εξασφαλίσει κανονικές σπουδές. Επειδή ο μέλλων συγγραφέας είχε εκδηλώσει από πολύ νωρίς ισχυρή κλίση στην μουσική, μαθήτευσε ως ψάλτης στην εκκλησία Επεί, πρώην ενορία του πατέρα του· παράλληλα, παρακολουθούσε με πάθος τις παραστάσεις της ιταλικής Όπερας, η

οποία λειτουργούσε στο Βουκουρέστι από αρχών της δεκαετίας του 1840. Αποκόμισε λοιπόν ευρεία μουσική παιδεία και θεωρητική κατάρτιση, εφόδια με τα οποία άρχισε να αρθρογραφεί στον Τύπο της εποχής, με επιφυλλίδες και σχόλια μουσικού περιεχομένου, και εξελίχθηκε –επισημαίνει ο George Galinescu (*Ιστορία της Ρουμανικής Λογοτεχνίας από καταβολών μέχρι σήμερα*, 1941)– στον «πρώτο ρουμάνο κριτικό της μουσικής, με την τεχνική σημασία του όρου». Την ίδια περίοδο, ο N. Filimon κάνει παρέα με τους λογοτέχνες και λογίους της γενιάς του, αλλά και μεγαλύτερους, στον κύκλο των οποίων διακρίνεται για τον πρόσχαρο και εύθυμο χαρακτήρα του, την αγάπη που έτρεφε για την ποίηση και τις γαστριμαργικές ικανότητές του· τους εντυπωσιάζει επίσης με την φιλομάθειά του, καθώς κατείχε επαρκώς 4-5 γλώσσες, «χωρίς κανένα δίπλωμα» (όπως τονίζει ένας βιογράφος του). Δεν τεκμηριώνεται άμεσα η συμμετοχή του N. Filimon στην Επανάσταση του 1848, αλλά τα γραπτά του αποδεικνύουν ότι είχε μπολιασθεί κι αυτός με τον ριζοσπαστικό φιλελευθερισμό, που ήταν η ιδεολογία των προοδευτικών ελίτ του 19ου αιώνα. Μετά την Επανάσταση, εισέρχεται στο δημοσιοϋπαλληλικό σώμα (στο υπουργείο Θρησκευμάτων), και ανεβαίνει προοδευτικά τα σκαλοπάτια της ιεραρχίας. Το 1858 όμως, διακόπτει την σταδιοδρομία του, για να πραγματοποιήσει το καθιερωμένο «παιδαγωγικό ταξίδι» στην Δύση, όπου επισκέπτεται τις μεγάλες «μητροπόλεις» της μουσικής στην Αυστρία, την νότιο Γερμανία και την Ιταλία. Καρπός του ταξιδιού είναι ένα οδοιπορικό στο οποίο βρίσκονται ενσωματωμένες τρεις ρομαντικές νουβέλες: *Φρειδερίκος Στάαπς* (αφιερωμένη στην μορφή του νεαρού γερμανού πατριώτη που απειριράθη το 1801 εναντίον της ζωής του Ναπολέοντος) και *Matteo Cipriani* και *Ασκάνιος και Ελεονώρα* (όπου εξαιρεί τον αγώνα των ιταλών Καρβονάρων κατά της τυραννίας των Αψβούργων). Επιστρέφει στην πατρίδα του το 1860 και, το επόμενο έτος, κυκλοφορεί μία ακόμη νουβέλα, με ρεαλιστικό και σατιρικό χαρακτήρα: *Περιπέτεια ενός υπαλληλάκου ήτοι Οι κόμητες των μαχαλάων*, που προαναγγέ-

Ο Ναός
Σταυρουπόλεως.

λει το θέμα και το ύφος του αριστουργήματός του. Το τελευταίο δημοσιεύεται σε συνέχειες στην *Revista Romana* [«Ρουμανική Επιθεώρησης»] του Βουκουρεστίου το 1862-1863, και σε τόμο το 1864. Παράλληλα, εξακολουθεί να αρθρογραφεί, όχι πια μόνο για την μουσική αλλά και για το θέατρο, και επιδίδεται επίσης στην συλλογή και την έκδοση λαογραφικών κειμένων. Το 1862 διορίζεται ανώτερος υπάλληλος στα Αρχεία του Κράτους, εργασία η οποία τον απορροφά σε σημείο να γράφει όλο και σπανιότερα (μεταξύ άλλων, δεν κατόρθωσε να συνθέσει, όπως σχεδίαζε, τον δεύτερο τόμο του μυθιστορήματός του). Ξαφνικά, και ενώ ήταν μόνο 45 ετών, ο N. Filimon πεθαίνει το 1865 και καλπάζουσα φυματίωση.

Έλεγα ότι η «πρωτότυπος μυθιστορία» του Nicolae Filimon –έτσι χαρακτηρίζει ο ίδιος το έργο του *Οι νεόπλουτοι χτες και σήμερα ήτοι Ό,τι από γαλή γεννάται ποντικούς θα κυνηγά*– είναι το πρώτο υπολογίσιμο ρουμανικό μυθιστόρημα. Δεν θα σταθώ εδώ –επειδή είναι και εκτός θέματος στην ανάλυση του έργου. Αρκεί να αναφέρω ότι η αξία του συνίσταται κυρίως στο αξιοσημείωτο της μορφής του πρωταγωνιστού. Ως μυθιστορηματικός χαρακτήρας, ο Dinu Paturica (αυτό είναι το όνομά του) έχει την ικανότητα, την αρκούντως σπάνια στην παγκόσμια λογοτεχνία, να μεταπηδήσει από τις σελίδες των βιβλίων στην καθημερινή ζωή. Πράγματι, για έναν ανενδοίαστο αριβίστα, που «πατά επί πτωμάτων» προκειμένου να αναρριχηθεί κοινωνικώς, οι Ρουμάνοι λένε: «είναι ένας Paturica», όπως για έναν φιλάργυρο όλοι μας λέμε ότι «είναι ένας Αρπαγών», κι ονομάζουμε «Δον Κιχώτη» τον ανένδοτο ονειροπόλο.

Από αυτή την βάση, ο μεγάλος ρουμάνος κριτικός George Calinescu (τον οποίον ανέφερα και προηγουμένως) προβαίνει σε μια επιτυχεστάτη (κατά την δική μου εκτίμηση) συγκριτολογική

υπόθεση: «*Λόγω θέματος, Οι νεόπλουτοι... φαντάζει μυθιστόρημα à la Stendhal (βεβαίως χωρίς απ' ευθείας γενεαλογική σχέση και χωρίς την αναλυτική διαύγεια του Stendhal)*, ενώ ο *Dinu Paturica είναι ένας Julien Sorel της Βλαχίας*» (όπ. παρ.). Τυπικά, οι σταδιοδρομίες των δύο ηρώων διακρίνονται η μία από την άλλη, ως προς την ποιότητα των μέσων: προκειμένου να ανεβεί κοινωνικά, ο μεν Γάλλος προσφεύγει στην δοκιμασμένη ανά την πατρίδα του μέθοδο της κατακτίσεως της εύνοιας γυναικών με επιρροή, ο δε Ρουμάνος, σε μεθόδους χονδροειδούς ύπουλης, που θα ταίριαζαν στην ισπανική *picaresca* του 17ου αιώνα. Αλλά, όπως ορθώς παρατηρεί ο ίδιος ο Calinescu, η διαφορά έγκειται στους καιρούς, ή μάλλον στους χώρους όπου ελίσσονται οι δύο χαρακτήρες: «*Άλλο η Γαλλία των αρχών του 19ου αιώνα, και άλλο η Βλαχία της ίδιας εποχής. Ο Julien υπό τον βοϊβόδα Καρατζά θα δανειζόταν τις μεθόδους του ήρωα του Filimon*» (όπ. παρ.).

Μια ουσιαστικότερη διαφορά εντοπίζεται στους ρητορικούς κώδικες της αφηγήσεως. Στο *Le Rouge et le Noir*, ο παντογνώστης αφηγητής τηρεί στάση ίσων αποστάσεων απέναντι στην πλοκή του βιβλίου και τους ήρωές του, προβάλλοντας έτσι μιαν εικόνα αντικειμενικότητας, που με την σειρά της δημιουργεί στον αναγνώστη την «αναφορική ψευδαίσθηση». Αντιθέτως, ο αφηγητής των *Νεόπλουτων*... παίρνει θέση, παρεμβαίνει με επικρίσεις ηθικής (ή μάλλον ηθικολογικής) φύσεως, με αποτέλεσμα την δημιουργία ενός μανιχαϊκού λόγου. Στον πρωταγωνιστή, που δομείται δεδηλωμένα ως ενσάρκωση του κακού, καταλογίζονται κάθε λογής ανομήματα, μεταξύ των οποίων δεν μπορούσε να λείπει το έγκλημα των εγκλημάτων, η προδοσιά. Πράγματι, κατά τον N. Filimon, ο Dinu Paturica είναι αυτός που, για λογαριασμό του Αλεξάνδρου Υψηλάντη, οργανώνει την αιχμαλώτιση και την δολοφονία του Βλαδιμηρέσκου. Εδώ εντοπίζεται, για να επιστρέψω στο κυρίως θέμα της ομιλίας μου, και η αναφορά στον Ρήγα. Ήρθε η ώρα να

διευκρινίσω ότι η αναφορά αυτή είναι (ούτως ειπείν) ανώνυμη, δηλαδή αντικείμενό της είναι ο **Θούριος**, ενώ αποσιωπάται (ή αγνοείται) το όνομα του συγγραφέα του. Εν συνεχεία θα περιγράψω εν συντομία τα συμφραζόμενα της αναφοράς αυτής.

Έργο μεταβατικής περιόδου, **Οι νεόπλουτοι...** επικοινωνεί τόσο με την αισθητική του ύστερου Ρομαντισμού όσο και με εκείνη του ανερχομένου Ρεαλισμού. Ρομαντικά είναι τα

έντονα χρώματα με τα οποία μας δίδονται οι χαρακτήρες, σε εξίσου έντονες πολώσεις· ρεαλιστική, σύμφωνα με τις συμβάσεις που θέλουν το μυθιστόρημα κάτι παραπάνω από ένα είδος της μυθολογίας, είναι η επίφαση της «επιστημονικότητας». Ο Ν. Filimon προβάλλει αξιώσεις ανάλογες με εκείνες του Balzac, στην **Ανθρώπινη Κωμωδία**, όταν προβαίνει σε εκτενείς κοινωνιολογικές αναλύσεις· του Stendhal, στην **Chartreuse de Parme**, όταν περιγράφει με ακρίβεια ιστοριοδίφη την μάχη του Waterloo· του Τολστόι, που στο **Πόλεμος και Ειρήνη** αναπαριστά με την ίδια σχολαστικότητα, την μάχη του Μποροντινό, ενώ εν είδει επιλόγου προσθέτει στο βιβλίο του ολόκληρη πραγματεία φιλοσοφίας της ιστορίας· του δικού μας Εμμανουήλ Ροΐδη, ο οποίος υποτιτλίζει την **Πάπισσα Ιωάννα**, «Μεσαιωνική μελέτη» κ.ο.κ. Έτσι κι ο ρουμάνος συγγραφέας, στο επεισόδιο του μυθιστορημάτος του το οποίο διαδραματίζεται το πολυτάραχο έτος 1821 (κεφ. 28^ο-31^ο), προσβλέπει στην ευρύτερη δυνατή πληροφόρηση των αναγνωστών του επί του θέματος (αν και τα συγκεκριμένα γεγονότα απειχάν μόνο 40 χρόνια από την εποχή της συγγραφής του βιβλίου). Γι' αυτό, διακόπτει συχνά την αφήγηση, παίρνει τον λόγο ο ίδιος, παραθέτει προκρούξεις του Υψηλάντη ή παραπέμπει σε ιστορικούς της εποχής (κυρίως δε στον Ιωάννη Φιλήμονα, με την δική του **Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης**).

Στην αρχή του 31^{ου} κεφαλαίου, που φέρει τον τίτλο «Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και η Ελληνική Επανάσταση», διαβάζουμε τα εξής: «*Η Επανάσταση των Ελλήνων, τώσον των εκ της ηπειρωτικής Ελλάδος όσον και των εκ των υπολοίπων επαρχιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, εφόσον θεωρηθεί από ορθής σκοπιάς, προβάλλει πλήρης τραγικής μεγαλοπρεπειας. Εάν οι Έλληνες, γέροντες και νέοι, γυναίκες και παιδιά, άδραξαν σύσσωμοι τα όπλα, δεν το έπραξαν απλώς διά να αποτινάξωσι ανυπόφορόν τινά νόμον, μηδέ διά να εκδιώξωσι κοινόν τινά τύραννον, όστις εκαθυστέρει πλην όμως δεν ηφάνιζεν ολοσχερώς την πρόοδον ενός λαού. Επανεστήσαν διά να απελευθερωθώσιν από των αγρίων της οθωμανικών ορδών, αίτινες, προ πολλών ήδη αιώνων εβίαζον τας συζύγους και τας θυγατέρας αυτών, προσβάλλον την θρησκείαν των, και εφόνον αντους κατά βούλησιν, εν μέσω των πλέον φρικτών βασανιστηρίων*». Εδώ ο συγγραφέας παραπέμπει στο υποσέλιδο και προσθέτει την ακόλουθη σημείωση: «*Και διά*

Βουκουρέστι, γενική άποψη.

να πείσωμεν τους αναγνώστας μας εις ό,τι αφορά εις τα βάσανα του όντως μαρτυρικού αυτού λαού, παραθέτωμεν εν απόσπασμα ελληνικού δημώδους άσματος, το όποιον δανειζόμεθα εκ συλλογής τινος δημοτικής ποιήσεως, ήτις εξεδόθη εις τας Αθήνας υπό του Ν. Αγγελίδου» (υπογρ. δική μας). Το εν λόγω «δημώδες άσμα» (ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τον όρο «μπαλάντα») δεν είναι παρά ένα απόσπασμα από τον **Θούριο** του Ρήγα, στο πρωτότυπο, αεχής γενομένης με

το πρώτο δίστιχο: *Ως τότε παλληκάρια να ζώμες 'ς τα στενά: / Μονάχοι 'σαν λιοντάρια, 'ς ταις ράχαις, 'ς τα βουνά κ.λπ.*, και μέχρι το *Δουλεύεις όλ' ημέρα, εις ό,τι κι' αν σου πη / Κι' αυτός πασχίζει πάλεν το αίμα σου να πη* (δηλαδή 14 στίχοι συνολικά). Ακολουθεί η μεταγραφή του παραθέματος σε (διστακτικό) ερασιμακό σύστημα, δηλαδή: *Os pote pallearia na zomen s ta stena: / Monahoi san liontaria s tais rahais s ta buna κ.ο.κ.*, και μια ρουμανική μετάφραση, χωρίς ιδιαίτερες φιλολογικές αξιώσεις.

Αυτά, περίπου, είχα να «αναφέρω» για την παρουσία του Ρήγα στο Βουκουρέστι μου, δηλαδή για τα όσα ήταν (και είναι) σε θέση να γνωρίζει ο μέσος ρουμάνος διανοούμενος των τελευταίων δεκαετιών του 20ού αιώνα, για τον έλληνα επαναστάτη που έζησε στις Ηγεμονίες στα τέλη του 18ου. Είναι λίγα; Είναι πολλά; Ας το κρίνει ο καθένας. Πάντως, ενώ σε πενήντα περίπου χρόνια από την θυσία του το όνομα του Ρήγα είχε περιέλθει στην λήθη (και όχι μόνο στην Ρουμανία, αλλά, όπως φαίνεται, και στην Ελλάδα ακόμη), το πρώτο υπολογίσιμο ρουμανικό μυθιστόρημα μεταβιβάζει στον αναγνώστη τον μακρινό απόηχο της οργισμένης φωνής του.

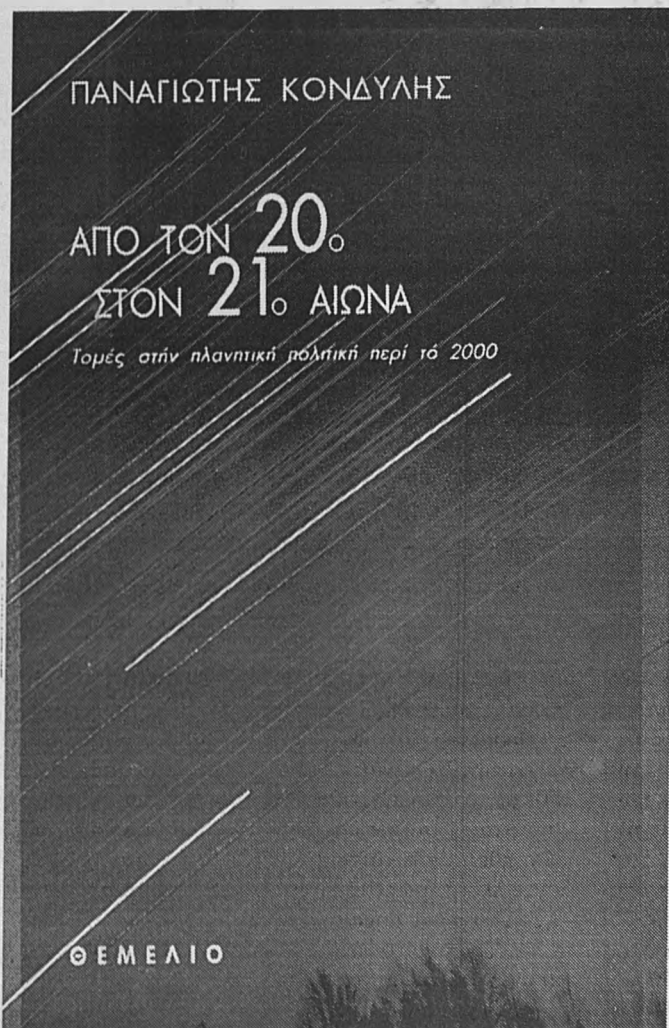
Θα ήθελα, κλείνοντας, να τονίσω ότι, παρά τα στερεότυπα και τους άλλους, ίσως αντικειμενικότερους, παράγοντες οι οποίοι δυσχέραιναν τους Ρουμάνους στην ευνοϊκή πρόσληψη του εθνικοπελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων, ο Nicolae Filimon βρήκε το θάρρος και την μεγαλοψυχία να γράψει μια σελίδα γεμάτη συμπάθεια για την Ελληνική Επανάσταση. Μάταια θα αναζητούσαμε δείγματα ανάλογης διαθέσεως για κατανόηση του Άλλου στους κόλπους της νεοελληνικής διανόησης της εποχής, η οποία είχε εξ ολοκλήρου απορροφηθεί σε ομφαλοσκοπικές προγονοπληξίες, φαντασιόπληκτους και στείρους μεγαλοϊδεατισμούς, αλλά και σε μοχθηρές μεθοδεύσεις για πολιτισμική αφομοίωση [aculturation] των μειονοτήτων εν ονόματι του εξ αντικειμένου και a priori ανωτέρου «ελληνοχριστιανικού πολιτισμού»...

Σήμερα πια, που διαφαίνεται καθαρότερα το αδιέξοδο των παλιών στερεοτύπων, ήρθε η ώρα να προβούμε σε ένα τέτοιο εγχείρημα. Πέραν των συμβατικών ετεπειδικών πανηγυρισμών θα ήταν ένας ουσιαστικότερος τρόπος να τιμήσουμε έμπρακτα το μήνυμα του Ρήγα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΝΔΥΛΗΣ

Κυκλοφορούν:

Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός
τόμοι 2

Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός
Οι φιλοσοφικές ιδέες

Η παρακμή
του Αστικού Πολιτισμού
Από τη μοντέρνα
στη μεταμοντέρνα εποχή
και από το φιλελευθερισμό
στη μαζική δημοκρατία

Πλανητική πολιτική
μετά τον Ψυχρό Πόλεμο

Θεωρία του Πολέμου

Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα
Τομές
στην πλανητική πολιτική
περί το 2000

Μόλις κυκλοφόρησε

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ - ΛΕΣΧΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Σόλωνος 84, τηλ. 36 08 180, 36 02 646

ΕΠΙΣΗΜΑΪΝΟΥΜΕ

Ο ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ ΠΑΙΖΕΙ ΤΙΣ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΕΙΣ

Ο Προβελέγγιος κάθεται εκεί, στην έδρα σε όλη του τη δόξα: ο καταξιωμένος αγωνιστής, ο μύθος, ο τελευταίος από. Μπροστά του, το κατάμεστο αμφιθέατρο στην Αρχιτεκτονική του Πολυτεχνείου, ημέρα Δευτέρα, 14 Δεκέμβρη. Παρ' όλη τη βροχή, είναι εδώ όλοι μαζεμένοι και περιμένουν τον καθυστερημένο πρύτανη, για να αρχίσει η τελετή. Πρόκειται για την τελετή ανακήρυξης του ως επίτιμου διδάκτορα του Τμήματος Αρχιτεκτόνων. Τα τρία επίσημα ψηφίσματα που διαβάζονται από τον πρόεδρο του Τμήματος, σε άπταιστη αρχαιοελληνική φουλ στις δοτικές, φέρνουν τα πρώτα χαμόγελα στο ακροατήριο. Το ίδιο παράξενα ηχεί και η απαγγελία των επίσημων λόγων προς τιμήν του. Ο Προβελέγγιος κάθεται εκεί και περιμένει υπομονετικά. Όταν θα τελειώσουν οι λόγοι, θα τους ευχαριστήσει όλους ευγενικά με την τόσο γνώριμη φωνή του, θα μιλήσει για «αγάπη» και μετά θα επιστρέψει στις αναμνήσεις του –όπως άλλωστε αναμενόταν από αυτόν. Η φυγή από την Ελλάδα το '45, ο Le Corbusier, η Κοσμητεία Ελληνικού Τοπίου, τα ετήσια πανελλήνια συνέδρια αρχιτεκτόνων πριν από τη χουντική περίοδο.

Όλες αυτές οι τιμές έρχονται κάπως αργά, δηλώνει ήρεμα. Ο ίδιος τις παρομοιάζει με ποδοσφαιρικούς αγώνες, όπου πάντα στο τέλος θα παιχτούν οι καθυστερήσεις. Θυμίζει πριν μερικά χρόνια, που είχε γίνει η ίδια τελετή στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, ότι του είχαν υποσχεθεί κάποια συνεργασία, αλλά τίποτε δεν προχώρησε. Δεν τον ενοχλούν πια αυτά. Γιατί ξέρει ότι στους αγώνες όλα παίζονται τελικά στις καθυστερήσεις. Έρχεται μόνο σεμνά να ζητήσει κάτι, όχι για τον εαυτό του αλλά για χάρη όλων: να στηθεί στο Πολυτεχνείο ένα «μαρτύριο» για εκείνους τους αγώνες, που να συντηρεί τις μνήμες. Λέει συγκεκριμένα να ξεκινήσουμε από το '22, που θυμάται τους δικούς του να κλαίνε με την Καταστροφή. Ο πρύτανης αμέσως θα το κάνει αυτό αποδεκτό, μα βέβαια, προ πάντων οι μνήμες, να διατηρηθούν οι ηρωικές μνήμες. Και ο Προβελέγγιος συνεχίζει να μιλάει, ατάραχος, χαμένος στο παρελθόν.

Σκέφτομαι τα λόγια που διασταυρώθηκαν εκείνο το βράδυ στον αέρα. Σκέφτομαι τις μνήμες του Προβελέγγιου τριάντα χρόνια πίσω –τη ζωή του ολόκληρη αντικριστά στη δική μας (θα ήμασταν εδώ μέσα στο αμφιθέατρο γύρω στις 3-4 γενιές, ανάκατα). Σκέφτομαι τον κόσμο του και τον κόσμο μας, τη σημασία που μπορούν να έχουν σήμερα οι ίδιες λέξεις στη γλώσσα μας: αντίσταση, αγώνας, αριστερός, κομμουνιστής. Αλλά και κάποιες άλλες, που έμειναν (παράδοξα) κοινές: συμφέροντα, αδιαφορία, καταστροφή, τοπίο, έγκλημα. Για τη λέξη «ποίηση» διατηρώ πολλές επιφυλάξεις, θα παραμείνει μια δύσκολη λέξη. Όσο για τη λέξη «αγάπη», που τόλμησε ο ίδιος να ξεστομίσει μέσα στο αμφιθέατρο, και μάλιστα δυο-τρεις φορές, αυτή πια και να ήταν εντελώς ύποπτη.

Ας μιλήσουμε καλύτερα για αγώνες, έστω και αν εννοούμε άλλα πράγματα. Τουλάχιστον εκεί φαίνεται πως υπάρχει κάτι κοινό μεταξύ μας, κάτι να μας ενώνει.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ

ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

• **Διαβάστε:** Ένα επίκαιρο βιβλίο παρουσιάστηκε την περασμένη εβδομάδα. Η Κατερίνα Στενού, υπεύθυνη της Διεύθυνσης του Πολιτιστικού Πλουραλισμού της Ουνέσκο στο Παρίσι, συγκέντρωσε στις σελίδες του κείμενα και εικόνες που δηλώνουν τους κυριότερους μηχανισμούς που ευθύνονται για τη δημιουργία μύθων πολιτιστικού αποκλεισμού, ξενοφοβίας και μισαλλοδοξίας. Τίτλος του «Οι εικόνες του άλλου» και κυκλοφορεί από τις εκδόσεις «Εξάντας».

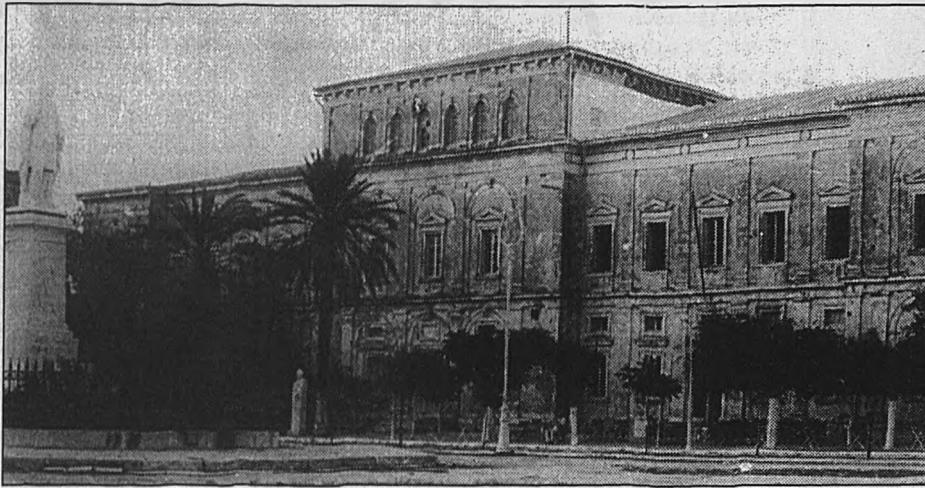
• **Διαβάστε:** Πέρυσι τέτοιοι καιρό το βιβλίο της Παγώνας Στεφάνου «Των αφανών. Δύο τετράδια, δύο τετραετίες» είχε κυκλοφορήσει σε λίγα αντίτυπα, ίσα ίσα για μερικούς φίλους. Οι φίλοι-αναγνώστες συνέβαλαν ώστε φέτος το ίδιο βιβλίο να κυκλοφορεί από τις εκδόσεις «Θεμέλιο». Τα δίσκα μετεμφυλιοπολεμικά χρόνια και τα αντίστοιχα της δικτατορίας, όπως τα αφηγείται η συγγραφέας.

• **Ακούστε:** Τη Δευτέρα το βράδυ, 21 Δεκεμβρίου, στις 6 το απόγευμα, τις ομιλίες του ποιητή Ματθαίου Μουντέ και του συγγραφέα Αλεξ. Κοσματόπουλου με θέμα «Ποίηση και Αγιότητα». Η εκδήλωση πραγματοποιείται στην αίθουσα του Αγίου Αθανασίου στο Πολύδρομο και είναι μέρος των συναντήσεων με γενικό θέμα «Η Εκκλησία διαλέγεται με τον κόσμο και τον πολιτισμό» που επιμελείται ο Σ. Γουενλάς.

• **Απολαύστε:** Δώδεκα ζωγραφίες του Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη «του κατ' εξοχήν ζωγράφου της μεταμορφωτικής διαδικασίας των πραγμάτων και τις αποκατάστασής τους μέσα από ένα φως διαφάνειας που τα αραιώνει, τους αφαιρεί τους όγκους και τη βαρύτητα» όπως αποτυπώνονται στην έκδοση-κόσμημα σε επιμέλεια Γ. Μανουσάκη και Σ. Γουενλά που κυκλοφορεί από τη «Σύναξη». Δώδεκα ζωγραφίες «όπου το χρώμα και όχι η φωτοσκίαση έχει τον πρώτο λόγο».

ΣΤΕΓΗ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΘΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΖΑΚΥΝΘΟ

Το παλιό Δημοτικό Θέατρο σε σχέδια του Τσίλερ. Γκρεμίστηκε με τους σεισμούς του 1953.

ΑΝ ΘΕΛΗΣΕΙ ΚΑΝΕΙΣ σήμερα να παρουσιάσει μια παράσταση στη Ζάκυνθο δεν έχει παρά να επιλέξει ανάμεσα σε δύο δυνατότητες. Ή να επιτύχει να τη στεγάσει στο χειμερινό κινηματογράφο *Φωσκολο* διακόπτοντας τις κινηματογραφικές προβολές και συνάμα φέρνοντας το θέαμα στα μέτρα μιας ακανόνιστης σκηνής, ή να το παρουσιάσει στο Πνευματικό Κέντρο Ζακύνθου, σε μια σάλα χωρίς καμία τεχνική υποστήριξη.

Κι όμως στη Ζάκυνθο υπάρχει κόσμος που διψά και αγκαλιάζει κάθε φροντισμένη δουλειά και άνθρωποι του καλλιτεχνικού χώρου που αναζητούν να παρουσιάσουν τη δουλειά τους σε μια μόνιμη στέγη. Στο θέατρο έχουν ήδη παρουσιαστεί αξιόλογες δουλειές. Πρόσφατα ίδιο δρόμο ακολουθεί και η δραστηριότητα στο μοντέρνο χορό. Ας μνημονεύσουμε, επίσης, τις αξιόλογες χορωδίες και την ανεξάρτητη καλλιτεχνική κίνηση πολιτών *Πλατύφορος*. Και υπάρχουν κι άλλες, μεμονωμένες προσπάθειες που αναζητούν ένα κέντρο για να καρποφορήσουν.

Κι όμως η Ζάκυνθος, η πατρίδα του Ρώμα, του Ταβουλάρη, του Ξενοπούλου, και των Λαϊκών Ομιλιών είχε θέατρο από το 1806 και αργότερα στο κέντρο της Πόλης, το περίφημο αρχιτεκτόνημα του Ernest Ziller «μικρογραφία της Σκάλας του Μιλάνου», όπως αναφέρουν οι παλιοί: θέατρο που φιλοξένησε ιταλικά μελοδράματα, κωμειδύλλια, την Κυβέλη, τον θίασο του Ταβουλάρη κ.ά. Το κτίσμα έπεσε, ξανακτίστηκε για να πέσει οριστικά το 1953 με τη λαίλαπα του σεισμού. Και αμέσως, στην άκρη της Πόλης, στη συνοικία του Αγίου Λαζάρου ή αλλιώς στους *Διακοναρέους*, ένας ιδιώτης έφτιαξε μέσα στα χαλάσματα το καινούργιο θέατρο *Ακροπόλ* που έμελλε να «πέσει» το 1973, όταν πια η τηλεόραση κλόνησε τα θεμέλια της λειτουργίας του. Σ' αυτό το κινηματοθέατρο της φτωχογειτονιάς έπαιξαν ο Κατράκης, ο Σταυρίδης, ο Φωτόπουλος και άλλοι σημαντικοί ηθοποιοί και ο κόσμος γέμιζε την πλατεία και τα θεωρεία του.

Σήμερα λοιπόν αυτός ο χώρος -που στο μεταξύ είχε γίνει αποθήκη τσιγάρων- είναι πάλι διαθέσιμος. Πολλοί θέλουν να αναγεννηθεί το θέατρο *Ακροπόλ* και η γενιά των πενηντάρηδων της Ζακύνθου ανασκαλεύει τις μνήμες της.

Κι έτσι το όραμα είναι να δημιουργηθεί εκεί στην άκρη, ένα κέντρο Τέχνης και Πολιτισμού, ένα φυτώριο νέων ζακυνθινών καλλιτεχνών, ένας χώρος για να καρποφορήσουν οι ντόπιες καλλιτεχνικές δραστηριότητες και να φιλοξενηθούν και άλλες.

Πολυπολιτισμικός χώρος λοιπόν. Και το παλιό *Ακροπόλ* έχει όλες τις προδιαγραφές για να μετεξελιχθεί και να εγκολπώσει τις ποικίλες δραστηριότητες.

Δεν πιστεύω η νέα Δημοτική Αρχή να αφήσει να χαθεί μια τέτοια ευκαιρία.

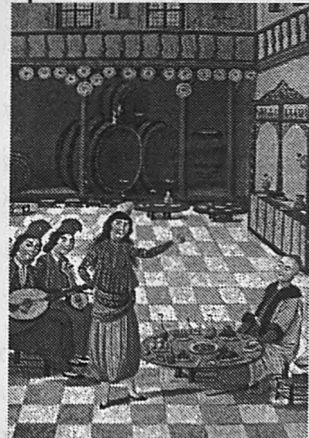
Ας ευαισθητοποιηθούν η πολιτεία -το Υπουργείο Πολιτισμού και το Υπουργείο Εσωτερικών- και οι οικονομικοί παράγοντες κι ας στηρίξουν με χορηγίες, περιφερειακά προγράμματα, τη μίσθωση και την ανάπλαση του *Ακροπόλ*.

Για να φτιαχτεί επιτέλους κάποια στέγη που μπορεί να δώσει μια νέα πνοή στην «αφημένη» γειτονιά, μα και σε όλο το νησί.

Μ.Α.Π.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

Στο άμεσο παρελθόν, οι μελετητές της λόγιας μουσικής στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο, ασχολήθηκαν σχεδόν αποκλειστικά με την εκκλησιαστική μουσική αυτής της περιόδου, παρότι είναι συχνές οι αναφορές στην «εξωτερική μουσική» (έξω από την εκκλησία - κοσμική) από τους συγγραφείς βιβλίων που αφορούν την εκκλησιαστική μουσική. Είναι δύσκολο να μιλήσει κανείς για την κοσμική μουσική της βυζαντινής περιόδου χωρίς να πέσει στην παγίδα της αυθαιρεσίας ερμηνεύοντας τις λιγοστές πηγές της. Για την περίοδο της Τουρκοκρατίας όμως γνωρίζουμε πως οι Ρωμηοί μουσικοί συνέπραταν με τους Οθωμανούς και έχαιραν μεγάλης εκτίμησης από τους «αλλοθρήσκους». Φυσικά το τί εστί Ρωμηός και ποιος ο βαθμός ταύπισής του με τον Έλληνα είναι εξαιρετικά ασαφές. Στην Πόλη πάντως, Ρωμηοί θεωρούνταν οι χριστιανοί γενικά, πρώην πολίτες του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους. Το βιβλίο «Ρωμηοί Συνθέτες της Πόλης» (εκδόσεις Δόμος) επιχειρεί μια ανθολόγηση αυτών των μουσικών.

επιχειρεί μια ανθολόγηση αυτών των μουσικών.

Στο βιβλίο αυτό ο Χρίστος Τσιαμούλης και ο Παύλος Ερευνηδής παρουσιάζουν, με ευρωπαϊκή σημειογραφία, ένα μεγάλο μέρος του

ρεπερτορίου που δημιούργησαν οι Ρωμηοί συνθέτες από τα μέσα του 17ου αιώνα ως τις μέρες μας. Παραθέτουν βιογραφίες και φωτογραφίες των συνθετών, καθώς και επίμετρα με πληροφορίες για τους Έλληνες οργανοποιούς της Πόλης, το μουσικό σύστημα της οθωμανικής μουσικής, τους μουσικούς δρόμους, τους ρυθμούς, τη μορφολογία των συνθέσεων και τις ορχήστρες που έπαιζαν στα κέντρα της Πόλης.

Πρόκειται για μια εισαγωγή σ' έναν σημαντικό μουσικό πολιτισμό, αυτόν που αναπτύχθηκε στους κόλπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο οποίος συγχωνεύει στοιχεία του αραβοπερσικού αλλά και του βυζαντινού μουσικού συστήματος. Ελπίζουμε να ακολουθήσουν και άλλες εκδοτικές ενέργειες που να βοηθήσουν στο να πάρει και αυτή η μουσική τη θέση που της αρμόζει στην, μέχρι τώρα ευρωκεντρική, ιστορία της μουσικής.

Γιώργος Κυριακάκης

Ο μύθος του Σεζάρ

ς πάρουμε τη ζωή του απ' την αρχή. Ο César (Baldaccini), γεννήθηκε το 1921 στη Μασσαλία. Εγκατέλειψε νωρίς το σχολείο κι άρχισε να παρακολουθεί μαθήματα στη Σχολή Καλών Τεχνών της πόλης του κι ύστερα σε κείνη του Παρισιού, όπου και πέρασε την υπόλοιπη ζωή του.

Στις αρχές της δεκαετίας του '50, ήταν δεξιοτέχνης γλύπτης στην επεξεργασία του σιδήρου με ιδιαίτερη προτίμηση στην ανθρώπινη φιγούρα και το 1954 πραγματοποίησε την πρώτη ατομική του έκθεση.

Στα τέλη της δεκαετίας του '50, αρχές του '60, συμμετείχε μαζί με τους Warhol, Beuys, Arman κ.ά. στις εκ του Dada καταγόμενες διοργανώσεις «Eat Art» που συνέλαβε ο πολυσχιδής και ιδιόρρυθμος καλλιτέχνης Daniel Spoerri, ο οποίος συνδέονταν το ίδιο στενά τόσο με την ομάδα του Nouveau Réalisme όσο και με τους Fluxus. Οι καλλιτέχνες που επέλεγε να κάνουν Eat Art, έφτιαχναν αντικείμενα από ψωμί, σοκολάτα, κι άλλα βρώσιμα υλικά, στη λογική του συνδυασμού απόλαυσης και καταστροφής του έργου τέχνης. Αυτό όμως ήταν –θαρρύ– περισσότερο ένα παιχνίδι, παρά ένα πραγματικό κίνημα. Αν πρέπει σώνει και καλά να καταταγεί κάπου ο Cesar, ανήκει στην ομάδα του Nouveau Réalisme (Νεορεαλισμού) μαζί με τους Arman, Christo, Gérard Deschamps, François Dufrêne, Yves Klein, Niki de Saint-Phalle, Daniel Tinguely και άλλους.

NOUVEAU REALISME

Ήταν το 1960 που συνδέθηκε ο Cesar με την ομάδα των Νέων Ρεαλιστών κι άρχισε να δουλεύει πάνω στη θεματική των απορριμμάτων του βιομηχανικού πολιτισμού.

Η ομάδα των Νέων Ρεαλιστών, που τάραξε τα νερά στη Γαλλία μεταξύ 1960-63, ήταν ετερογενής, χωρίς οι καλλιτέχνες που την αποτελούσαν να έχουν κοινά χαρακτηριστικά στην αισθητική, τη γενιά ή

κάτι άλλο. Η κυρίως συνεκτική «ουσία» ήταν η σκέψη του θεωρητικού του Νέου Ρεαλισμού, Πιερ Ρεστανί, τον οποίο απασχολούσε η «περιπέτεια του αντικειμένου» μέσα στις συγκεκριμένες συνθήκες εκείνης της ιστορικής στιγμής.

Οι Νέοι Ρεαλιστές ήρθαν να επαπροσδιορίσουν τη σχέση καλλιτέχνη, έργου και θεατή με την πραγματικότητα. Η πραγματικότητα μέσα από την οποία αναπήδησε ο Νέος Ρεαλισμός ήταν ο αστικός πολιτισμός στην ακμή της βιομηχανικής εποχής στην Ευρώπη – στις ΗΠΑ η αντίστοιχη προβληματική οδήγησε λίγο αργότερα στην εντελώς διαφορετική θεώρηση της Pop Art.

Στο επίκεντρο της καλλιτεχνικής πραγματικότητας ήρθε ότι θεωρούσε «ασήμαντο» η καταναλωτική πραγματικότητα: Το αναλωθέν ήδη αντικείμενο μαζικής παραγωγής και η περιπέτεια του. Στο κέντρο δεν βρισκόταν πια το ίδιο το έργο, αλλά η ματιά του θεατή του, χωρίς τον οποίο έργο δεν υπάρχει. Οι νέοι ρεαλιστές δεν μνούν, δεν καταγγέλλουν, δεν ανατρέπουν. Κάνουν κάτι καλύτερο: Μεταστοιχειώνουν το μύθο σε παιχνίδι και το καθημερινό σε μύθο. Με πάθος, αλλά χωρίς εμπάθεια.

COMPRESSION (60, SALON DE MAI)

Στη δεκαετία του '60, εξέθεσε τη δουλειά που τον έκανε διάσημο, τα Compressions που παρουσίασε στο Salon de Mai: Αυτοκίνητα, συμπιεσμένα σε μπάλες ενός τόννου. Από αυτή τη σειρά έργων του, καθιερώθηκε στην τέχνη ο όρος «Compression» που δηλώνει την πράξη άσκησης πίεσης πάνω σ' ένα αντικείμενο για να μειώσουμε τον όγκο του. Το σκεπτικό του ήταν πολύ ενδιαφέρον: Τον γοήτευε η με μια μόνο κίνηση της πρέσας συμπίεση ενός αντικειμένου, για την κατασκευή του οποίου χρειάστηκε να γίνουν χιλιάδες χιλιάδων κινήσεις στην βιομηχανική αλυσίδα πα-

«Οι καλλιτέχνες είναι σαν τα πεπόνια. Ένα στα εκατό βγαίνει καλό»
Cesar

Στις 7 Δεκεμβρίου 1998 πέθανε στο Παρίσι ο γλύπτης Σεζάρ. Οι μυθικοί καλλιτέχνες της δεκαετίας του '60, λιγόστεψαν κατά έναν.

Πολύπλαγκτος πειραματιστής και τολμηρός μάστορας, δούλεψε το σίδηρο, έπαιξε με την *Eat Art*, έγινε διάσημος συμπιέζοντας με την πρέσα βιομηχανικά αντικείμενα (*Compression*), ολοκλήρωσε με την αντίστροφη κίνηση της *Expansion* –της διάχυσης του πλαστικού– εντάχθηκε στην *Junk Sculpture* κάνοντας τέχνη με τα υπολείμματα σκουπίδια του βιομηχανικού πολιτισμού, αλλά πάνω και πέρα απ' όλα αναμετρήθηκε με τη νέα πραγματικότητα της εποχής και του τόπου του, ως ένας εκ των επιφανών της ομάδας του *Nouveau Réalisme* (Νέος Ρεαλισμός).

ραγωγής. Η Compression (συμπίεση) ήταν από μόνη της μια πράξη που αναιρούσε τις διαδικασίες εκείνες του βιομηχανικού πολιτισμού, που παρήγαγαν μαζικά αντικείμενα.

EXPANSION (67-70)

Πάντα στα χρόνια του '60 συνέχισε τη σειρά «Compressions» με άλλα υλικά και αντικείμενα, όπως το ύφασμα, το χαρτί και κοσμήματα. Έκλεισε αυτόν τον κύκλο με μια αντιστροφή, τη σειρά Expansions (εκχύσεις αφρού πολυουρεθάνης). Ήταν η διαδικασία εξάπλωσης του συνθετικού υλικού, το οποίο έπαιρνε τυχαία βιομορφικά σχήματα μέχρι να παγώσει. Από το 1964 και μετά, το πλάσιμο τον απορρόφησε, τα ανθρώπινα μέλη έγιναν εμμονή και θέμα του. Δούλεψε αρκετά πάνω στο θέμα των μεγεθυμένων ανθρώπινων μελών και το 1965 παρουσίασε το περίφημο προκλητικό έργο του «Pouce» ένας επιχρυσωμένος τεράστιος αντίχειρας που στήθηκε στην πλατεία Defense στο Παρίσι.

JUNK SCULPTURE

Η «περιπέτεια του αντικειμένου» στον αστικό βιομηχανικό πολιτισμό, όπως εκφράστηκε στην Junk Sculpture δεν θα μπορούσε φυσικά να αφήσει αδιάφορο τον Cesar.

Η κουλτούρα Junk αποτελεί ολόκληρη κοσμοαντίληψη για τη χρήση και ανακύκλωση των θεωρούμενων σκουπιδιών –υπολειμμάτων καλύτερα– του «αστικού περιβάλλοντος». Φυσικά, υπήρξαν και καλλιτέχνες που επέκτειναν στη δουλειά τους την κουλτούρα Junk, όπως ο πρωτοπόρος στην Junk Sculpture Kurt Schwitters. Στις ΗΠΑ, με το αυτό το είδος γλυπτικής ασχολήθηκαν οι Lee Bonsecou, John Chamberlain, και Richard Stankiewicz και στην Ευρώπη, ο Jean Tinguely και Cesar, ο οποίος, στη δεκαετία του '70, εξέθετε αντικείμενα Junk, κλεισμένα μέσα σε πλεξιγκλάς: γραφομηχανές, παπούτσια, ανεμιστήρες...

1980-1998

Από το 1980, ο Cesar άρχισε να καταπιάνεται πάλι με τα πρώτα έρ-

γα του, στον κύκλο των Reinventions (Επανεφευρέσεις) και να συμπιέζει αγωνιστικά αυτοκίνητα πρωταθλητών. Έφτιαξε μεγάλη γλυπτά για υπαίθριους χώρους («Ο Κένταυρος» στη Rue de Sèvres στο Παρίσι, το 1983) και σειρές από αυτοπροσωπογραφίες. Η Γαλλία, την οποία εκπροσώπησε στον εορτασμό των 100 χρόνων της Μπιενάλλε της Βενετίας το 1995, είχε δώσει το όνομά του από το 1976 στα κινηματογραφικά βραβεία Σεζάρ – αντίστοιχα των αμερικανικών Όσκαρ. Το 1997, παρουσιάστηκε μεγάλη αναδρομική του έκθεση στο μουσείο Jeu de Paume, η οποία ταξίδεψε στη συνέχεια στο Μιλάνο. Αναδρομική του έκθεση έγινε τελευταία και στο Μαρτινί της Ελβετίας.

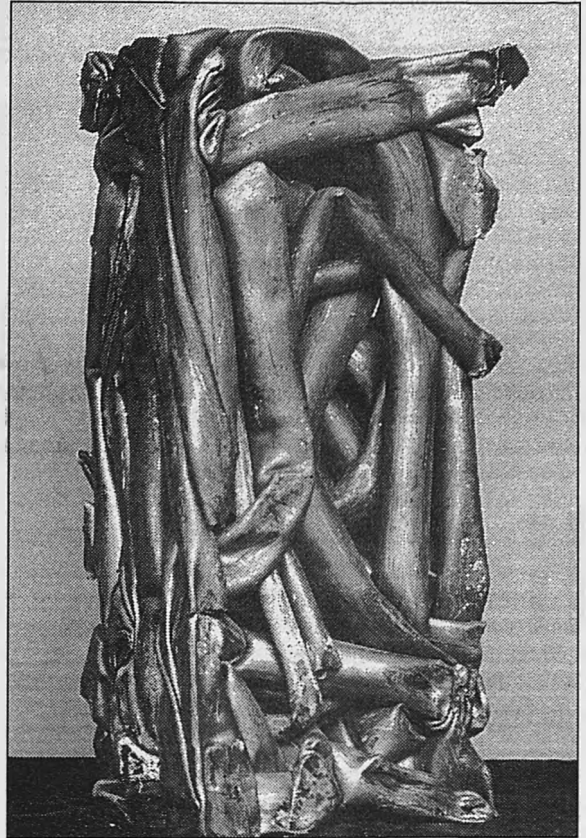
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΕΖΑΡ

(Ελεύθερη μετάφραση από το βιβλίο-άλμπουμ των εκδόσεων Andre Sauret, με τίτλο César με κείμενα P. Restany (1975)

«Πρώτα απ' όλα, ποιος είναι ο άνθρωπος Σεζάρ; Έχει τόσο πολλές πλευρές, όσες και το έργο του και κατά τα φαινόμενα είναι πολύ πιο αντιφατικός.

Ήταν πάντοτε στόχος των καλαμπουρτζήδων και των χρονικογράφων που έψαχναν για γραφικά ανέκδοτα κι ακόμα και σήμερα, παρόλο που έχει κατακτήσει τη δόξα, εξακολουθεί να αφήνει αμίχλη την κριτική.

Είναι λάθος να προσπαθεί να περικλείσει κανείς τον Σεζάρ μέσα σε οποιαδήποτε κατηγορία της σκέψης, του στυλ ή της κοινωνίας. Πρέπει να τον πάρεις έτσι όπως είναι, δηλαδή πάντα ο εαυτός του, από διάφορες οπτικές γωνίες. Τον παίρνεις ή τον αφήνεις. Ο Μισέλ Ραγκόν, ο γάλλος κομισάριος της Μπιενάλλε του Σάο Πάολο το 1967, που επέλεξε να παρουσιάσει τον Σεζάρ, τον περιέγραψε πολύ καλά: «Πολύπλοκος αυτός ο καλλιτέχνης που... είναι τότε παραστατικός, τότε αφαιρετικός και μερικές φορές μάλιστα την ίδια στιγμή, που δεν εντάσσεται σε μια ομάδα παρά μόνο για να την εγκαταλείψει και δεν φαίνεται να ακούσει τίποτα άλλο εκτός από τα καπρίτσια του και

Συμπίεση τις ανάγκες του, αφήνοντας τον εαυτό του μερικές φορές να φτάνει μέχρι το χοντρό αστείο και την πλάκα και κατόπιν να επανέρχεται σε απρόσμενα σοβαρούς τόνους. Περίσσια μεσογειακός, του οποίου οι πλάκες καλύπτουν μια συνεχή ανησυχία, παθιασμένος όπως είναι στο κινήγι των φαντασμάτων που ταυνιδούνται από τα εργαλεία του, αναιδήs που τολμά να εκθέτει συμπιεσμένα αυτοκίνητα σα να ήταν δικό του έργο, αλλά που την ίδια στιγμή παρουσιάζει, όταν το θέλει, μια τέτοια τελειότητα, ώστε μπόρεσαν να γράψουν γι' αυτόν πως είναι ο Cellini του σιδήρου». (...)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ CÉSAR ΣΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ

- 1971 P. Cabanne, César par César (Denoël, Paris)
- 1973 J. Baldwin, E. Giroud, César, compression d' or (Hachette, Paris)
- 1975 P. Restany, César (André Sauret, Monte-Carlo)
- 1982 P. Restany, César (ENAC, Nice)
- 1984 Les fers de César (Fondation Cartier, Jouy-en-Josas)
- 1988 P. Restany, César (Paris)
- 1993 P. César, oeuvres de 1947 à 1993 (Musées de Marseille-RMN)
- 1994 D. Durand-Ruel, P. Restany César: Catalogue raisonné, (La Différence, Paris)

Ο Μεγάλος Χριστιανός της Μουσικής

της Εύας Βαμβούκου

«Είχα πάντα ένα μόνο σκοπό στη ζωή μου, με όλη μου την ψυχή να διευθύνω μία καλά δομημένη μουσική που να δοξάζει τον Θεό.»

Johann Sebastian Bach

Η μουσική του 17ου και 18ου αιώνα υπήρξε καρπός των πλέον καινοτόμων και δημιουργικών πνευμάτων και της αναζήτησης μουσικών μέσων, που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν αποτελεσματικά για την απεικόνιση της πραγματικότητας. Δεν ήταν ο μουσικός κοσμοπολιτισμός που επέβαλε τις διαφορετικές μορφές και το περιεχόμενο στη δημιουργία των μουσουργών της εποχής. Γεννήθηκε σαν αντίδραση κατά της κοσμοπολιτικής φορμαλιστικής μουσικής που επιβλήθηκε από τον θεοκρατικό μεσαίωνα. Την εποχή αυτή γράφεται μουσική που βοηθά στην ανάδειξη των εθνικών αξιών και παρακολουθεί την άνοδο των εθνότητων. Οι μουσικοί που συντέλεσαν σ' αυτή την πρόοδο είναι, μεταξύ άλλων, ο Antonio Vivaldi (1665-1743) στην Ιταλία, ο Henry Purcell (1658-1695) και ο Handel στην Αγγλία, ο Johann Sebastian Bach στη Γερμανία, ο Jean Baptiste Lully (1632-1687) και ο Rameau (1683-1764) στη Γαλλία.

Η μέθοδος της *majore-minore* (μείζονος-ελάσσονος) ήταν αναγκαία για την παραπέρα ωρίμανση της μουσικής τέχνης. Ένα πλήθος από τραγούδια για μια φωνή και άριες οπερέτας εμφανίζονται κατά τον 17ο αιώνα. Η ανάπτυξη της *majore-minore* ηχούσε σαν τραγούδι στον τότε ακροατή, σε αντίθεση με τον τραγουδιστό λόγο και την αδιάκοπα ελισσόμενη μελωδική γραμμή που χαρακτηρίζει τα περισσότερα τραγούδια του Μεσαίωνα.

Στα τέλη του 17ου και στις αρχές του 18ου αιώνα το σύστημα *majore -minore* τελειοποιήθηκε στη θεωρία και στην πράξη από μια ομάδα συνθετών-θεωρητικών. Αυτή η τελειοποίηση ήταν μια μεγάλη κατάκτηση νέων τρόπων για την έκφραση των συναισθηματικών και ψυχικών καταστάσεων διαμέσου της μουσικής. Ανάμεσα σ' αυτούς τους μουσουργούς ήταν ο Francois Couperin (1668-1733), ο Vivaldi, ο Buxtehude (1637-1707) και ο Johann Sebastian Bach.

Αναγκασμένοι να δουλεύουν για την εκκλησία και την αριστοκρατία, κατάφεραν να επεκτείνουν τα σύνορα της μουσικής πολύ πιο πέρα από τις επιθυμίες των πατρώνων τους. Θαυμάσιοι βιρτουόζοι, κατείχαν την τέχνη του εκκλησιαστικού αρμόνιου και σχεδόν κάθε άλλου οργάνου της εποχής. Οι κορυφικοί αυτοί συνθέτες, που οι πρόγονές τους τους μεταχειριζόταν σαν υπηρέτες, συγκαταλέγονται στις μεγαλύτερες διάνοιες της μουσικής όλων των εποχών. Εβαλαν τα θεμέλια για την τεράστια ανάπτυξη της ενόργανης μουσικής. Κατέκτησαν νέες μουσικές φόρμες όπως το κοντσέρτο, η σονάτα το πρελούδιο, η τοκκάτα, η χορευτική σουίτα, η συμφωνία. Ο μεγαλύτερος από τους συνθέτες-θεωρητικούς ήταν ο Johann Sebastian Bach.

Η ΖΩΗ ΤΟΥ

Ο Μπαχ γεννήθηκε στις 21 Μαρτίου του 1685 στο Eisenach. Παρά το γεγονός ότι η αξία του δεν εκτιμήθηκε από τους σύγχρονους

του, η θέση του στην ιστορία της μουσικής διατυπώνεται εύστοχα από τον πρώτο κύριο βιογράφο του: Είναι ο ποταμός του οποίου όλοι οι άλλοι συνθέτες είναι παραπόταμοι. Μετά το θάνατο του πατέρα του το 1695, διδάσκεται μουσική από τον αδελφό του Johann Christoph στο Ohrdruf και στα 15 του γίνεται διευθυντής χορωδίας στο Luneburg, όπου μνείται στο εκκλησιαστικό όργανο από τον Georg Bohm. Το 1703 διορίζεται βιολιστής στην ορχήστρα της αυλής του Δούκα της Βαϊμάρης και την ίδια χρονιά μετακινείται στο Arnstadt, όπου του προσφέρεται η θέση του οργανίστα. Το 1705 πηγαίνει στο Lubeck για να ακούσει τον περίφημο Buxtehude, από τον οποίο επηρεάζεται έντονα καθώς επίσης και από τον Pachelbel.

Το 1707 μετακινείται στο Muhlhausen, όπου παντρεύεται την Maria Barbara Bach και αποκτά επτά παιδιά, μεταξύ των οποίων και τον Carl Philipp Emmanuel. Ένα χρόνο αργότερα επιστρέφει στη Βαϊμάρη ως οργανίστας της αυλής, θέση στην οποία παραμένει για εννιά χρόνια.

Το 1717 διορίζεται Kappellmeister στην αυλή του Πρίγκιπα Λεοπόλδου στο Anhalt-Cothen. Μετά το θάνατο της συζύγου του στα 1720 παντρεύεται τη Μαρία Μαγδαληνή Wilcke από την οποία αποκτά άλλα 13 παιδιά.

Κατά την περίοδο του Cothen συνθέτει κυρίως ενόργανη μουσική, με αριστουργήματα όπως τα Βραδεμβούργεια Κοντσέρτα, οι Ορχηστρικές Σουίτες και τα έργα για σόλο τσέλλο και βιολί. Είναι η πρώτη φορά που η ενόργανη μουσική γίνεται προσιτή στο ευρύ κοινό.

Το 1723 επιστρέφει στην εκκλησιαστική μουσική και διορίζεται Cantor στην εκκλησία του Αγίου Θωμά της Λειψίας, όπου συνθέτει σημαντικά έργα όπως τη Λειτουργία σε B Minor, Τα Κατά Ματθαίον Πάθη και τις Goldberg Variations.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Σε όλη τη ζωή του Bach οι δύο αντίθετες όψεις του μουσικού, ο καλλιτέχνης που συναρπάζει τα πλήθη, και ο μουσικός-υπηρέτης των φεουδαρχών, βρίσκονται σε αδιάκοπη σύγκρουση.

Αν ο Μπαχ είναι ένας επαγγελματίας-υπηρέτης για ορισμένους, για άλλους είναι ο φιλόσοφος, ο στοχαστής, ο καλλιτέχνης που έδινε αληθινή ζωή στη μουσική. Ένας κριτικός της εποχής του, ο Scheibe, κατηγορήσε τον Μπαχ το 1737 ως *musikant* και *kunstler*, δηλαδή επαγγελματία μουσικάντη, που τα έργα του είναι ιδιαίτερα περίπλοκα στην εκτέλεση. Στην επίκριση αυτή απάντησε ο Birnbaum, υποστηρίζοντας την άποψη ότι τέτοιοι χαρακτηρισμοί θυμίζουν τον χειρώνακτα, και είναι κατάφωρα αντίθετοι με τη χρήση της γλώσσας, όπως και στη περίπτωση που κάποιος θα χαρακτηριζε τους φιλοσόφους και τους ποιητές χειρώνακτες. Ακριβώς γιατί ο Μπαχ δεν σπαταλά τα λαμπρά εκφραστικά του μέσα σε ναυοριστικά βαυκαλίσματα και άνοστες ερωτολογίες. Ο κύριος και βασικός σκοπός της μουσικής του είναι να μιμείται τη φύση και στην ανάγκη να την συμπληρώνει.

Ο Μπαχ μπορεί να θεωρηθεί ως ο μεγαλύτερος δάσκαλος της

μουσικής. Συγγενεύει με τους Εγκυκλοπαιδιστές του 18ου αιώνα και ταξινομεί όλες τις σκόρπιες μουσικές επιτεύξεις του περασμένου αιώνα.

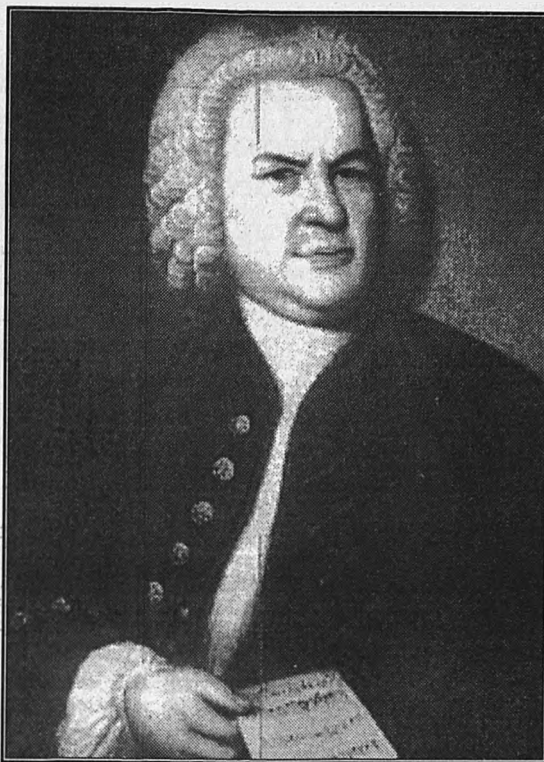
Με τη μετακίνησή του στο Cothen τον Δεκέμβριο του 1717 ο Μπαχ πειραματίζεται με διάφορες μουσικές φόρμες. Με τις σονάτες και τις παρτίτες (περιλαμβανομένης της φούγκας και της περίφημης *chaconne*) για βιολί και τις σουίτες για τσέλλο. Με τη σονάτα για τρίο (BWV 1015) για βιολί και αρμόνιο στην οποία το δεξί χέρι του τσεμπάλισα αντικαθιστά το μέχρι τότε δεύτερο βιολί. Με τις *concerto movements*, που βασίζονται σε προγενέστερες μεταγραφές του, ως πρελούδια στις αποκαλούμενες Αγγλικές σουίτες για αρμόνιο (No 2 και 3 και, σε μικρότερο βαθμό, No 4 και 5). Και με μία επίδειξη στα 24 πρελούδια και φούγκες που αποτελούν το πρώτο τμήμα του έργου *Well tempered clavier*.

Η περίφημη *B Minor Mass* είναι ένας μεγάλος σταθμός της Χριστιανικής μουσικής. Το πρώτο μέρος, που ο ίδιος αποκαλεί *Missa*, περιλαμβάνει τα δύο τμήματα *Kyrie* και *Gloria*. Ακολουθεί το δεύτερο μέρος (*Credo*), το τρίτο μέρος (*Sanctus*) και το τέταρτο μέρος (*Osanna/Benedictus/Agnus dei et Dona Nobis Pacem*). Είναι πιθανό ότι ο Μπαχ δεν είχε την πρόθεση να συνθέσει μια πραγματική Καθολική Λειτουργία, αλλά μια σειρά από *quasi-cantatas* με πρότυπα Λειτουργίας, πιθανόν σαν μια χειρονομία αβρότητας προς τον Βασιλιά-Εκλέκτορα της Σαξωνίας στην αυλή του οποίου διορίστηκε ως αρχιμουσικός το 1736. Όπως και αν έχει το πράγμα, ο μνημειώδης ύμνος Κύριε και το δεύτερο δοξαστικό Κύριε, με το εκπληκτικό *Sanctus Osanna* είναι απαράμιλλης σύλληψης και μεγαλείου.

Ο Μπαχ εγκαταλείπει την αρχική φόρμα του κοντσέρτου και, χρησιμοποιώντας το ίδιο υλικό, συνθέτει έργα για τσέμπαλο και ορχήστρα. Την ίδια εποχή, ο Telemann παντρεύει οβερτούρες και κοντσέρτο στο *Musique de Table* (1733) σ' ένα ενιαίο σύνολο, και ο Handel εκδίδει τα *Concerti Grossi* (1734), τα *Concertos for the Harpsicord or Organ* (1738) κ.λπ.

Στη Λουθηρανική μουσική η γιγαντιαία μορφή του Johann Sebastian Bach σαρώνει όλα τα προηγούμενα πρότυπα με την σύνθεση εκκλησιαστικής μουσικής και όχι μόνο μουσικής για όργανο. Αλλά η μουσική του επίδοση υφίσταται στα μέσα της δεκαετίας του 1730 ένα πλήγμα τόσο εξαιτίας της σφοδρής αντιπαράθεσης του με τον Rector της Thomasschule της Λειψίας όσο και εξαιτίας της χειροτέρευσης της όρασής του ιδιαίτερα μετά το 1740.

Έχοντας ήδη συμπληρώσει στα 1716 τον τέταρτο κύκλο από τις καντάτες του (οι εκκλησιαστικές υπερβαίνουν τις 200) BWV 4, BWV 61, BWV 182, BWV 163, BWV 161, που χαρακτηρίζονται από τη μεγαλύτερη χρήση των ύμνων και του στοιχείου της κοσμικότητας, συνθέτει 12 επιπλέον καντάτες από το 1728-9 και άλλες δώδεκα κατά την περίοδο 1730-5, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται οι έξι περίφημες *Christmas Cantatas to Epiphany* και το

Ο Γιόχαν Σεμπάστιαν Μπαχ.

Christmas Oratorio (1734-5). Είναι πιθανό ότι η καντάτα του BWV 14 είναι η τελευταία του. Η εισαγωγή του χορωδιακού αποτελεί ένα από τα πιο αξιοθαύμαστα επιτεύγματα του στην αντίστιξη, αν και η καντάτα σαν σύνολο δεν πρέπει να συγκρίνεται με τις τελευταίες του, όπως η BWV 156, η αριστουργηματική χορωδιακή του καντάτα BWV 140 και η καντάτα για μια φωνή BWV 51 ή ακόμη η καντάτα BWV 159, που θα μπορούσε να είναι ο πρόλογος του Ορατόριου *Τα Κατά Ματθαίον Πάθη* (1727).

Τα αριστουργήματά του στο χώρο του Ορατόριου-Πάθους αναφέρονται στα 4 Ευαγγέλια, Το Κατά Λουκά, το Κατά Ματθαίον, το Κατά Μάρκον και το Κατά Ιωάννην. Αν παραβλέψουμε το γεγονός ότι *Το Κατά Μάρκον* έχει σχεδόν απολεσθεί και το *Κατά Λουκά* είναι πολύ αμφιλεγόμενο, *Το Κατά Ματθαίον* και το *Κατά Ιωάννην* του Μπαχ αποτελούν τα υπέρτατα αριστουργήματά του στο χώρο του ορατόριου.

Ενώ ο Μπαχ επανέρχεται κατ' αρχήν στην παλιότερη φόρμα του Ορατόριου-

Πάθους, χρησιμοποιώντας το κείμενο του Ευαγγελιστή, τα πρόσωπα του δράματος, το πλήθος, και τις οικείες λέξεις και μελωδίες των ύμνων για τη συμμετοχή των πιστών, επιστρέφει στους λιμπρετίστες του Αμβούργου για τις μελωδικές παρεμβολές, δηλαδή τις άριες και τα χορωδιακά. Στο Ορατόριο *Passio Domini Nostri J.C. Secundum Evangelistam Matthaeum*, όπως ο ίδιος το αποκαλεί, αυξάνει σε μεγάλο βαθμό τον αριθμό των μη Ευαγγελικών παρεμβολών, δηλαδή από 12 σε 27, αν και τα κείμενα γράφτηκαν από έναν και μόνο ποιητή. Αλλά παρόλο ότι τα συστατικά των Κατά Ιωάννη Παθών είναι ίδια με εκείνα που χρησιμοποιεί ο Kaiser στο Κατά Μάρκον (1717) και ο Telemann στο Κατά Λουκά (1728), υπάρχει μία τεράστια ποιοτική διαφορά στα υλικά τους.

Η εκκλησιαστική μουσική του Μπαχ διαπνέεται από βαθιά εθνική συνείδηση. Μέσα στην ψυχή της έκλινε τα μεγάλα Λουθηριανά χορικά που υπήρξαν οι μαχητικές ιαχές της μεταρρύθμισης. Τα χορικά αυτά τα εμπλουτίζει ο Μπαχ με ό,τι είναι πιο δραματικό, εκφραστικό και ανθρωπινό σε παραστατικότητα. Μέσα στο έργο του καθρεφτίζεται η ρημαγμένη Γερμανία του καιρού του. Μιλά από ψηλά, και κοιτώντας προς τα πίσω, στις ηρωικές εκείνες μέρες των μεγάλων αγώνων κατά του φεουδαλισμού. Επίσης κοιτάζει μπροστά μέσα απ' αυτό το αρχαϊκό περιβλήμα και αποκαλύπτει τη ρεαλιστική εικόνα της ανθρωπίνης ύπαρξης και τις ψυχικές συγκρούσεις με μια μουσική που έμελλε να χρησιμοποιηθεί από τους κατοπινούς συνθέτες τους επόμενους δύο αιώνες.

Το συνολικό έργο του Μπαχ απαρτίζεται από 1.083 έργα. Η μεγαλειώδης μουσική του εμπνέει κατάνυξη, γαλήνη, ισορροπία ψυχής, μεγαλοσύνη, μεταρσίωση.

Ο μεγαλοφυής Μπαχ χάνει την όρασή του το 1749. Έπειτα από μία αποτυχημένη εγχείρηση το 1750 περνά τους τελευταίους μήνες του τυφλός και με ένα μοιραίο εγκεφαλικό επεισόδιο φεύγει από τη ζωή στις 28 Ιουλίου του 1750.

Τέλος της χρονιάς και πληθαίνουν οι εκδόσεις των εικαστικών. Σε συνδυασμό με την εορταστική ατμόσφαιρα –και τις αναμενόμενες «αγορές δώρων» με τα «μικρά έργα»–, οι γκαλερί έχουν ριχθεί στο κυνήγι της αγοράς. Θα άξιζε, όμως, να σχολιάζαμε όσα οι «ηγέτες» της πολιτιστικής ζωής μας έπραξαν τις ημέρες αυτές. Εμείς θα διασκεδάσαμε αρκετά, αλλά θα τους κακοκαρδίζαμε. Ας είναι! Καλές γιορτές!

Καλλιτέχνες της διασποράς, Νεοελληνική Χαρακτική

του Μάνου Στεφανιδή

Γεράσιμος Σκλάβος

Έναν κοσμολογικό γλύπτη, εκφραστή του πιο μαχόμενου μοντερνισμού παρουσίασε η Εθνική Τράπεζα στο ιστορικό Μέγαρο Μελά –εκεί φιλοξενήθηκε για πρώτη φορά ομαδική έκθεση νεοελληνικής ζωγραφικής το 1885– σε επιμέλεια της παλιάς συνεργάτιδος του Αντί Ντόρας Ηλιοπούλου-Ρογκάν. Ο Σκλάβος (1927-1967) πρόλαβε, δουλεύοντας επί δεκαετία στο Παρίσι, να προωθήσει μια έρευνα ριζοσπαστική, αντιμετωπίζοντας την γλυπτική φόρμα ως ανάπτυγμα αρχιτεκτονικών δομών στο χώρο. Γρήγορα πέρασε από τις σχηματοποιημένες φιγούρες στις αφηρημένες συνθέσεις, επιμένοντας σε μια εξαντλητική,

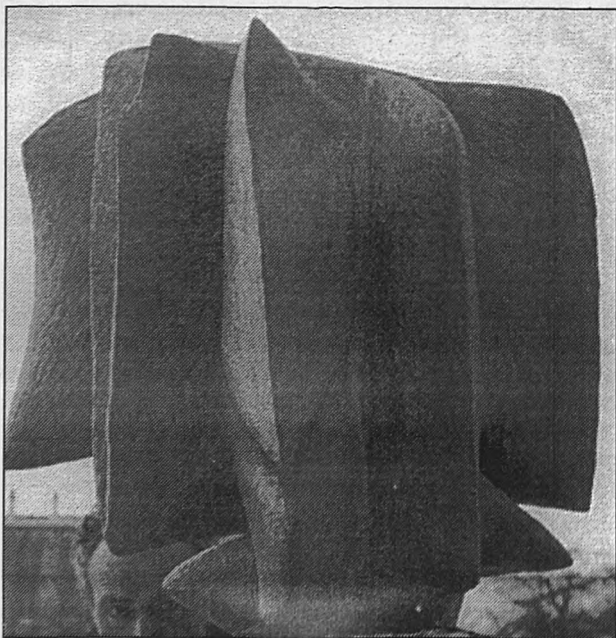
κατασκευαστική διαδικασία που ανέλυε την πέτρα (τον γρανίτη ή τον πορφυρίτη) σε συμπλεκόμενες σειρές μικρομορφών σαν πυκνά δίχτυα οργανικών ιστών. Η εργασία του αντιμετώπιζε την λαξυμένη ύλη εν όλω –σαν μιαν αισθητική μηχανή που παρεμβαίνει στον χώρο– και εν μέρει –σαν αρμονικά διατεταγμένες μικροκυφές. Έχοντας εφεύρει έναν προσωπικό τρόπο λάξευσης με χρήση οξυγόνου και ασετυλίνης κατασκεύασε τα πρώτα τηλε-γλυπτά, τα οποία προέκυπταν ως οργανικές αναπτύξεις των μορφών πάνω στην ύλη και ως περιπέτειες (ή και αδιέξοδα) εσωτερικών εντάσεων που επεδίωκαν ν' αναδυθούν στην επιφάνεια. (Δελφικό Φως, 1965), (Δημιουργία της Κίνησης, 1961). Οι «αιχμηρές φωτιές» του έτοι υπερβαίνουν την όποια ευρεσιτεχνία και καθίστανται μοναδικό εργαλείο έκφρασης στα πεισμομένα χέρια του. Στην προσωπική του μυθολογία η φωτιά και το φως αποκτούν πρωτεύειχ διάσταση. Ο ίδιος θεωρεί τον εαυτό του Προμηθέα του αφηρημένου ιδιώματος, ενώ ο G. Boudaille τον αναγνωρίζει ως δεσμό ανάμεσα στον ελληνικό πολιτισμό και την λογική ανάλυση της ύλης. Στο γλυπτό του «Απόδραση της ύλης - Διαπλανητικό φως» διατρυπά έναν ροζ πορφυρίτη ύψους 76 και πλάτους 74 εκ. από την μια

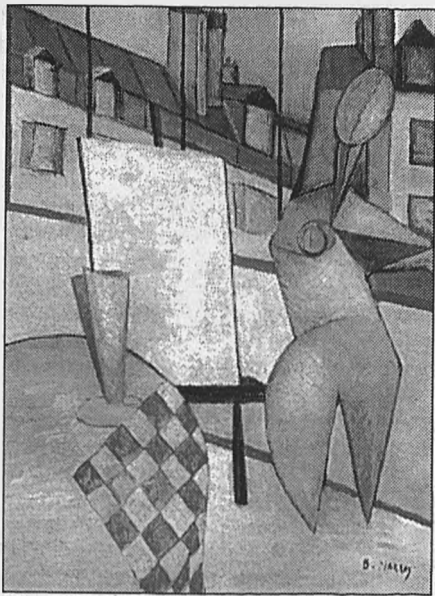
άκρη ως την άλλη σύμφωνα με την αντίληψη περί θετικών και αρνητικών χώρων του Η. Μοορε και συγχρόνως επιχειρεί την ταύτιση γλυπτικής και αρχιτεκτονικής δομής. Τα γλυπτά του υπάρχουν όχι ως όγκοι απλώς αλλά ως δυνάμεις, διεκδικώντας εσωτερική εντελέχεια. Η επίπονη δράση πάνω στο είναι της μορφής τελικά σ' αυτόν τον ιδιότυπα κλασικό και καχύποπτα μοντερνιστή γλύπτη, δικαιώνεται. Η έκθεση εξασφάλισε μεγάλο αριθμό έργων απ' το Παρίσι και η μουσειακή της διάσταση χρεώνεται εξ ολοκλήρου στην επιμελήτρια. Η αρχιτεκτονική της όμως παρουσίαση χώλανε (Σ. Χαραλαμπίδου). Πιστεύω ότι η πρόσφατη μόδα αρχιτεκτόνων που διευθετούν, γκρουπάρουν, τεμαχίζουν χώρους και έργα τέχνης –την αρχή έκανε η Εθνική Πινακοθήκη– οδηγεί συχνά σε λανθασμένες προτάσεις. Στο Μέγαρο Μελά λησμόνησαν ότι τα γλυπτά είναι περιόπτα και γι' αυτό τα έστησαν κυριολεκτικά πάνω σε λευκά πανώ ή τα ομαδοποίησαν με ασφυκτικό τρόπο. Τις εκθέσεις τέχνης πρέπει να στήνουν οι επιμελητές τέχνης κι όχι οι αρχιτέκτονες ή οι σκηνογράφοι. Τα έργα τέχνης δεν διακοσμούν τους χώρους αλλά υπάρχουν μέσα σ' αυτούς «ερμηνεύοντάς» τους. Ο ίδιος ο Σκλάβος έγραφε στις σημειώσεις του: «Τρέξε, τρέξε μοιράζουν το φως και είσαι μόνος. Σύνθετε, μην αφήνεις μια δύναμη σε άχρηστα χέρια!».

Βασίλης Μάρρος (1897-1954)

Έναν άγνωστο απόδημο ζωγράφο παρουσιάζει η ανανεωμένη και εξαιρετικά δραστήρια εσχάτως «Ελληνοαμερικανική ένωση». Μέσα από εκατό περίπου πίνακες ο θεατής έρχεται σ' επαφή μ' έναν δημιουργό που αφού θύητεσε, πλάι στον Fernard Léger πειραματίστηκε τόσο στην γεωμετρική αφαίρεση και την μετασεξανική τοπιογραφία όσο και σ' έναν προσωπικό σουρρεαλισμό με κυρίαρχα μανεκίνα που θυμίζουν κυκλαδικά ειδώλια ή τα νευρόσπαστα ενός ιδιότυπου θεάτρου.

Ο Μάρρος γεννήθηκε στην Κορινθία αλλά πολύ νέος μετέβη και σπούδασε ζωγραφική στην Ν. Υόρκη και το Σαν Φρανσίσκο. Συνεξέθεσε με καλλιτέχνες όπως ο Stuart Davis, ο Ben Shahn, ο Jackson Pollock, η Louise Nevelson, ο Ad Reinhardt ενώ λίγο πριν πεθάνει, το 1952, συμμετείχε σε δύο πολύ σημαντικές διοργανώσεις του Μουσείου Μοντέρνας Τέχνης του Σαν Φρανσίσκο. Η δράση του στο θέατρο ως ηθοποιού και σκηνογράφου θεατρικών ομάδων της ομογένειας καθώς και η έντονη πολιτικοποίησή του μέσω του

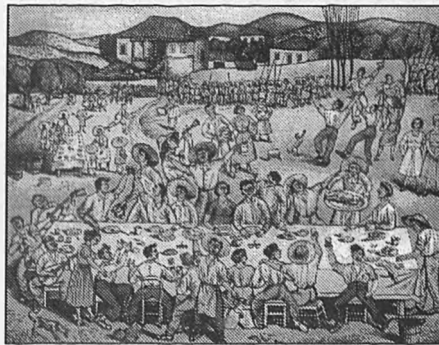

εργατικού συνδέσμου των Ελλήνων της Αμερικής «Σπάρτακος» τον καθιστούν μian εντελώς ιδιάζουσα περίπτωση. Το έργο του, άνισο αλλά και πληθωρικό, προβληματίζει. (Είναι ενδεικτικό ότι συγχρόνως δούλευε έργα συμβατικά και πειραματικά ή ανοιγόταν σε διατυπώσεις διαφορετικών στυλ). Η δύναμή του είναι το χρώμα και η συνθετική δυνατότητα, ενώ η αδυναμία του έγκειται στον συναισθηματισμό του (ιδίως όταν αναφέρεται στα δεινά του πολέμου και τα θύματα της βίας). Η αριστερή του ένταξη ίσως ευθύνεται για την γρήγορη εξαφάνισή του από το καλλιτεχνικό προσκήνιο των ΗΠΑ, γεγονός που καθιστά την «ανακάλυψη» της Ελληνοαμερικανικής ένωσης ακόμη πιο σημαντική. Πάντως η αλήθεια, είναι μία: Η καταγραφή τόσο των «διασπόρων» –όπως θα 'λεγε και ο Γ. Κανέλλης– όσο και του πολιτισμού που αυτοί ανέπτυξαν σε Ευρώπη, Αμερική και Αυστραλία θα έπρεπε να είναι μία από τις προτεραιότητες της λίγο επαρχιώτικης μας μητρόπολης. Άνθρωποι, έργα, θεσμοί, κοινωνικά φαινόμενα θα μπορούσαν να δια φωτίσουν ενεργητικά την ιδιαίτερή μας ταυτότητα, ενώ συγχρόνως θα κατεδείκνυαν δάνεια ή αντιδάνεια, κυρίαρχες συμπεριφορές, ιθαγενείς ή εισαγόμενες ιδεολογίες κ.λπ. αλλά κι ένα αίτημα παγκοσμιοτητας. Είναι χαρακτηριστικό ότι το ΥΠΠΕΞ το 1983 επεχείρησε να καταγράψει με την ευθύνη της Νίκης Λοϊζίδη όλον αυτόν τον διάσπαρτο πλούτο σ' ένα λεξικό που όμως εξεδόθη ελλιπές και άνισο (ο Β. Μάρρος, για παράδειγμα, δεν περιλαμβάνεται).

Νεοελληνική χαρακτική

Όπως αναφέρει ο Κ. Καστοριάδης «είμαστε προσδιορισμένοι από την παράδοσή μας αλλά όχι υποδουλωμένοι σ' αυτήν». Μέχρι τώρα ο «Υάκινθος», η γκαλερί του Ν. Γρηγοράκη, παρουσιάζει ερευνητικές εκθέσεις με θέμα αυτήν την «δημοκρατική» τέχνη, δηλαδή την χαρακτική. Σήμερα ήρθε η σειρά της γκαλερί «Σκουφά» και του Πέτρου Βέργου να παρουσιάσουν μian εξαιρετική σειρά χαρακτικών και σχεδίων με έμφαση στον Μεσοπόλεμο: Ζαβιτσιάνος, Κογεβίνας, Γαλάνη, Θεοδωρόπουλος, Βεντούρας, Κεφαλληνός, Βελισσαριδής, Παπαδημητρίου, Κατράκη, Τάσος κ.ά. είναι οι «πρίγκιπες» μιας παραγνωρισμένης εκαστικής γλώσσας η οποία απαιτεί ακρίβεια, αίσθηση χρόνου αλλά και συνθετική σκέψη. Σήμερα βέβαια οι δρώντες «αστέρες» βολεύονται με τις μεταξοτυπικές σειρές πρωτότυπων έργων τους που τις τυπώνουν άλλοι για να εισπράξουν οι ίδιοι.

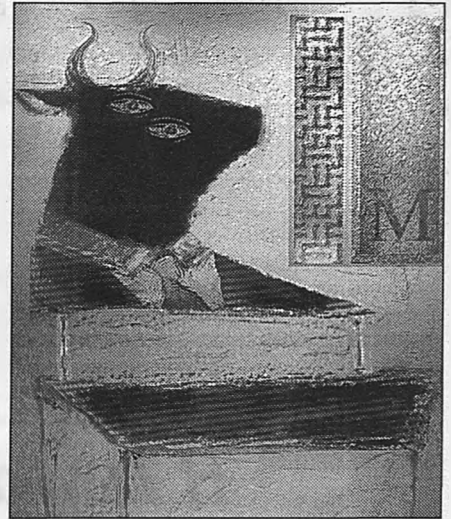
Κι όμως, ένα αυθεντικό χαρακτικό υπογεγραμμένο από κάποιον παλιό δάσκαλο μπορεί να είναι απείρως φθηνότερο: Πόσο μάλλον που μεταφέρει ατόφιες τις πληροφορίες

και την ατμόσφαιρα μιας άλλης εποχής, πολύ πιο δύσκολης και πολύ πιο βασανισμένης. Η έκθεση στην «Σκουφά» μάς σπρώχνει να μελετήσουμε ουσιαστικότερα την πρόσφατη εκαστική ιστορία μας, ανατρέποντας κάποια στεγανά που –παράδοξως– μπάζουν από παντού! Στην ίδια λογική της ιστορικής αποτίμησης θα τοποθετούσα την μικρή αναδρομική του Νίκου Νικολάου που διοργάνωσε η γκαλερί ΑΔΑΜ επ' ευκαιρία της κυκλοφορίας του ομώνυμου λευκώματος. Εκεί είχαμε την δυνατότητα να ξαναεκτιμήσουμε την ουσιαστική προσφορά αυτού του λιτού ζωγράφου με το ρέον σχέδιο και την μελωδική –αλλά καθόλου εξεζητημένη– γραμμή. Ο Νικολάου είναι κάτοχος του ουσιαστικού και γνώστης μιας παράδοσης που δεν καταδέχεται να παραμείνει στατική. Αποτιμώντας σχηματικά την γενιά

του '30, θα έλεγα ότι οι Τσαρούχης και Γίκακας μονοπώλησαν την καλλιτεχνική εξουσία, οι Νικολάου και Μαυροϊδής υπήρξαν χαμηλόφωνοι, ασκητικοί αλλά εξίσου σημαντικοί, ενώ ο Διαμαντόπουλος παραμένει ο μεγάλος Αδικημένος. Το όντως σημαντικό έργο του Ι. Μόραλη θα κριθεί αντικειμενικά όταν πάψουν οι σειρήνες που το συσκοτίζουν και το υποβιβάζουν από ζωγραφική σε θέαμα.

Titanium

Δύο πολύ ενδιαφέρουσες εφαρμογές του computer παρουσιάζουν εκεί οι καλλιτέχνες Γιώργος Γιαννόπουλος (1953) και Sandy Κορίτοπουλος, απόφοιτοι του California Institute of the Arts με ειδίκευση στο Character Animations (1985-89).

Ο ίδιος έχει φιλοτεχνήσει τα character designs για το DIC Entertainment The Defenders of Dynatron city του 1991 σε παραγωγή του George Lucas και το animaginations για το ιταλικό φιλμ La Lanterna Magica (1994). Πρόκειται για μian εικονογραφία-computer που δείχνει όχι μόνο τις τεχνικές δυνατότητες του μέσου αλλά και τα περιθώρια ελευθερίας που διαθέτει στον δημιουργό. Ο Γιαννόπουλος πάλι σημειώνει πως για την ενότητα «Βακχών Όρχησις», δηλαδή μια σειρά εικόνων ερωτικής φαντασίας, χρησιμοποίησε έναν υπολογιστή Pentium, το πρόγραμμα ζωγραφικής «Adobe Photoshop», χαρτί μεγέθους Α4 τύπου glossy και έναν εκτυπωτή ψεκασμού μελάνης. Το γεγονός μάλιστα ότι γεννιέται ζωγραφική εικονοποιία χωρίς τα γνωστά ζωγραφικά μέσα δημιουργεί σαφώς ένα ιδιαίτερα επίκαιρο ερέθισμα για περαιτέρω προβληματισμό και συζήτηση.

Αν από κάτι πάσχει η σύγχρονη εικαστική μας λειτουργία, αυτό έγκειται στο ότι εμμένει σε έναν, τελικά, ανιαρό ομφαλοσκοπισμό και σε μίαν αυτιστική ωραιοπάθεια. Δεν φαίνεται ν' απασχολεί τίποτε άλλο τα «ιερά τέρατα» της τέχνης μας πέραν του προσωπικού τους «προβλήματος». Κι αν καμώνονται τους πολιτικοποιημένους ή τους κοινωνικά ευαίσθητους είναι απλώς για να προσωποποιήσουν την «ιερότητα» του έργου τους. Είναι σαν να λένε «δείτε με πόσο υποφέρω». Απ' την άλλη πλευρά, ο κόσμος μας εν γένει –όσο και η γειτονιά μας– αλλάζουν δραματικά και απρόβλεπτα και οι τυφλοσύρτες των παραδοσιακών ερμηνειών δεν επαρκούν για να τον διασαφήσουν.

Δ. Ζουρούδης : Η Ζωγραφική ως *Mysterium Tremendum et Fascinosum*

του Μάνου Στεφανίδη

*«Το αρχαίον κάλλος αναμορφώσασθαι...»
(Από την νεκρώσιμο ακολουθία)*

Αν, πάλι, χαρακτηρίζαμε με μία λέξη την κατάσταση της ιθαγενούς μας inteligenτίας, θα λέγαμε απλά «αναχρονισμός» ή «συμβιβαστική ουδετερότητα». Δηλαδή, «ας μην θίγουμε τα κακώς κείμενα». Τι είναι, άραγε, η εποχή μας, «ιερή» ή «βέβηλη»; όσια ή ανόσια;

Οι όροι του Lessing σήμερα που κυριαρχεί η junk Art ¹ ηχούν λίγο παράταιροι.

Υπάρχει ακόμη «τρόμος» στην δημιουργία ή και «θέωση» στην καλλιτεχνική έκφραση;

Η παγκόσμια πρόκληση απορρόφησε τις τοπικές ιδιαιτερότητες τόσο ώστε τείνει πλέον να εξαφανίσει και τις εξατομικευμένες αγωνίες ή ακόμη μας επιτρέπεται η πολυτέλεια του διαφορετικού, **μας επιτρέπεται η εμμονή στις εμμονές μας;**

Πρέπει εδώ να υπογραμμίσουμε ότι η παραγωγή εικόνων ανέκαθεν αντανάκλουσε την ανάγκη ερμηνείας του κόσμου –θυμηθείτε τις γεωμετρικές ζώνες στους πιθαμορφείς του Διπίλου– αλλά και μία βαθύτατη ροπή προς επικοινωνία. Η αιχμαλωσία τώρα μιας εικόνας, που αποσπάται από το ανυπότακτο και αχανές οπτικό περιβάλλον, ενέχει συμβολικά την υπόσχεση της χειραγώγησης και του εξορθολογισμού αυτού ακριβώς του περιβάλλοντος. Δηλαδή ζωγραφίζουμε ό,τι θέλουμε να ελέγχουμε.

Ο Δημήτρης Ζουρούδης από την αρχή της έρευνάς του έχει συνειδητοποιήσει την επικοινωνιακή-κωδική λειτουργία της τέχνης όπως επίσης και πως «μήνυμα είναι ό,τι προσλαμβάνει ο παραλήπτης». Δηλαδή πως κάθε αποκωδικοποίηση μιας πληροφορίας συνιστά κατ' ανάγκη νέα κωδικοποίηση, εφόσον επ' ουδενί μπορούν να συμπέσουν απόλυτα πομπός και δέκτης.

Συνιστά αυτό το γεγονός επικοινωνιακό αδιέξοδο ή και χάος; Όχι απόλυτα. Κυρίως συνιστά την αποφυγή αξιωματικών δεσμεύσεων ή απόλυτων ερμηνειών.

Οι συνθέσεις του Ζουρούδη λοιπόν αποτελούν μεταπλάσεις τέτοιων κωδικών και αναπτύγματα ή εγκαταστάσεις μορφών που σχετίζονται με τα «Σήματα Οπτικής Επικοινωνίας». Αυτός ο ζωγράφος-σηματωρός γνωρίζει πως εν μπορεί να συνθέσει εικόνες προτού επιχειρήσει την δραματική αποσύνθεσή τους εις τα εξ ως συνετέθησαν: δηλαδή στα αρχικά οπτικά τους μορφήματα. Ζωγραφίζοντας σήματα απ' τον International Code είναι σαν να ομνύει στο διεθνές λεξιολόγιο του Μοντερνισμού αλλά και συγχρόνως να διερωτάται τι έφταιξε και αυτός –ο Μοντερνισμός– συρρικνώθηκε σε μίαν ακαδημία μορφών.

Ο Ζουρούδης δεν διστάζει να θέτει ερωτήματα «βέβηλα», να διερευνά την σύγχρονη πραγματικότητα χωρίς προκαταλήψεις –τουλάχιστον συνειδητές– και κυρίως να διεκδικεί μια παράδοση κι ένα τυπικό που η πλειονότητα των αυτοπροσδιορισμένων ως «προοδευτικών» θεωρεί οριστικά τετελεσμένα. Στην σκέψη του ο Joseph Beuys και ο Ιωάννης ο πρόδρομος ο αποκεφαλισθείς αναγορεύονται σε μέλη μιας παραθηρησκευτικής οργάνωσης που θέλει ν' αλλάξει τον κόσμο.

Ακριβοδίκαια λοιπόν τιμωρούνται. Επίσης ο ίδιος δεν ορρωδεί εμπρός στις εσχατολογικές ερμηνείες ούτε στα μεταφυσικά ερωτήματα.

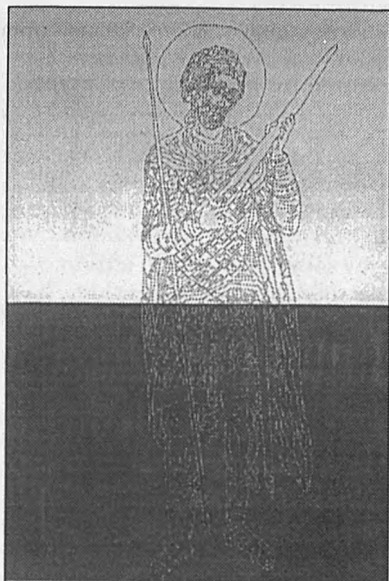
Ακόμη καλύτερα, δεν τα θεωρεί ασύμβατα προς τον σύγχρονο κόσμο. Αντιθέτως.

Έτσι λοιπόν στην τελευταία ενότητα των έργων του ανοίγεται σε ζητήματα θρησκευσιολογικά, επιχειρεί συνολικές ερμηνείες των μορφοθεϊστικών συστημάτων της Ανατολής και εξ αυτών φτάνει στα

Π Ο Ι Η Σ Η

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

επιτακτικά ερωτήματα του σήμερα. Σ' ένα φόντο λ.χ. μπλε-κόκκινο –το οποίο μπορεί να διαβαστεί στον International Code ως «πορεία δεξιά» και το οποίο διαγράφει ορθογώνια θέματα à la Mondrian– κυριαρχεί η αραβική επιγραφή «Μπισ μπιλάχ Ελ ραχμάν Ελ ραχέμ» = «Εν ονόματι του φιλεύσπλαχνου και Ελεήμονος θεού». Παράλληλα, στη σύνθεση αναδύεται το φωτοκολάζ ενός μικρού Παλαιστίνιου όπως έχει καταγραφεί στην συλλογική μνήμη, δηλαδή να πετάει πέτρες στους ισραηλινούς αστυνο-

μικούς. Αριστερά και κάτω έχει κεντηθεί το ανθίβολο ενός στρατιωτικού αγίου που κραδαίνει σπάθη τιμωρίας. Σπανιότατα στη σύγχρονη τέχνη μας έχουν τεθεί τόσα πολλά προβλήματα με τόσο ωμή ειλικρίνεια: φονταμενταλισμός και εθνική αυτοδιάθεση, σχέσεις Δύσης και Ανατολής, Ειρήνη του Θεού και ιερός πόλεμος των Θρησκειών (Ζιχάντ), σταθερή σύγκρουση ιδεολογιών μετά την κατάρρευση της σοσιαλιστικής ουτοπίας, μορφή και περιεχόμενο της οπτικής επικοινωνίας όπως την καθορίζουν οι ακαριαία μεταδιδόμενες ηλεκτρονικές εικόνες, τοπική τέχνη και παγκόσμια έκφραση, συνταγές «μοντερνισμού» και πειραματισμός πάνω στο σώμα της παράδοσης, αφασία της εικόνας σε σχέση με την σύγχρονη βαβέλ της επικοινωνίας κ.ο.κ. Ο Ζουρούδης ούτε φοβάται ούτε ντρέπεται ν' αναμετρηθεί με τις πολιτιστικές του καταβολές, να θυσιάσει «τω Αγνώστω Θεώ» μέσα από το τυπικό της Ορθόδοξης Ανατολής αλλά και με την χειρουργική λαβίδα που του εμπιστεύτηκε ο Κάρολος Μαρξ (ή την διαλεκτική της αγιότητας του Μ. Eliade). Έτσι είναι: αποκαλούμε «παράδοση» αποκλειστικά ό,τι αγαπάμε.

Ο ρεαλιστής κοιμουνάριος Κουρμπέ συνήθιζε να λέει: Δείχτε μου έναν Άγγελο και θα τον ζωγραφίσω. Ο ρεαλιστής εν αλληγορικές Ζουρούδης ζωγραφίζει Αγγέλους, Πολυόμματα ή στρατιωτικούς Αγίους επειδή τους έχει δει κατ' επανάληψη στο σώμα της κληροδοτημένης παράδοσης. Τους βλέπει όμως –και κατά συνέπεια τους ζωγραφίζει– με τα μάτια και τις ανάγκες τού σήμερα. Τους κεντάει με την στάση της υπομονής, με την υποχρέωση της ταπεινής άσκησης αντί γονυκλισίας: τους φορτίζει όμως με επικοινωνιακά σύμβολα. Ο καθένας από τους πέντε αγίους αντιπροσωπεύει ένα γράμμα του διεθνούς κώδικα και όλοι μαζί συνιστούν τους Faith Guards, τους φρουρούς της πίστωσης. – Από τι, όμως, πραγματικά μας προστατεύουν;

Ποια πίστη υπερασπίζουν οι «Φως οικούντες απρόσιτον» και «κάλει ωραίοι» Άγιοι Ευστάθιος, Αρτέμιος, Μερχούριος, Μηνάς και Νικήτας; – Ποιαν «απιστία» εξορκίζουν; – Πόση αγιότητα χρειάζεται σήμερα η τέχνη για να υπάρξει;

Η απάντηση εναπόκειται στην γνώση (ή την φωτισμένη αγνωσία) ενός εκάστου ημών όστις ήθελεν...

Ο ίδιος εξάλλου ο καλλιτέχνης λέει: Ο Κώδικας δεν υποχρεώνει, προειδοποιεί.

1. Junk Art = τέχνη των απορριμμάτων.

Π Ο Ι Η Σ Η

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΤΕΥΧΟΣ 12 - 861 ΗΜΕΡΟ-ΣΕΙΜΑΝΑΣ 1998

SYLVIA PLATH: Πάρισμα
(Επιλογή: Μ. Η. Αβράμς)

M. H. ABRAMS: Προσηγορίες από αρχαία θεατρικά
(Μετ. Τάκης Καγιαλής)

ΤΑΚΗΣ ΚΑΓΙΑΛΗΣ «Έγώ είμαι ποιητής, ιστορικός: Ο Καβέρι και η μονογραφία»

TED NUHOLS: Κόραση

(Επιλογή: Μ. Η. Αβράμς)

EZRA POUND: Μία άσπαστη

(Μετ. Γιώργος Μελίσης)

ΟΒΙΔΙΟΣ: Έρωτας άσπαστος

(Επιλογή: Μ. Η. Αβράμς)

GEORGE STEINER: Μία ερωτική άσπαστη του Σάλτερ

(Επιλογή: Μ. Η. Αβράμς)

THOM GUNN: Δεκαπέντε ποιήματα

(Επιλογή: Μ. Η. Αβράμς)

ABRAHAM SUTZKEVER: Πόσιμα εκδοθέν

(Επιλογή: Ιωάννης Β. Βλάχος - Μ. Η. Αβράμς)

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΜΠΙΤΣΩΡΗΣ: Το μεταρρασιακό σχέδιο του Antoine Bezman

WALTER PATER: Σημειώματα

(Επιλογή: Μ. Η. Αβράμς)

DURS GRUNBEIN: Πάρισμα

(Επιλογή: Μ. Η. Αβράμς)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΑΡΑΝΙΤΗΣ • ΑΝΤΕΙΑ ΦΡΑΝΤΖΗ • ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

ΠΑΥΛΙΝΑ ΠΑΜΠΟΥΔΗ • ΚΑΘΟΠΑΤΡΑ ΛΥΜΠΕΡΗ • ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΜΑΡΚΟΓΛΟΥ

ΛΑΪΝ ΣΙΔΕΡΗ • ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΝΗΣ • ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΤΑΜΗΣ • ΕΥΡΥΠΑΝΟΣ

ΝΕΦΕΛΙΟΝΤΗΣ • ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΟΥΤΣΑΣ • Γ. ΜΙΚΑΛΗΣ • Γ. Κ. ΑΝΤΩΝΑΤΗΣ

12

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΟ 12ο τεύχος

Ανάμεσα στην πάντα πλούσια και προσεγμένη ύλη του ξεχωρίζουν οι μεταφράσεις έργων τριών μεγάλων ποιητών του αιώνα μας, του πρόσφατα χαμένου Ted Hughes, της Sylvia Plath, του Thom Gunn, όπως και των ερωτικών αντιφαρμάκων του Οβιδίου. Επίσης σημαντικά δοκίμια, κλασικά και σύγχρονα, που υπογράφουν ο Ezra Pound, ο M. H. Abrams, ο George Steiner, ο Walter Pater και από ελληνικής πλευράς ο Τάκης Καγιαλής κι ο Βαγγέλης Μπιτσώρης: καθώς και ποιητικές συνθέσεις του Ευγένιου Αρανίτη, της Άντειας Φραντζή, του Κυριάκου Χαραλαμπίδη, της Παυλίνας Παμπούδη, της Κλεοπάτρας Λυμπέρη, του Πρόδρομου Χ. Μάρκογλου, της Αλόης Σιδέρη, του Γιώργου Βέη κ.ά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

... η άλλη άποψη στο βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10 680, Τηλ. 36.07.744 - FAX: 36.23.093

e-mail: nefeli-p@otenet.gr

Λέγεται ότι το βιβλίο της Μάϊρας Παπαθανασοπούλου, *Ο Ιούδας φιλούσε υπέροχα*, πούλησε σε λιγότερο από ένα χρόνο περισσότερα από εκατό χιλιάδες αντίτυπα. Πριν απ' αυτή, η Ντόρα Γιαννακοπούλου, με τα βιβλία της *Η πρόβα του νυφικού* και *Ο μεγάλος θυμός*, πέτυχε παρόμοιες πωλήσεις, πρωτοφανείς για τα ελληνικά δεδομένα, καθιστώντας την ελληνική λογοτεχνία προσοδοφόρο επάγγελμα, τη στιγμή που γενιές και γενιές μυστακοφόρων ή μη συγγραφέων γένους αρσενικού πριν απ' αυτές όφειλαν να παραδέρνονται στις φουρτουνιασμένες δάλασσες της δημοσιογραφίας, της δικηγορίας ή του δημοσιοϋπαλληλισμού, κερδίζοντας τα προς το ζην την ημέρα και γράφοντας τη νύχτα, με μοναχή παρηγοριά το αλκοόλ ή κάτι άλλο ισχυρότερο.

Οι περί γυναικείας ψυχής πραγματείες

του Μάκη Θεοδόση

Σε μια χώρα όπου ο μισός αντρικός πληθυσμός παίζει μπάλα και ο υπόλοιπος μισός γράφει ποιήματα, ο διχασμένος εαυτός των συγγραφέων γένους αρσενικού οδήγησε πολλούς απ' αυτούς στην αφάνεια και αρκετούς στην αυτοκτονία, ενώ λίγοι ευτύχησαν να δουν τυπωμένα, ακόμη και με δικά τους χρήματα, τα έργα τους και απειροελάχιστοι κατάφεραν να αγοράσουν στις ταλαιπωρημένες ερωμένες ή συζύγους τους έστω κι ένα μαντίλι, που λέει ο λόγος, από τα συγγραφικά τους δικαιώματα.

Ξαφνικά οι όροι του παιχνιδιού αντιστράφηκαν: Οι γυναίκες γράφουν και οι γυναίκες πωλούν και αγοράζουν. Οι εκδοτικοί οίκοι είναι γεμάτοι από επιμελητές εκδόσεων γένους θηλυκού και τα βιβλιοπωλεία από πελάτριες, όταν κάποτε το μόνο γένους θηλυκού στα βιβλιοπωλεία ήταν οι πωλήτριες. Το φαινόμενο δεν είναι βέβαια ελληνικό, είναι πανευρωπαϊκό αλλά και παγκόσμιο. Περίπου το 80% του αναγνωστικού κοινού είναι γένους θηλυκού, και μεγάλο –αν όχι παρόμοιο με το παραπάνω ποσοστό– συγγραφέων βιβλίων που φιγουράρουν στις μπεστ-σέλλερ λίστες φέρουν ονόματα όπως Νόρα, Ντόρα, Κόρα κ.ο.κ.

Έφεραν οι γυναίκες την οικονομική επι-

τυχία στη λογοτεχνία ή η εμπορική άνθηση της λογοτεχνίας στις μέρες μας έφερε την επιτυχία στις γυναίκες; Είναι σαν να ρωτάμε αν έκανε η κότα το αυγό ή το αυγό την κότα. Η αιτία του καλού βρίσκεται αλλού. Στις μέρες μας, η γυναίκα έχει (σχεδόν) ισότιμη πρόσβαση στην παιδεία, στην εργασία και στην κοινωνική ζωή του τόπου της. Διαθέτει δικά της χρήματα, και το σημαντικότερο ίσως, διαθέτει χρόνο για να διαβάσει και να γράψει.

Θα διερωτηθεί βέβαια κανείς, καλά τα χρήματα, το χρόνο, όμως, που τον βρίσκει, αφού, εκτός των ευγενών δεσμών του νοικοκυριού, η γυναίκα τού σήμερα έχει επιφορτισθεί συνήθως και τα δεσμά μιας ευγενούς εργασίας. Το πρωί στο γραφείο, το βράδυ στη σιδερωστρα. Πού στο καλό βρίσκουν το χρόνο οι γυναίκες να διαβάσουν και να γράψουν;

Οι πλέον καχύποπτοι αναγνώστες γένους αρσενικού θα αντικρούσουν: Πώς να μη διαβάζουν οι γυναίκες, αφού με τέτοιου είδους επαγγέλματα που συνήθως ασκούν, τον ελεύθερό τους χρόνο τον περνούν στη δουλειά τους;

Το επιχείρημα μειονεκτεί. Άνδρες με παρόμοια ελεύθερα επαγγέλματα περνούν τον ελεύθερό τους χρόνο μπροστά από κάποια απλωμένη εφημερίδα, κάποια ανοι-

χτή ταβλιέρα ή κάποια τηλεόραση. Η εξήγηση βρίσκεται, επομένως, αλλού.

Επί αιώνες οι γυναίκες καταπιέστηκαν τρεφόμενες πνευματικά με τα αποκνήματα της ανδρικής φαντασίας και πολλές φορές της ανδρικής διαστροφής. Δεν υπήρχαν φωνές και απόψεις με τις οποίες θα μπορούσαν να ταυτιστούν. Αναγκαστικά γνώριζαν τον κόσμο μέσα από τα μάτια των ανδρών που θαύμαζαν ή που μισούσαν. Άλλο, όμως, να περιγράφεις και άλλο να είσαι γυναίκα. Οι άρρενες συγγραφείς του μάταιου αυτού κόσμου τις περισσότερες φορές περιέγραφαν αυτό που επιθυμούσαν από τις γυναίκες και όχι αυτό που έβλεπαν. Δημιούργησαν έτσι ψευδαισθήσεις, φέροντας ταυτόχρονα την ηθική –τουλάχιστον– ευθύνη για πολλά διαζύγια και άπειρα ερωτικά δράματα. Οι συγγραφείς των περασμένων χρόνων μιλούσαν, επομένως, για κάτι που δεν κατείχαν! Και –όπως ξέρουμε– είναι επικίνδυνο να θες να βοηθήσεις άλλους μη ξέροντας πώς.

Στο σημείο αυτό πρέπει να θυμηθούμε τα λόγια του πετυχημένου συγγραφέα γένους αρσενικού, **Βάργκα Λιόσα**, ο οποίος παρομοίωσε τον συγγραφέα (προφανώς ουδέτερου γένους) με στριπτιζέζ (εννοείται γένους θηλυκού, μια και οι άνδρες με τα όλα τους ήταν ακόμη ανύπαρκτοι).

Ένας συγγραφέας –δήλωσε ο μέγας συγγραφέας– στην ουσία γδύνεται όπως και μια στριπτιζέζ, με τη μόνη διαφορά ότι ο μιν πρώτος για να μας αποκαλύψει τις άγχιμες, η δε δεύτερη τις όμορφες πτυχές του εαυτού της. Σκεφτείτε, λοιπόν, τι γίνεται όταν συγγραφέας και στριπτιζέζ έχουν το ίδιο φύλο, ανήκουν, δηλαδή, στο ασθενές, και δεν φέρουν ούτε φύλλο συκής!

«Εδώ είστε ακόμη;», όπως λέει και η διαφήμιση. APPENES παντός φύλου τρέξτε να προλάβετε, όσο είναι ακόμη καιρός. Αγοράστε και διαβάστε τις ανόθευτες πραγματείες περί γυναικείας ψυχής και επωφεληθείτε από το πνευματικό στριπτιζέ που ανιδιοτελώς προσφέρουν στις μέρες μας άπειρες συγγραφείς γένους θηλυκού. Σκεφτείτε το καλά! Τι έχετε να χάσετε; Ποιος ξέρει, ίσως καταφέρετε τελικά να καταλάβετε το ασθενές φύλο και το σημαντικότερο, ίσως καταφέρετε να του χαρίσετε επιτέλους το περιπόθητο εκείνο συναίσθημα ότι το καταλαβαίνετε. Ό,τι αιώνες τώρα απέτυχε παταγωδώς να κατορθώσει η ανδρική πένα, καταφέρνει στις μέρες μας το θηλυκό πληκτρολόγιο. Ποιος ξέρει; Ρόδα είναι και γυρίζει! Σήμερα αυτές, αύριο εμείς.

Αναρρίπησαν τα πάδη εναντίον της αρχής της διαφορετικότητας τα ΜΜΕ, πρόσφατα. Αφορμή στάθηκε η τελευταία αισθηματική περιπέτεια κάποιων υπουργών στη Βρετανία, που απέχουν από το ιδεώδες της ετεροφυλοφιλίας. Αφορμή δοθείσης λοιπόν, η γαργαλιστικά σκανδαλοθηρική ρυπαρογραφία αρρήκτως προσδεμένη στην πολιτική σεξολογία εγκολπώθηκε για άλλη μια φορά το ιερό της έργο. Να καθαιρέσει τους έκπτωτους ηθικά πολιτικούς για να καθάρει την πολιτική ζωή από το άγος της σεξουαλικής παρέκκλισης.

«Ο βίος των πολιτικών είναι γαστρονομικό αγαθό»

της Έλενας Πολυχρονιάδου

Η κατηγορία καθάπτεται της τιμής των: υπουργού Ουαλλίας, Ρον Νταϊήβις, του υπουργού Γεωργίας, Νικ Μπράουν, του υπουργού Πολιτισμού, Κρις Σμιθ, και του υπαρχηγού του Μπλαιρ, Πήτερ Μάντελσον. Δεν είναι γνωστό ποιοι απ' αυτούς θα λάβουν την άγουσα, ήτοι την παραίτηση από το αξίωμά τους, εξαιτίας των έννομων ερωτικών παθών τους. Το σίγουρο είναι ότι η σεξουαλική συμπεριφορά μεταβάλλεται σε κοινωνικό δεδομένο, μεταμορφώνεται σε αξία και αποκτά την τρέχουσα τιμή της, αναγκάζοντας κάποιους να υποθηκεύσουν την καριέρα τους. Από την άλλη, όλη η ηθική ψιμυθίωση με τη φαρισαϊκή αυτάρκεια

και τη νεοβάρβαρη αναισχυντία της περνά μέσα από το διυλιστήριο των ΜΜΕ. Τα media με την εισαγγελική τους έπαρση δημιουργούν έναν ηθικό πανικό, προσδιορίζοντας συγκεκριμένα πρόσωπα και γεγονότα ως κοινωνικό πρόβλημα. Ή, ως θεματοφύλακες των κοινωνικών συμβάσεων, προδιαγράφουν το δέον γενέσθαι ή μια μετα-ηθική που δεν είναι παρά το προκαλύμμα ενός κοινωνικού και ιδεολογικού συντηρητισμού.

Έγραψε, λοιπόν, αρθρογράφος δίνην άτεγκτου κήνσορος των θεραπόντων της εξουσίας στη γνωστή βρετανική εφημερίδα *Guardian*¹ ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ μύθου και πραγματικότητας, και όποιος αναζητεί είδωλα, να καταφύγει στο Χόλλυγουντ. Οι κινηματογραφικοί αστέρες με τους παθιασμένους τους έρωτες και το εξεζητημένο lifestyle, πλασματικό ή αληθινό δεν έχει σημασία, μπορούν να κάνουν ό,τι θέλουν, γιατί παρέχουν στον κόσμο έναν τρόπο διαφυγής από την πραγματικότητα και ρομαντισμό. Υπό την προϋπόθεση πάντα, αναφέρει, ότι δεν θα παραβούν βασικούς κανόνες ηθικής τάξης. Δεν έχω κανένα πρόβλημα, διατείνεται ο εν λόγω αρθρογρά-

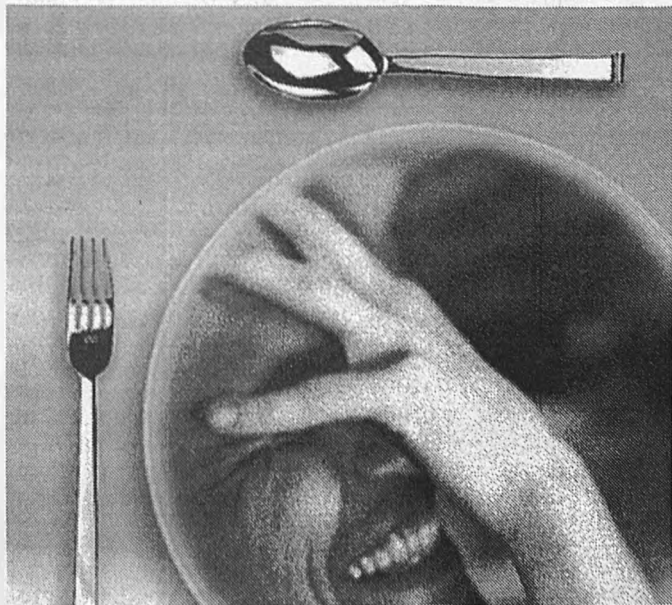
φος, να δημιουργήσω ψεύτικες εικόνες για καλλιτέχνες απ' ης στιγμής υπάρχουν για να ψυχαγωγούν και οι ίδιοι χρησιμοποιούν τα media για να ανεβάσουν τις «πωλήσεις» τους. Οι πολιτικοί είναι πολύ διαφορετικοί από τους stars. Διαφορετικό είναι και το δικαίωμά τους στον ιδιωτικό βίο. Πρέπει να υπάρχει διαφάνεια στη ζωή τους, έτσι ώστε να γνωρίζουμε ποιοι είναι, ποιες είναι οι επιθυμίες τους... τα πάντα. Η θέση του γράφοντος στην *Guardian* είναι ότι, γνωρίζοντας τη ζωή του πολιτικού, γίνονται γνωστά και τα «πιστεύω» του. Καθότι οι άνθρωποι υποκρίνονται... ήταν το ακροτελεύτιο σχόλιο.

Περισσότερο πείθει ως φληνάφημα περί ηθικής παρά ως θέση με μια λανθάνουσα αξιολογική διάθεση. Διέθετε, βέβαια, όλο το στόμφο των ανθρώπων με εξουσία που κατέχουν κάποιο θώκο στα media. Η θέση του μου θύμιζε μια καταγγελία του Umberto Eco, στο κείμενό του «Η μπριζόλα και η πολιτική»². Κάποιος πιανίστας, πριν τη συναυλία του, έκανε πολιτική σ' ένα περιβάλλον που, από παράδοση και ορισμό, πρέπει να είναι άσχετο με την πολιτική. Και οι περισσότεροι μελομανείς θεατές αγανακτισμένοι αρνήθηκαν την έκκληση, διαχωρίζοντας τους ρόλους. Πολιτική κάνει ο πολιτικός. Στον καλλιτέχνη η κοινωνία επιτρέπει να είναι πρότυπο, να είναι αντικείμενο ταύτισης και προβολής: του παρέχει ένα ευρύ φάσμα ελευθερίας: από την πολυγαμία μέχρι τη χρήση ναρκωτικών, αλλά όχι και να κάνει πολιτικές δηλώσεις... Η τέχνη είναι γαστρονομικό αγαθό, το ίδιο και ο βίος του πολιτικού, όταν εκτροχιαστεί από την παραδεκτική, υποκριτική, κοινωνική συμπεριφορά.

Ίσως πάλι, η δυσανάλογη ενασχόληση με σεξουαλικά ζητήματα να είναι αποτέλεσμα της απογοήτευσης του κόσμου από την πολιτική. Ούτως ή άλλως, τα πολιτικά τεκταινόμενα ακολουθούν το αμερικανικό παράδειγμα. Η πολιτική, όλο και περισσότερο, έχει να κάνει με την παρουσίαση προσωπικοτήτων, παρά με την ουσία. Το γεγονός επισημαίνει και συντάκτης της εφημερίδας τα *Νέα*³: «260 βουλευτές σέρνουν τη μοναξιά τους στους διαδρόμους της Βουλής, χωρίς έργο, χωρίς λόγο και χωρίς προορισμό». Όσον αφορά τα καθ' ημάς...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Εφημ. *The Guardian* της 14ης Νοεμβρίου, 1998.
2. Umberto Eco, *Η σημειολογία της καθημερινής ζωής*, εκδόσεις Μαλλιάρης-Παιδεία, 1985.
3. Εφημ. *Τα Νέα* της 25ης Νοεμβρίου, 1998.

Δεν μπορούσε να διαβάσει κανείς πολλά πράγματα για την πικρή πραγματικότητα. Δυο-τρεις γραμμές σε ισάριθμες αναφορές, σε εφημερίδες. Είδαμε, όμως, με μεγάλη καθαρότητα, τη ζαχαρώδη όψη: δεκάδες ζαχαροπλάστες πίσω από αλληλένδετα τραπέζια, χύτρες παρατεταγμένες και τεράστιες ποσότητες γλυκών ουσιών, εντεταλμένες σ' ένα σκοπό: να παρευρεθεί ο Γκίνες, να αξιολογήσει, να μετρήσει, το μεγαλύτερο προφίτερόλ στον κόσμο.

Ζάχαρη άχνη και Ανθρωπισμός

της Ελένης Βερυκίου

Μη φανταστείτε καμία αμμουδιά στη Φλώριδα. Όλα διαδραματίστηκαν στην πλατεία των βωβών δακρύων, στην ομώνυμη πλατεία των κλαυθμών. Στο μεγαλύτερο μέρος της, το ξαφνικό, γλυκό πεπρωμένο, παραβίαζε την ονοματολογία της. Όμως ακριβώς απέναντι από τα αμέριμνα κυβικά της σοκολάτας, παρατεταγμένες χέρι-χέρι αγωνιστικότητα και πείνα. Δηλαδή: Κούρδοι, δοκιμαζόμενοι, απεργοί πείνας, χωρίς πατρίδα. Ανάμεσα από τις δύο παρατάξεις αλλά με σαφή, κολημένη προσέγγιση στη ζαχαρώδη πέρυγα, η κυματιστή λιτανεία των κακομοιρηδων. Δηλαδή: Έλληνες δοκιμαστές, απεργοί αξιοπρέπειας, με πατρίδα και οικογένεια και μπωλ γεμάτα σοκολάτα και στόματα γεμάτα σοκολάτα και επιδοκίμασιες - μμμ πολύ νόστιμο!. Κάμερες τρεχάμενες και ηχοληψίες αγκωμένες, έστειλαν γλυκές δονήσεις σε εκφωνητές και δίκτυα. Μια-δυο φορές, ανεπίτρεπτη

αδεξιότητα έδειξε τους πικρούς άλλους.

Ήταν εκείνες οι μέρες λίγο πριν από τις Άγιες Μέρες, που ήταν πολύ μαύρες για τον Οτσαλάν, και οι Τούρκοι άναβαν μια ασυνήθιστη πυρά για την Benetton -που επιτέλους έγινε μια Ζαν ντ' Αρκ- και σκόρπιζαν τον συνήθη τρόμο. Τις κανονικές μέρες, δηλαδή, που η πικρία και η γλυκύτητα ήταν διαχωρισμένες -όπως πρέπει- στα πεζοδρόμια της πλατείας Κλαυθμώνος και της ζωής. Τότε που ο καπιταλισμός ήταν και αυτός απλός και η φιλανθρωπία του άνοιγε την καθημερινή της ζαχαριέρα, με τους συνηθισμένους κύβους της: την κυριακάτικη επιφυλλίδα, του Robin Williams σε ανώτατο επίπεδο, αποσπάσματα του Λόγου των διακηρύξεων, τη συντριβή του δελτίου ειδήσεων, τον Α. Μικρούτσικο σε χαμηλότατο επίπεδο. Και την Αρχιεπισκοπή με τον πανταχού παρόντα Αρχιεπίσκοπο, χωρίς ζεστούς ζωμούς.

Τώρα όμως που κοντεύουν οι Άγιες Μέ-

ρες, ο καπιταλισμός είναι Καππαδόκης, και κλιμακώνει τον ουμανισμό και γιγαντώνει το ζαχαροκάλαμο και όλο και πιο πολλά Kleenex τσαλακώνονται. Και η Αρχιεπισκοπή έχει τον πανταχού παρόντα Αρχιεπίσκοπο, αλλά και ζεστούς ζωμούς -μαζί με αυτούς της Δημαρχίας-, όμως για πρώτη φορά και έναν φιλάνθρωπο νεωτερισμό: Φιλεύσπαχνα μπουφάν Λακόστ -τα παλιοκαιρισμένα μας. Γιατί η Αιγίδα της μεγάλωσε και κάτω από αυτή μπήκε η τεχνική πωλήσεωντων κροκοδειλων κερδίζοντας έτσι την πιο cult μορφή ανθρωπισμού: τους Άστεγους. Οι οποίοι έγιναν έτσι, τα Fashion Victims δοντιών και δακρύων.

Τζάμι η φιλανθρωπία. Ή μάλλον πίσω από τα τζάμια, μαζί μ' εμάς, με τις ελαφρές σταγόνες των ματιών μας και πάνω στα τζάμια, οι βαριές σταγόνες της βροχής και έξω από τα τζάμια ο Όλιβερ Τουίστ και το κοριτσάκι με τα σπύρα. Σ' αυτούς σταμάτησε η εταιρεία παιχνιδιών «Τζάμπο» την υπόθεση της παιδικής πείνας. Στο γργό Λονδίνο, με τα σκοτεινά τούβλα και τα πεινασμένα αλλά -προσέξτε τη διαφορά- χωρίς παιχνίδια παιδιά. Γιατί όπως ισχυρίζεται η υψιπετής εταιρεία και τώρα, υπάρχουν βέβαια πεινασμένα παιδιά, αλλά με παιχνίδια. Να λοιπόν, το άδαιο παιδικό στομάχι ως μεταφορά: «Υπάρχουν, μπαμπά, φτωχά παιδάκια στον κόσμο;» «Υπάρχουν.» «Και δεν παίρνουν παιχνίδια μπαμπά;» «Δεν παίρνουν, όχι.» «Και κλαίνε τότε;» «Κλαίνε, παιδί μου.» «Γιατί δεν πάνε στα Τζάμπο που είναι φτηνά;» «Γιατί μπορεί να μην έχουν "Τζάμπο" δίπλα τους.» «Αποκλείεται, μπαμπά, καταστήματα παιχνιδιών "Τζάμπο" υπάρχουν τώρα παντού».

Αποκλείεται: τώρα υπάρχει το cadeau στο πεινασμένο παιδικό στόμα. Αποκλείεται: τώρα υπάρχουν σκελετωμένα παιδιά -κυρίως μαύρα πασπαλισμένα και αυτά με ζάχαρη άχνη και ανθρωπισμό για τις ανάγκες των εορτών- που παίζουν video games και οδηγούν τραινάκια. Αποκλείεται: τώρα

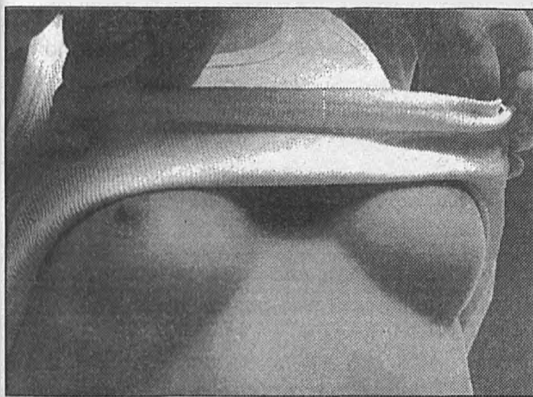
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΤΣΑΚΑΛΟΣ

Η άθλια οικειότητα του έρωτα

Μυθιστόρημα

Ένα βιβλίο που ξαφνιάζει· σας το προτείνουμε

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

υπάρχει η αλητεία –très galant– του γαλαντόμου marketing.

Τζάμι και το «Τζάμπο» και ο γιορτινός ανθρωπισμός, πασπαλισμένος κι αυτός με άχνη και ρεβελιόν, ψιλή τιράντα και επιχρυσωμένο μπουστό.

Και θ' αρχίσει η αναζήτηση των σημαδεμένων, μεγάλων προσώπων, για να πραγματοποιηθεί η αναγόρευση της προσωπογραφίας που σημάδεψε τον παλιό κόσμο του παλιού 1998. Και η επίκαιρη μνήμη των Media ακονίζει τα σημάδια. Και κανείς δεν θυμάται –παλιοκαιρινή και η ίδια η λήθη– το απηχαιωμένο γεγονός του απαγχονισμού με καλσόν του κοριτσιού από το «Σιδηρού Παπατέτασμα» –δύο μήνες πριν από τις Άγιες Μέρες. Από το παλαιό αυτό παραπέτασμα που πρόσφερε «ξεπερασμένους» ανθρώπους, με τη συγκεκριμένη, οξειδωμένη απελπισία τους –την αρχαία σκουριά του κομμουνισμού– σε μας τους ανοξειδωτους και τριανταφυλλένιους πολίτες, του Ροζ –από την κορυφή ως τα νύχια και τις παρωνυχίδες– έθνους μας. Που είναι ο βασιλιάς των Βαλκανίων, με μυριάδες λαμπάκια –το φωτιστικό παραλήρημα του χριστουγεννιάτικου Δημάρχου– και τα πολλαπλασιασμένα σκοτεινά μνημεία των «αγνώστων». Εκεί στο μνημείο του «άγνωστου» ποινικώς ενεχόμενου αστυνομικού, της «αγνώστου» παραβάσης καθηκοντος, καταθέτει στεφάνια καθημερινώς, η κρατική «αποτελεσματικότης».

Πάντως, ευτυχώς που υπήρξαν τα παλαιά, αποτυχημένα ερυθρόμορφα συστήματα με τους ξεθυμασμένους, ωχρούς ανθρώπους τους και έτσι σχηματίστηκαν αβίαστα και πληθωρικά τα ροζ καλαμπούρια μας. Και το ισχνό –κάποτε– εθνικό ανέκδοτο του Πορνοβοσκου– τότε που η πατρίδα ήταν απλώς γαλανόλευκη, χωρίς pink προσμελίζεις– έγινε η μέγιστη εθνική κυριολεξία με βρώμικες «Φάτνες» –σε χει-

μαδιά έξω από τη Θεσσαλονίκη και αλλού– και βρώμικα χνώτα –χωρίς ένα χιλιάρικο αμοιβή– να παγώνουν ψυχές και στόματα φοβισμένων, υποταγμένων κοριτσιών.

Και χίλιες δόξες να 'χει, γιατί αξιωθήκαμε, ως λαός, έλκυθρα να τα σέρνουν τα αθρόα ζαρκάδια του άφθονου Glenfidich και μαζί να σέρνουν την ασυγκράτητη libido της περιφέρειας. Και στο άφθονο νερό που καίει να διαπλέουν οι διακεκαυμένοι της ηνίοχου: ισοσκελείς οικογενειάρχες και ευθύ-

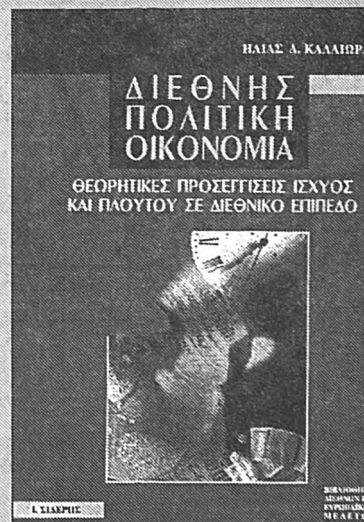
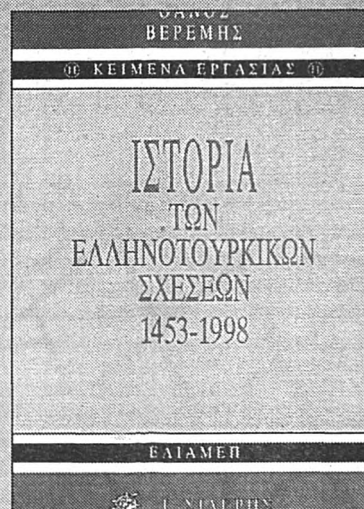
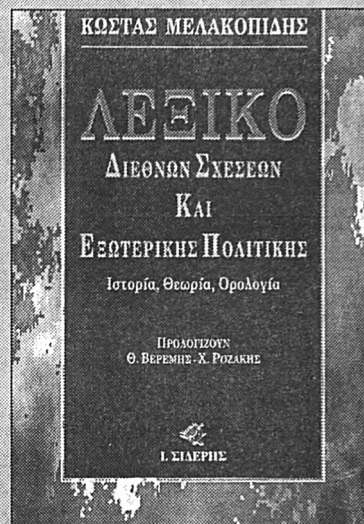
γραμμοί αστυνομικοί, με τεθλασμένες μαστροπές, και επιφανή σκυλάδικα και καλές σοδειές. Και πάλι, χίλιες δόξες να 'χει, για εκείνη τη μοιρασιά, που μας έφερε στην παραγωγική θέση του «προαγωγού» και όχι στη δυσχερή θέση της «εκδιδομένης». Γιατί 70 χρόνια μπόρεσαν να φτιάξουν βαριά βιομηχανία και να στείλουν τη «Μητέρα» στο διάστημα, δεν μπόρεσαν όμως να φτιάξουν ατομική αξιοπρέπεια και καλσόν. Εμείς πάντως –δηλαδή κάποιες σύζυγοι, μεταξοτυπίες ευπόρων ανδρών, αφήναμε καλσόν σε κρεβάτια για τις νεαρές τότε καθαρίστριες ξενοδοχείων.

Όμως όλα αυτά είναι περασμένα-ξεχασμένα. Μόνο ο νεοφιλελευθερισμός ούτε ξεχνιέται ούτε ξεχνά. Χρόνια έπλεκε καλσόν και ευκαιρίες. Αυτό το καλσόν κι αυτή την ευκαιρία φόρεσε ασφυνκτικά γύρω από τον άσπρο, γαλακτώδη λαιμό. Κακό, όμως, του κεφαλιού της –γιατί πράγματι δεν θέλησε να έχει μόνο ανοικτά σκέλια, αλλά και κεφάλι. Και μάλιστα εκείνο το αγύριστο κεφάλι, του ανθρώπου που αντιστέκεται, του ανθρώπου που αρνείται. Και το κεφάλι ήταν κολλημένο στον άσπρο λαιμό: «to kiss her milky-white throat. Δεν θα τη βρούμε στις ανακηρυγμένες γυναίκες του 1998. Δεν θα είναι ποτέ η γυναίκα της Ευρώπης. Γιατί απλά είναι το Κορίτσι του Ουρανού.

Να τινάξουμε, λοιπόν, την άχνη και το ρεβελιόν. Να βγούμε έξω τη Νύχτα εκείνη. Να δούμε το πιο λαμπρό Αστέρι. Να σύρουμε και την πυκνή μας αυλαία να δούμε και το άλλο Σιδηρού Παπατέτασμα: τη μοναξιά. Φτιαγμένη πριν από την Ιστορία, πριν από τους γαλαξίες. Τοποθετημένη αμετακίνητα, ανάμεσα στις μικρές, ανθρωπινες υποθέσεις.

Να δούμε τη μοναξιά με τους μεγάλους της επίλεκτους. Να τινάξουμε την άχνη και το ρεβελιόν να δούμε τα πιο λαμπρά αστέρια της. Τη Νύχτα εκείνη...

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ

Σταδίου 44 • 105 64 • Αθήνα

Τηλ.: 32 29 638-Fax: 32 45 052

Τὸ Βυζάντιο στὸ ἐλληνικὸ πανεπιστήμιο: πέρα ἀπὸ τὴν περηφάνεια καὶ τὴν προκατάληψη

τοῦ Στέφανου Εὐθυμιάδη

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἐμᾶς, ὅταν ἀποκαλύπτουμε τὴν ιδιότητά μας ἢ ἀπλῶς προφέρουμε τὴν κρίσιμη λέξη *Βυζάντιο*, συναντοῦμε τὶς πιὸ ἀκραῖες ἀντιδράσεις. Ὁ περιστασιακὸς Ἕλληνας συνομιλητὴς μας εἶτε θὰ ἐκφράσει δέος καὶ θαυμασμό, εἶτε θὰ μορφάσει ἀπαξιωτικά. Εἶναι πιά κοινὸ κτῆμα ὅτι κάποιους τὸ Βυζάντιο γοητεύει καὶ ἄλλους ἀπωθεῖ. Ἡ ἰδιομορφία του, ἡ ἀπόστασή του ἀπὸ τὸ σήμερα, τὰ ἐμπόδια πού μὲ τοὺς κώδικές του θέτει στὴν κατανόησή του ἀποτελοῦν γιὰ τοὺς μὲν τὸ δέλεαρ γιὰ τὴ συμπάθεια καὶ γιὰ τοὺς δὲ τὴν ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἀποστροφή. Ἐκείνοι, ὠστόσο, πού μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐδῶ δὲν εἶναι οἱ ὅσοι πι-στοὶ —αὐτοὶ πού μᾶς ἔκαναν νὰ λέμε ὅτι τὸ Βυζάντιο εἶναι πιά «τῆς μόδας»— ἀλλὰ οἱ ἄπιστοι, πού εἶναι φοβᾶμαι ὅσο κυρίως βρίσκονται σὲ ἡλικία πλησιέστερη πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴ διαδικασία καὶ δοκιμασία. Ἔχουν, μὲ ἄλλα λόγια, διδαχθεῖ πρόσφατα τὸ Βυζάντιο εἶτε στὴ Μέση εἶτε στὴν Ἀνώτατη Ἐκπαίδευση.

Οἱ ἀπαντήσεις μικρῆς μερίδας φοιτητῶν στοὺς ὁποίους μοίρασα σχετικὸ ἐρωτηματολόγιο γιὰ τὴ Βυζαντινὴ Ἱστορία δὲν ξενίζον καὶ πολὺ. Τὸ Βυζάντιο ὀφείλει τὴν ἰδιομορφία του στὸ ὅτι ταυτίζεται μὲ τὴ θρησκεία, τὴν ἐπιβολὴ τῆς ἠθικῆς στὴν κοινωνία, τὴ μοναρχία. Ἡ δὲ ἐποχὴ του βρῖθαι ἀπὸ αὐτοκράτορες, μάχες, βαρβάρους, αἰρέσεις, στατικὸτητα καὶ μονολιθικὸτητα. Ὡς γεωγραφικὸς χώρος συνδέεται μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη, τὸν Μιστρά, τὸ Ἅγιον Ὄρος, τὰ Μετέωρα. Ὡς ἀντικείμενο διδασκαλίας ἀποτελεῖ τὴν πιὸ δύσκολη καὶ ἀνιερὴ συνάμα ἱστορία. Αὐτὴ εἶναι μία ἐνδεικτικὴ σύνθεση ἀπὸ ἀπαντήσεις φοιτητῶν Κοινωνικῆς Ἀνθρωπολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου πού κατὰ βάση μελετοῦν μιά «σύγχρονη» ἐπιστήμη καὶ ἴσως ποτὲ δὲν θὰ σχετισθοῦν πιὸ στενὰ μὲ ἓνα Βυζάντιο πού τοὺς φαντάζει τόσο παρωχημένο· ἓνα Βυζάντιο καταδικασμένο νὰ μὴν

μπορεῖ νὰ μεταδώσει σύγχρονο προβληματισμό. Φυσικά, τὴ γνώμη τους συμμερίζεται ἢ πλειοψηφία ἐκείνων πού παρήλασαν καὶ παρελαύνουν ἀπὸ σχολές καὶ τμήματα ὅπου ἱστορία, φιλολογία, ἀρχαιολογία καὶ τέχνη διδάσκονται πικνότερα καὶ συστη-ματικότερα.

Πῶς ὅμως φτάσαμε ἕως ἐδῶ; Τὰ αἷτια, φυσικά καὶ εὐκόλα, μποροῦν νὰ ἀναζητηθοῦν εὐρύτερα στὶς μεταβαλλόμενες θεωρήσεις τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γλώσσας αὐτοῦ τοῦ τόπου, στὶς κατὰ καιροὺς ἰδεολογικὲς διεκτυστίνδες, στὶς ἀνισομερεῖς ἐμφάσεις καὶ ἀποσιωπήσεις μακρινοῦ καὶ πρόσφατου παρελθόντος πού ἔχουν γνώμονα πάντοτε τὸ ἐπικαιρικὸ σήμερα. Δὲ χρειάζεται, νομίζω, νὰ ἐπεκταθοῦμε ἀναλύοντας πῶς δημιουργήθηκαν στὴ χώρα μας —ἀλλὰ καὶ διεθνῶς— παρανοήσεις καὶ παρεξηγήσεις σχετικὰ μὲ τὸ Βυζάντιο. Ἄς συγκρατήσουμε τὰ πράγματα στὸ μερίδιο πού μᾶς ἀφορᾶ, στὴν ἐκπαιδευτικὴ λειτουργία, καὶ ἄς συγκεντρωθοῦμε σὲ ἓνα συγκεκριμένο ἐρώτημα.

Πῶς μπορεῖ ὁ διδάσκων νὰ περάσει ἀπὸ τὴν ἀπολογητικὴ στάση στὴν ἀντεπίθεση στὴ χώρα ὅπου οἱ βυζαντινὲς σπουδὲς γνωρίζουν τὴ μεγαλύτερη συγκριτικὰ διάδοση στὸν κόσμο; Καὶ πῶς μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε στὴν ἀνατροπὴ, στὴ γνώση ὅτι τὸ Βυζάντιο μπορεῖ νὰ βγεῖ ἀπὸ τὰ συντεταγμένα του πλαίσια καὶ νὰ γίνῃ σύγχρονο πεδίο γνώσης καὶ ἀπόλαυσης πέραν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ;

Στὸ ἐλληνικὸ πανεπιστήμιο —ὅπως καὶ στὴν ἐλληνικὴ κοινωνία— ἓνας Βυζαντινολόγος ὀφείλει συχνὰ νὰ ἰσοροπεῖ στὴ γέφυρα τῆς μετάβασης ἀπὸ τὴν ἀρχαία στὴν νεότερη Ἑλλάδα. Τὸ Βυζάντιο ἐξακολουθεῖ νὰ πέφτει θύμα διακρίσεων καὶ συγκρίσεων μὲ τελειῶς διαφορετικὲς ἐποχές καὶ νὰ ἐνδιαφέρει εἶτε ὡς διάσωση τῆς ἀρχαίας γνώσης, εἶτε ὡς ρίζα καὶ λύση γιὰ προβλήματα πού προέκυψαν στὰ Βαλκάνια τοῦ 19ου ἢ τοῦ 20ου αἰώνα. Στερεῖται ἔτσι πολλὲς φορὲς τὸ νόημα τῆς ὑπαρξῆς του ἢ ἀλλοιῶς τὴν ἴδια τὴν πολιτισμικὴ του ὑπόσταση. Ἄς πῶ ἐδῶ μονάχα πόσο λίγο τὸ συ-νεξετάζουμε μὲ τὶς σύγχρονες του κοινωνίες, τὴ μεσαιωνικὴ Δύση καὶ τὸν κόσμο τοῦ Ἰσλάμ. Καὶ πόσο πλήττεται ἀπὸ τὴ γενικὴ ὑποβάθμιση τῆς διδασκαλίας ἐνὸς προγενέστερου κόσμου, τοῦ ἐλληνιστικοῦ.

Βέβαια, τὸ νὰ ὑπερασπίξῃς τὴν αὐτονομία κάποιου πολιτισμοῦ δὲ σημαίνει ὅτι τὸν ἀπάλλαξες ἀπὸ τὰ τρατὰ του, τὰ «μειονεκτημάτα» του. Οἱ αὐτοκράτορες παραμένουν στὸ προσκήνιο καὶ οἱ βάρβαροι συναυτοτρογοῦν στὴν ἀνία. Εἶναι ἐν τούτοις ἀλήθεια ὅτι ὅσο καὶ ἂν βρῖθαι ἀπὸ ἐξουσία καὶ αὐτοκράτορες, τὸ Βυζάντιο εἶναι ὁ πολιτισμὸς πού ἔδωσε, ὅσο ἐλάχιστοι, σημασία στὸν ἀνώνυμο, στὸν μέσο ἄνθρωπο. Ἄρκει νὰ ἀνατρέξει κανεὶς στὰ ἤδη ὑπάρχοντα προσωπογραφικὰ λεξικά γιὰ νὰ βρεῖ τὰ ὀνόματα ἀπλῶν, ἐφήμερων ἀνθρώπων πού ἀπουσιάζουν ἀπελπιστικά σὲ ἄλλες περιόδους καὶ περιοχὲς τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας.

Κι αὐτοὶ οἱ ἐφήμεροι ἄνθρωποι τοῦ ζοῦσαν καὶ κινούνταν μὲ τὸν δικὸν τους τρόπο: στὴν πόλη ἢ στὴν ὑπαιθρο, στὸ κέντρο ἢ στὴν περιφέρεια, κοντὰ ἢ μακριὰ ἀπὸ τὴν ὅποια ἐξουσία, μὲ πολλὲς καθημερινὲς ἔγνοιες καὶ μεταφυσικὲς ἀγωνίες, μὲ ἐγκόσμιες καὶ ἀπόκοσμες φιλοδοξίες, μὲ ἰδιαι-τερες ἀντιλήψεις πού πῆραν ὀρισμένη κατεύθυνση τὴν ὑστερὴ ἀρχαιότητα, ἀλλὰ ποτὲ δὲν σχηματοποιήθηκαν. Στὶς πηγές μας ἡ ἰδιωτικὴ τους σφαῖρα δὲν ἔμεινε στὴ σκιά, δὲν τὴν ὑπερέκρασε συντριπτικά ἓνα γενικότερο ἐνδιαφέρον γιὰ ὅ,τι λογιζόταν μεγαλόπνοο καὶ σπουδαῖο. Τὰ ὄνειρά τους πού ἦταν πολλὰ καὶ τὰ ταξίδια τους πού δὲν ἦταν λίγα ἔγιναν ἀντικείμενο ἰδιαιτέρης προσοχῆς. Οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά βρῖθκαν τὸν χώρο τους. Ἄλλα καὶ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας ἔζησε ὡς ἀνθρωπίνην ὄντοτητα, συνήθως ὁ καθένας πολὺ διαφορετικά ἀπὸ τὸν προηγούμενο ἢ τὸν ἐπόμενο. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνον, οἱ βαρετοὶ μας βάρβαροι πέρα ἀπὸ ἐχθροὶ ἢ φίλοι, ἀντιμετωπίστηκαν καὶ ὡς ἐθνότητες καὶ μειονότητες, οἰκείοι ἢ ἄλλοι, μετανάστες καὶ ξένοι, ἀφομοιώσιμοι ἢ ἀνένταχτοι σὲ ἓνα πολιτισμικὸ παιχνίδι πού ἐν πολλοῖς βέβαια δὲν εἶναι καθόλου μακρινὸ ἀπὸ τὸ σημερινὸ.

Ἡ εἰκόνα πού μὲ δόση βυζαντινῆς ρητορικῆς προσπαθήσα νὰ ἀνασυνθέσω δὲν εἶναι φυσικά καθόλου ἀγνωστὴ στὶς σύγχρονες τάσεις τῆς ἐπιστήμης μας πού, νὰ τὸ πῶ ἀπλά, σὲ ἄρθρα καὶ βιβλία ἔχει προσεγγίσει κοινωνικοὺς προβληματισμούς. Ὅταν ὁ Νίκος Σβορώνος ἐρωτᾶται, ὄχι πολλὰ χρόνια πρίν, ποιὲς εἶναι οἱ προοπτικὲς τῆς

• Ὁ Στέφανος Εὐθυμιάδης διδάσκει στὸ Τμήμα Κοινωνικῆς Ἀνθρωπολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου. Τὸ κείμενο διαβάστηκε στὴν Α' Συνάντηση Βυζαντινολόγων στὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων, (25-27 Σεπτεμβρίου 1998).

Βυζαντινολογίας, άπαντά: ή έρευνα για τήν κοινωνική πραγματικότητα και ή έρευνα για τή βυζαντινή πνευματικότητα. Και συμπληρώνει: «... έκεινο πού θεωρώ άπαραίτητο, είναι ή σύνδεση αυτών των δύο για τή δημιουργία ενός ένιαίου ιστορικού λόγου, μιάς ύπέρτερης σύνθεσης, γιατί όσο αυτά μένον άσύνδετα, θα είναι άποσπασματικά...»¹

Πώς όμως μπορεί να δημιουργηθεί αυτός ο ένιαος ιστορικός λόγος όταν ή όλη μας εκπαιδευτική προοπτική για τό Βυζάντιο είναι άποσπασματική, δηλαδή μερική και έπιπλέον άγνοεί τήν κοινωνική του πραγματικότητα; Ένα παιδί πού από μικρό μαθαίνει να ζωγραφίζει με τή δυτική προοπτική ύστερα μοιραία θεωρεί ότι ή βυζαντινή ζωγραφική είναι μόνο θεματική και όχι πρώτα τρόπος πού τραβάς μία γραμμή. Μαθαίνει ότι ή σωτηρία τής ψυχής είναι στην ιστορία ύπόθεση χριστιανική-βυζαντινή και όχι άς πούμε πρώτα στωική-έλληνιστική. Ταυτίζει τέλος μία αυτοκρατορία με τά έδάφη δύο συγχρόνων χωρών σε σύγκρουση, παραμερίζοντας έν πολλοίς τά άλλα Βαλκάνια, τήν Κάτω Έταλία, τή Συρία και τήν Αίγυπτο.

Οί άνθρωπολόγοι θα μάς πούν πώς πολιτισμός είναι κυρίως τά σύμβολα, ό τρόπος ζωής, ή διαφορετική ματιά πάνω στα πράγματα και στον κόσμο. Νομίζω, άναδεικνύοντας αυτή τήν άλλη ματιά, τό άλλο πρόσωπο πού δε μένει στατικό, τήν πολυχρωμία του, τήν πολυφωνία του, τήν συνδυαστικότητα των γνωστικών πεδίων του, τό ό, τι διαφορετικό του μπορούμε να άποτρέψουμε τον σημερινό άνθρωπο από τό να κινεί στο μυαλό του τον βυζαντινό άνθρωπο σαν πιόνο από τό άσπρο στο μαύρο.

Αυτό είναι δύσκολο να γίνει αν είναι άλληθινή ή έντύπωσή μου ότι ή εκπαιδευτική μας διαδικασία ύπακούει μόνο τή λογική τής πολιτικής ιστορίας και παραμένει προσηλωμένη στη διάταξη τής ύλης όπως έχει άποτυπωθεί σε κλασικά πλέον βιβλία Βυζαντινής Έστορίας όπως, για παράδειγμα, εκείνο του Ostrogorsky. Χρησιμοποιώντας τό ίδιο βιβλίο ως παράδειγμα ό Άλεξάντερ Καζντάν έπείσημινε ότι είναι παράδοξο τό γεγονός ότι οι άνθρωποι τής μέσης και τής κατώτερης τάξης πού έχουν πραγματικά πλούσια τή θέση τους στις πηγές, είναι ουσιαστικά άπόντες από τά έργα τής σύγχρονης ιστοριογραφίας.² Από τό 1982 πού έγραφε αυτά ό Καζντάν, ή επιστήμη μας έχει άρκετά αλλάξει. Σήμερα πιά κάθε σοβαρή έπισκόπηση μιάς περιόδου ή μιάς βασιλείας άφαιρώνει ίκανό χώρο ή δίνει περίοπτη θέση σ' αυτό πού θα λέγαμε άπλά κοινωνικό ή ανθρώπινο παράγοντα.

Άκόμα, σήμερα σε όσους επικαλούνται τή

στατικότητα του Βυζαντίου μπορούμε να άντιτάξουμε τά ύποστώματα τής εξέλιξής του, σε όσους προβάλλουν τή μονολιθικότητα να έπισημάσουμε πώς από τή μελέτη του Βυζαντίου προκύπτουν πολύ περισσότερα ερωτήματα παρά άπαντήσεις, να δούμε άκόμα και στην πνευματικότητά του μία πολυφωνία πού εξέλισσεται. Και ή πνευματικότητα αυτή ως πολιτισμική παράμετρος δέν μπορεί να ενδιαφέρει μόνο τις θεολογικές σχολές.

Δέν είμαι φυσικά σε θέση να γνωρίζω τί περιλαμβάνει κάθε προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών των Τμημάτων Έστορίας και Έρχαιολογίας. Είναι πιό δύσκολο να γνωρίζω τό πώς κατανέμει ό κάθε διδάσκων τήν ύλη του και σε ποιές όψεις του Βυζαντίου δίνει έμφαση. Είμαι βέβαιος ότι θεματικές ένότητες όπως ή «καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο» ή ή «βυζαντινή πόλη» πού διδάσκονται για παράδειγμα στο Πανεπιστήμιο Έωαννίνων έχουν και άλλοι τή θέση τους. Φοβάμαι μόνο ότι αυτά είναι σεμινάρια ή μαθήματα έπιλογής, προορίζονται δηλαδή για όσους βλέπουν πιά τό Βυζάντιο με μεγαλύτερη ή μικρότερη συμπάθεια και όχι για τον μέσο φοιτητή, πού δέν θέλει να άποσεισει τις όποιες προκαταλήψεις του.

Η έμπέδωση μιάς διαφορετικής άντίληψης για τον βυζαντινό κόσμο δέν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς ριζικό έπαναπροσδιορισμό του μαθησιακού ύλικού και ίσομερή φωτισμό όλων των συντελεστών του κοινωνικού γίγνεσθαι ή, μάλλον ενός και βασικού, του βυζαντινού ανθρώπου στην πολυμέρειά του και τήν ολόότητά του. Διαφορετικά, είναι μοιραίο οι έννοιες και οι πραγματικότητες του τρόπου ζωής και τής καθημερινότητας πού περιβάλλουν αυτό τον άνθρωπο να παραμένουν για τον μαθητή ή τον φοιτητή ταυτόσημες είτε με τή μορφή ενός αυτοκράτορα είτε ενός άπρόσωπου δούλου. Και αν πραγματικά θέλουμε να παραμερίσουμε τήν προκατάληψη, πρέπει, τότε, να προσανατολίσουμε τις σπουδές σ' αυτή τήν κατεύθυνση από τά πρώτα εκπαιδευτικά βήματα, από τά ύποχρεωτικά μαθήματα. Τότε, για να τό πώ ίσως πιό εύγλωττα, σε μιά κοινωνική και πολιτισμική ιστορία ό Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, ό Έωάννης Μόσχος και ό άνώνυμος συγγραφέας των θαυμάτων του άγιου Άρτεμίου, παιδιά και οι τρεις του έβδόμου αιώνα, δικαιούνται ισάξια θέση.

Μίλησα ίσως πολύ για ιστορία και έχω άφήσει κατά μέρος έναν άκόμα πιό παρεξηγημένο χώρο, τή βυζαντινή φιλολογία. Έδώ τό μέγα πρόβλημα είναι ό κώδικας, ή γλώσσα, πού, ως γνωστόν, σήμερα κατακτιέται πολύ δύσκολα. Η προκατάληψη φυσικά έπιτείνεται όσο άκριτα άναπαράγουμε τήν

άντίληψη ότι οι Βυζαντινοί έγραφαν σε μιά γλώσσα νεκρή ή τεχνητή και παρήγαν έργα πού σπάνια μπορεί να θεωρηθούν λογοτεχνία. Κανείς σήμερα δέν άπορρίπτει τον Έρλανδό Μπέκετ γιατί έγραφε στα γαλλικά τά θεατρικά του έργα: άπλώς άναγνωρίζει στους λιτούς διαλόγους του *περιμένοντας τον Γκοντό* μιάν άλλη αισθητική άντίληψη και φυσικά τήν έρμηνεία σύμφωνα με τό πνεύμα τής έποχής του.

Άπό έναν νεοελληνιστή περιμένουμε να διδάξει ένα έξαμηνιαίο μάθημα για τήν πεζογραφία του 19ου αιώνα, τή γενά του '30, τή μεταπολεμική λογοτεχνία ή άκόμα και τή λογοτεχνία τής Θεσσαλονίκης. Ένας Βυζαντινολόγος ποτέ δέν διδάσκει συνολικά λογοτεχνία μιάς συγκεκριμένης περιόδου, άς πούμε του 11ου και 12ου αιώνα ποτέ, πάλι, δέν διδάσκει λογοτεχνία γεωγραφικά προσδιορισμένη, π.χ. λογοτεχνία τής Κωνσταντινούπολης, τής Παλαιστίνης ή τής Κάτω Έταλίας. Άντίθετα, διδάσκει σύμφωνα με τήν κατάτμηση σε φιλολογικά είδη. Άκολουθεί και έδω, λίγο-πολύ, τά πρότυπα των έγχειριδίων του Κρουμπάχερ, του Βόηδ ή του Η'δωδ. Έκτός των άλλων παρανοήσεων, ή λογική αυτή δημιουργεί μοιραία τήν έντύπωση ότι, αντίθετα με άλλες κοινωνίες και λογοτεχνίες, στο Βυζάντιο συνέβαινε τό έξης: τή δεδομένη έποχή τό συγκεκριμένο είδος έκφράστηκε από τον δεινα συγγραφέα και όχι ότι ό δεινα συγγραφέας έκφράστηκε τή δεδομένη έποχή σε αυτό τό είδος. Πόσοι σι' άλήθεια βυζαντινοί συγγραφείς δέν είναι μόνο ύπηρετές ενός είδους, αλλά έκφραση μιάς ολόκληρης έποχής! Άς θυμηθούμε μόνο τά όνόματα του Γεωργίου Πισίδη, του Συμεών του Νέου Θεολόγου και, φυσικά, του Μιχαήλ Ψελλού.

Δέν χρειάζεται, βέβαια, να πω πόσο πολύ πιό κοντά μπορούν να φέρουν τέτοιες αναδιατάξεις του μαθησιακού μας ύλικού τό Βυζάντιο στο σημερινό κόσμο και στον σύγχρονο άνθρωπο. Και πόσο μπορεί να κλονίσουμε αυτή τήν έδραιωμένη προκατάληψη των πολλών, δύσπιστων ή άπιστων, και να δείξουμε πώς στο Βυζάντιο έζησαν ενδιαφέροντες άνθρωποι, άνώνυμοι και έπάνυμοι εκπρόσωποι ενός πολιτισμού. Οί όσοι πιστοί άξίζει να τολήσουμε!

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Κ. Θ. Δημαρās και Ν. Σβορώνος, *Η Μέθοδος τής Έστορίας. Έστοριογραφικά και αυτόβιογραφικά σχόλια*, εκδ. Άγρα, (Άθήνα 1995), σ. 155-156.
2. Βλ. Α. Kazhdan και G. Constable, *People and Power in Byzantium. An Introduction to Modern Byzantine Studies* (Washington, D.C., 1982), σ. 19 έπ.

Φανερό ή/και κρυφό Το νέο τοπίο της ανάπτυξης του Νίκου Χριστοδουλάκη (επίμετρο: Α.Δ. Παπαγιαννίδης, εκδ. Καστανιώτη, 1998)

αποκαλύπτεται και για τον πιο αδαή με ικανοποιητικό τρόπο. Ωστόσο, εντυπωσιάζει το γεγονός ότι ο σημερινός υφυπουργός Οικονομικών δεν διστάζει να περιγράψει με τα μελανότερα χρώματα τα λάθη του παρελθόντος.

Από τη σκοπιά της προάσπισης των απόψεών του είναι κατανοητό και ανθρώπινο, αλλά σίγουρα θέλει θάρρος να τα βάζεις με το πολιτικό παρελθόν του ΠΑΣΟΚ, όντας ο ίδιος υφυπουργός σε κυβέρνησηή του.

«Χαρτογραφώντας την πατρίδα», είναι ο υπότιτλος του εξαιρετικά ενδιαφέροντος βιβλίου *Τοπογραφίες του ελληνισμού*. Η συγγραφέας του, καθηγήτρια νεοελληνικών σπουδών του Κρατικού Πανεπιστημίου του Οχάιο, Άρτεμις Λεοντή (μετάφραση: Παναγιώτης Στογιάννος, επιμέλεια: Μαρία Κυρτζάκη, επιμέλεια πηγών-ερευνηρίου: Κατερίνα Σχινά, εκδ. Scripta, 1998)

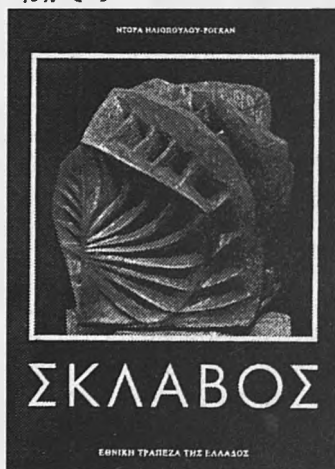
προσεγγίζει την Ελλάδα από τη δύσκολη αλλά και προνομακική ματιά του ανθρώπου της ελληνικής διασποράς. Οι παρατηρήσεις της συνδυάζουν το οικείο και το αλλότριο. Τόσο η πραγματική όσο και η φαντασιακή εκδοχή της Ελλάδας αλληλοσυμπληρώνονται και συνθέτουν μία «χαρτογράφηση» του

Β ΚΡΙΤΙΚΗ ιβλίου

Ο γλύπτης που έκανε την ύλη πνεύμα Γεράσιμος Σκλάβος (1927-1967)

Ντόρα Ηλιοπούλου-Ρογκάν,
Σκλάβος,
Εκδόσεις Εθνική Τράπεζα
της Ελλάδος

Με μια διπλή εκδήλωση, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος δίνει ένα ταυτόχρονο, εντυπωσιακό πολιτιστικό παρόν, αντάξιο του μεγέθους και του ιστορικού κύρους που έχει το πρώτο πιστωτικό ίδρυμα της χώρας:

Με τον πιο πάνω τίτλο εξέδωσε έναν επιβλητικό και από κάθε άποψη άψογο τόμο-λενγκμα 318 σελίδων, «στο πλαίσιο, όπως προλογίζει ο διοικητής της Θεόδωρος Καριτζάς, της μακρόχρονης και πολύμορφης πολιτιστικής της δράσης», φόρο τιμής στον μεγάλο κεφαλλονίτη δημιουργό Γεράσιμο Σκλάβο. Ταυτόχρονα με την έκδοση, πραγματοποιείται από τις 7 Δεκεμβρίου μέχρι και την 31η Ιανουαρίου 1999 στο Μέγαρο Μελά η μεγαλύτερη –στην Ελλάδα και το

εξωτερικό– αναδρομική έκθεση έργων του, παρουσιάζοντας 50 γλυπτά, 25 ζωγραφικά έργα, 40 σχέδια καθώς και μετάλλια που χάραξε ο ίδιος. Η ιδιαιτερότητα της μεγάλης σάλας του Μεγάρου και ο διατηρητέος χαρακτήρας του επέβαλε τον ειδικό χωροτακτικό σχεδιασμό της έκθεσης. Δεδομένου δε ότι το κυρίαρχο μέρος του εκθεσιακού υλικού το αποτελούν τα γλυπτά, καθώς και της σημασίας που έδινε ο Σκλάβος στο συντελεστή φως στα έργα του, σημαντική προσοχή δόθηκε στον πρόσθετο φωτισμό του χώρου. Το όλο αποτέλεσμα που προέκυψε είναι πολυσήμαντο και αποτελεί ίσως το κορυφαίο εικαστικό γεγονός του φετινού χρόνου.

Εντούτοις, πιστεύουμε ότι η έκδοση του λευκώματος συνιστά μία, κατ' επένταση της χρονικής διάρκειας της έκθεσης, συμβολή για τη μονιμότερη «παρουσία» του Γεράσιμου Σκλάβου και του έργου του στους κύκλους της εικαστικής μνήμης και μιας εσαεί referance στην εκτίμηση αυτού του αιφόρου σε αισθητικές προτάσεις, δύναμη και πνευματικότητα έργο, το οποίο, όπως έγραφε ο Christian Zervos, σημαντικότερος φίλος και υποστηρικτής του στο Παρίσι, «συνιστά μian αυθεντική αισθητική κατάθεση με την οποία κατάφερε να ενταχθεί στη γενική εξέλιξη της τέχνης και να αποκαλυφθεί συγχρόνως μοντέρνο και κλασικό».

Όταν, λοιπόν, θα έχει τελειώσει ετούτη η λαμπρή έκθεση, χάρη στην άρτια εκδοτική εργασία θα είμαστε σε θέση, μέσα από τις

θαυμάσιες φωτογραφίες των γλυπτών του (συμπεριλαμβανομένων και αυτών που δεν περιέχονταν στην έκθεση), τα εκλεκτικά του (από τα 2.500 που έκανε) σχέδια, τους λιγοστούς ζωγραφικούς του πίνακες και τα σπαράγματα των δικών του, σχεδόν παραληρηματικών γραφτών, να επικοινωνούμε ξανά και ξανά τόσο με την εκδοχή άνθρωπος Γεράσιμος Σκλάβος όσο και με το πολυπρισματικό σε δυνατότητες κριτικών επαναπροσδιορισμών έργο. Γιατί, πέρα από τους (αμφιλεγόμενης επάρκειας) αυτοπροσδιορισμούς του έργου από τον ίδιο τον δημιουργό του, σήμερα αυτή τη γλυπτική τη θαυμάζουμε για την υλοκρατούμενη υπερβατικότητα της, την «ποιητική προσέγγιση των επιστημονικών κατακτήσεων» και όχι για μεταφυσικούς μυστισμούς. Τριάντα χρόνια από τον πρόωρο θάνατο του Σκλάβου, και το έργο του συνεχίζει να προτείνει ερμηνευτικές απόψεις στην αυστηρά πειθαρχημένη περιοχή της τέχνης. Όταν το 1957 έφτανε ο Σκλάβος στο Παρίσι πέθαινε ο Μπρανκούζι. Γιατί να αμφιβάλουμε, πως αν και ο Σκλάβος είχε φτάσει τα 81 χρόνια του μεγάλου γαλλορουμάνου γλύπτη, σήμερα θα λογιζόταν στις ιστορίες της γλυπτικής τουλάχιστον ισότιμός του;

Αλλά για να γυρίσουμε στο λευκώμα, περιέχονται ακόμα σε αυτό διεισδυτικά και καθοδηγητικά για τον θεατή-αναγνώστη κείμενα πολύ σημαντικών υπογραφών (Chr. Zervos, G. Boudaille, R. Cogniat, B.de

Andia κ.ά.) καθώς και άλλα πληροφοριακά στοιχεία, βιογραφικά κ.λπ. που ολοκληρώνουν την πληρότητα του εκδοτικού εγχειρήματος.

Την πολύμοχθη επιμέλεια (αδύναμη, αλήθεια, λέξη για τό-

σο μεγάλο έργο) τόσο για τη διοργάνωση της έκθεσης όσο και του λευκώματος, την είχε η εξαιρετη ιστορικός τέχνης και καλλιτεχνική σύμβουλος της Εθνικής Τράπεζας Ντόρα Ηλιούλου-Ρογκάν, στην οποία

ανήκει και το εκτεταμένο και εξαντλητικό των προθέσεών του κείμενο για τον Σκλάβο και το έργο του, το οποίο προτάσσεται στο λεύκωμα.

Δημήτρης Χαρίτος

Στιγμές παραδομού (που η εποχή της φρόνησης ποτέ δε θ' αναιρέσει)

Νίκος Θέμελης,
Η αναζήτηση,
Εκδόσεις Κέδρος

...a moment's surrender/Which an age of prudence can never retract (T.S. Eliot, *The Waste Land*) (Γιώργος Σεφέρης: *Φίλε μου, τραντάζει το αίμα την καρδιά μου / Η φοβερή τόλμη μιας στιγμής παραδομού / Που η εποχή της φρόνησης ποτέ δε θ' αναιρέσει / Μ' αυτή, μόνο μ' αυτήν, έχουμε υπάρξει*).

Ακόμη κι ο μεγαλύτερος των κινικών, ο Κούντερα, το παραδέχεται σε μια ντοστογιεφσκική βυθόμετρηση της «Ελαφρότητας» του, πως εξακολουθεί να ονειρεύεται τη Μία και Μοναδική, την ιδανική αλλά απρόσωπη γυναίκα που, δεν μπορεί, κάπου θα υπάρχει. «Γλυκιά, αιώνια ανεκπλήρωτη ελπίδα», λέει ο Μπροχ, την ώρα που το καράβι ξεκινά για το υπερατλαντικό ταξίδι του στη δεύτερη ιστορία των *Υπνοβατών*. Φαίνεται πως ανάλογα ισχύουν και ως προς τη σχέση την οποία διατηρούμε κάμποι με το μυθιστόρημα, θα 'λεγα και με το σινεμά: μ' όλη την απομυθοποίηση, μ' όλη την αποδόμηση, μ' όλη την κριτική και την ανάλυση, τον διαρκή τεμαχισμό της σκέψης μας σε εικόνες που αλληλοδιαδέχονται η μια την άλλη χωρίς καμία πλέον φανερή αλληλουχία, τη συνεπαγόμενη διάρρηξη των κανόνων και την ανάλογη απελευθέρωση των εκφραστικών μέσων, εξακολουθούμε ωστόσο απεγνώμμένα να ποθοούμε, κρυφά ή φα-

νερά, έναν μεγάλο, χορταστικό, μυθιστορικό κόσμο, μια προβολή σ' έναν άλλο τρόπο ύπαρξης, κατά προτίμηση έναν ή περισσότερους ήρωες και ηρωίδες μιας άλλης εποχής, το μακρύ ταξίδι μιας αναζήτησης σε χρόνους και καιρούς.

Με τον ίδιο τρόπο που ένα -σ' άλλους μικρό, σ' άλλους μεγάλο- κομμάτι του εαυτού θα ήταν πάντα έτοιμο να προδώσει, ότι συνιστά κατάκτηση του παρόντος για να ζήσει τον μεγάλο έρωτα, τη μεγάλη περιπέτεια. Κάτι, δηλαδή, μελλοντικό, που όμως συχνά, στο μυθιστόρημα και στον κινηματογράφο, διαμεσολαβείται ανάποδα, μέσα από την ανακατασκευή ενός κόσμου παρελθόντος. Ίσως γιατί ο έρωτας φέρει την παράδοση γέννηση του νόστου απέναντι στην ξενιτιά που είναι πάντα το παρόν; Εξ ου και το «παιχνίδι» με απροσδιόριστα αρχαϊκά ενδυματολογικά μοτίβα στις ταινίες επιστημονικής φαντασίας, εξ ου η γοητεία των Βαλκάνιων και των Τσιγγάνων του Παλαμά και του Κουστοουρίτσα που, με χιούμορ ωστόσο και τσαχινιά, με τη γρήγορη και αφαιρετική ματιά τού σήμερα, διασώζουν μέσα στις ρωγμές του παρόντος το μεγάλο λυρικό πάθος, το ρόδο του παρελθόντος. Εξ ου, τέλος, και η μεφιστοφελική ικανότητα του μεγάλου story-teller, του Spielberg, που κατέχει με τρόπο συχνά εξευτελιστικό για το κοινό του τα μυστικά τούτης της λαγνείας.

Μα ως γυρίζουμε στο μυθιστόρημα. Κι ως θυμηθούμε πως οι καιροί έχουν βεβαίως αλλάξει

και πρέπει ο γράφων που θ' αναλάβει να μας παρασύρει σε μια τέτοια ηδονική προδοσία ν' αποφύγει πολλές παγίδες. Γιατί, πώς να το κάνουμε, η απομυθοποίηση έχει επέλθει, κι έχει ποτίσει, αν μη τι άλλο, τη γλώσσα μας, δηλαδή το χώμα που πατάμε και τον αέρα που αναπνέουμε. Ένα καλό παράδειγμα, από ένα άλλο μέρος της τέχνης δίνουν οι Χειμερινοί Κολυμβητές. Και όσο για την πεζογραφία, ο Χρήστος Βακαλόπουλος και η Ζυράννα Ζατέλη αναμετρήθηκαν με τον τρόπο του ο καθένας μ' αυτό το «ελληνικό» που είμαστε και δεν μπορούμε, αν θέλουμε να είμαστε αληθινοί, ούτε να το αγνοούμε ούτε να το θωπεύουμε.

Στην ίδια συγγραφική οικογένεια, που συγκροτείται με βάση ένα αυθαίρετο κριτήριο, την καλλιτεχνικά συνειδητή και διεξαγόμενη με σύγχρονους όρους αναμέτρηση με πλευρές αυτού που συμβατικά θα μπορούσε να αποκληθεί «παραδοσιακή Ελλάδα», συγκαταλέγω και την *Αναζήτηση* του Νίκου Θέμελη. Στο σημείο αυτό οφείλω μια εξομολόγηση: γνωρίζοντας, όπως και χιλιάδες άλλοι, ποιος είναι «κατά κόσμον» ο συγγραφέας, αγόρασα το βιβλίο με μια νοσηρή, κακεντρεχή περιέργεια. Δεν είχα διαβάσει τίποτε σχετικό, δεν είχα ιδέα τι πραγματεύεται. Όταν μάλιστα από τις πρώτες σελίδες κατάλαβα ότι η διήγηση μας μεταφέρει σε ηπειρωτικό χωριό του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα, ετοιμάστηκα να διαβάσω λίγο ακόμη μέχρι να εκνευριστώ πολύ και

τόπου «μας» αλλά και της Ελλάδας του «άλλου». Ένα βιβλίο διαφωτιστικό και ερεθιστικό, αξίζει να διαβαστεί απ' όλους μας, καθώς καθένας από μας συχνά, αν και από διαφορετική σκοπιά, εμμένει στην ασφαλγή και εύκολη μονοδιάστατη οπτική του.

Ψάχνοντας βρίσκεις τις *Λογοτεχνικές Εκδόσεις Μακεδονικών Πόλεων πλην Θεσσαλονίκης, 1879-1950 του Ντίνου*

Χριστιανόπουλου (καταγραφή-βιβλιογραφία-προσωπογραφία, εκδ.

Ινστιτούτου βιβλίου και ανάγνωσης, Κοζάνη 1998) ένα πολύτιμο βιβλίο υποδομής που μαζί με τις *Λογοτεχνικές Εκδόσεις Θεσσαλονίκης, 1850-1950* (1997) συγκροτούν μια σπουδαία πηγή

βιβλιογραφικών αναφορών της εκδοτικής δραστηριότητας με λογοτεχνικό περιεχόμενο στις Σέρρες, τη Δράμα, την Καβάλα, τη Βέροια, την Έδεσσα, την Κοζάνη, τη Φλώρινα και το Μοναστήρι, καλύπτοντας έναν αιώνα. Οι πληροφορίες που προσφέρει η έκδοση αυτή προέρχονται από αυτοτελείς εκδόσεις και περιοδικά και συνοδεύονται από τις ιδιαίτερα χρήσιμες προσωπογραφίες. Δηλαδή, τα πρόσωπα τοπικών λογίων και λογοτεχνών που δημιούργησαν αυτή την εκδοτική πραγματικότητα.

Ωρα της πρόσφατης ιστορίας: Ο **Heinz Richter** γράφει για την *Επέμβαση των Αγγλων στην Ελλάδα*. Από τη Βάρκιζα στον

Εμφύλιο Πόλεμο,
Φεβρουάριος 1944
Αύγουστος 1946

(επιστημονική επιμέλεια:

Γιώργος Γιάνναρης,
μετάφραση: Περικλής
Βαλλιάνος, Γιώργος
Γιάνναρης, ευρετήριο:

Γιώργος Γκουζούλης, εκδ.

Βιβλιοπωλείον της
«Εστίας», 1997).

Δεκέμβρης του '44 - Τα
Δεκεμβριανά «δεν ήταν σε
καμιά περίπτωση, όπως
ακόμη και σήμερα
ισχυρίζονται μερικοί, η
κομμουνιστική
επανάσταση που
προετοιμαζόταν για μακρύ
χρονικό διάστημα» ήταν η
επέμβαση που προετοιμάζε
ο Τσώρτσιλ, διπλωματικά
και στρατιωτικά, με κάθε
επιμέλεια από το
καλοκαίρι του 1943, για να
συντρίψει την ελληνική
Αντίσταση στο σύνολό της,
με σκοπό την
αποκατάσταση των ημι-
αποικιακών σχέσεων
εξάρτησης, οι οποίες
ίσχυναν προπολεμικά».

Αμφίβιον, διμηνιαία
έκδοση του Ελληνικού

Κέντρου Βιότοπων-
Υγρότοπων (τχ. 20, Μάιος
'98, Θεσσαλονίκη). Η καφέ
αρκουδα, ο αιγαιογλάρος,
η νανόχηνα, η μεσογειακή
φώκια και οι βιότοποι τους
προστατεύονται με ειδικά
ευρωπαϊκά προγράμματα.
Το περιοδικό, γυαλιστερό
και με ενδιαφέροντα
θέματα, δεν προσφέρει ό,τι
θα περιμέναμε -τη
συστηματική, δηλαδή,
παρουσίαση των θεμάτων
με τα οποία καταπιάνεται.

Καιρός για μια
σοβαρότερη προσπάθεια.

Βωμολοχικές

Σκανδαλιστικές Ελληνικές
Παροιμίες. Η ανθολογία

να το πετάξω πέρα, βλαστημό-
ντας για άλλη μια φορά τον αθε-
ράπευτο φολκλορισμό των ελλή-
νων πεζογράφων. Αντ' αυτού
όμως άρχισα να βυθίζομαι ή, κα-
θώς λέμε, να «κολλάω» και, ήδη
στην εικοστή πέμπτη από τις τε-
τρακόσιες τόσες σελίδες του βι-
βλίου μουμουρίσα, κάπως ζε-
ματισμένη, στους οικείους μου:
«Ρε σεις, είναι καλό αυτό το βι-
βλίο». Προχωρώντας την ανά-
γνωση, που φρόντισα ν' ακολου-
θει αργούς ρυθμούς, ώστε να
παρατείνει την απόλαυση, ρω-
τούσα διστακτικά και άλλους
των οποίων εκτιμούσα την κρί-
ση, και διαπίστωσα ότι η *Η Ανα-
ζήτηση* είχε αρέσει σε πολλούς.

Δε θα σταθώ στα καταφανώς
γοητευτικά στοιχεία του βιβλί-
ου: στην παλαμικού πλούτου
ανάπλαση κόσμων ολόκληρων,
που ποτέ, όπως με ανείπωτη έκ-
πληξη πληροφορήθηκα, δεν
τους είχε επισκεφθεί ο συγγρα-
φέας. Στη Σμύρνη που την «κα-
τασκεύασε» με τη βοήθεια ενός
χάρτη και των βιβλίων -να
υπάρχει, άραγε, μεγαλύτερη δι-
καίωση της λογοτεχνικής πραγ-
ματικότητας απ' αυτή την εκ-
πληκτική ικανότητα ν' αναπα-
ράγει η ίδια τον εαυτό της, όπως
η «πραγματική» ζωή; Στα εδέ-
σματα και τα ποτά που δίνουν
και παίρνουν σ' όλη τη διάρκεια
της αφήγησης μ' έναν καθαρά
ελληνικό ηδονισμό, πλαισιώνον-
τας τότε τον ερωτισμό, τότε τη
μοναχική περισυλλογή και τότε
την απόγνωση αλλά όντας μόνι-
μο ντεκόρ, όντας αυτά η Ελλά-
δα, αυτά και το τοπίο, κι όχι τα
μεγάλα λόγια και οι ηρωικές
πράξεις, που σοφά παραχώνον-
ται στο υπέδαφος, μαζί με τα
αρχαία μάρμαρα στο τέλος της
αφήγησης του αρχιμάστορα.

Θα προσπαθήσω να επισημά-
νω κάποιες αρετές που κατέ-
στησαν δυνατή τη δική μου πρό-
σβαση στη γοητεία. Γιατί συχνά
νομίζουμε πως «έργο τέχνης»
είναι να περιγράψουμε το
ωραίο, το μυστήριο ή το περίεργο
- κι αυτό αρκεί. Και μένουμε
κατόπιν με την απορία, οι κατα-
ναλωτές τουλάχιστον, γιατί, ενώ
ήταν καλά τα υλικά, απέτυχε η

πίτα. Φαίνεται όμως ότι κάτι
γνωρίζουν από πίτες, διαφορε-
τικού βέβαια είδους, οι Ηπειρώ-
τες, οι Μυτιληνιοί κι οι Μικρα-
σιάτες που πρωταγωνιστούν
στις έξι αφηγήσεις που συγκρο-
τούν την *Αναζήτηση*. Γνωρί-
ζουν, γνωρίζει δηλαδή ο συγ-
γραφέας, ότι μπορεί ήδη στη
δεύτερη αφήγηση να «ξεχάσει»
σχεδόν τον ήρωά του, που μόλις
μας έχει αυτοσυστηθεί, αφήνο-
ντάς τον στο πλάι για μιαν ολό-
κληρη από τις έξι ενότητες, πα-
ρατεταμένης εφηβείας του. Τον
χρόνο και τον χώρο της δεύτε-
ρης αυτής ενότητας ο συγγρα-
φέας παραχωρεί γενναιόδωρα
στη θεσπέσια «αφήγηση του αρ-
χιμάστορα», για να μας ξαναγί-
σει σε απίστευτα ανθρώπινα πε-
ριβόλια, για να σμιλέψει μορ-
φές σπάνιας πλαστικότητας
όπως ο ερωτευμένος παπάς,
όπως ο ναυαγός Μαλιτζός που
χρειάστηκε να ζήσει σαν σκύ-
λος ώσπου να τον αντιμετωπί-
σουν σαν άνθρωπο, όπως οι
όμορφες και παράξενες αρμέ-
νισσες αδερφές που μόνο με τα
ονόματά τους σε ζαλίζουν, Βι-
γκίν και Γιασμίν, πλεγμένοι
όλοι γύρω από ένα ελαιοτριβείο
μισοχτισμένο, πνιγμένο στο νε-
ρό της βροχής, όπως το παρά-
ταιρο κι από κάθε άποψη παρά-
νομο ερωτικό κουαρτέτο που
εκρηγνυται σαν καιρικό φαινό-
μενο γύρω από ένα τραπέζι που
περιβάλλεται από μοναστικά
κελιά. Περιβόλια που τον έθρε-
ψαν, ωστόσο, τον κλεισμένο
στον εαυτό του, τον λιγάκι αλλό-
κοτο πρωταγωνιστή, που, κά-
ποια στιγμή, δεν μοιάζει καν να
έχει τέτοιο ρόλο. Ο συγγραφέας
αφήνει τον Νικολή ν' απομα-
κρυνθεί απ' το προσκήνιο ξετυ-
λίγοντας κι άλλο, κι άλλο ακόμα
-διαρκώς κερνώντας μας ωστό-
σο μ' άφθονα ηδονικά μυρωδι-
κά- το σκοινί του χαρταετού, με
την τρίτη στη σειρά, την αφήγη-
ση του Βάιου. Στο μεταξύ, μεγά-
λες ιδέες και ιδεολογήματα δεν
προδίδονται βέβαια, ούτε απο-
σιωπούνται, αλλά θάβονται σο-
φά και ηθελημένα, «προς το πα-
ρόν», κάτω απ' το χόμα μαζί με

τις αρχαίες κολώνες. Ή πάλι, σ'
άλλο σημείο, η διαχείρισή τους
με ή χωρίς τη συνέργεια του
«ξένου παράγοντα», με ή χωρίς
τη μεταφορά τους στη Δύση,
αποτελεί υπαινικτικά σχεδόν
αντικείμενο διάστασης απόψε-
ων ανάμεσα σε κάποιους από
τους προσφιλείς πρωταγωνι-
στές. Ο ένας θ' αρνηθεί αργότε-
ρα την Ανατολή, για πάντα. Ο
άλλος θα προσπαθήσει οραμα-
τικά να την μπολιάσει με τις νό-
τες του μαρκόκ σε μια μικρα-
σιατική μικρόπολη. Σιγά-σιγά, ο
Θέμελης ξανατραβά κοντά, τυ-
λίγει τον χαρταετό, όταν είναι
πια η ώρα για το δράμα, που κι
αυτό θα κορυφωθεί με αργούς
ρυθμούς, με την ήπια στο πρό-
σωπο της Άννας.

Της διπλά παρεξηγήσιμης
Άννας. Που δεν είναι κακιά, μα
είναι αναγκασμένη να ορθώσει,
-«εξαιτίας της ταξικής της συ-
νειδησης», μας λέει ο συγγρα-
φέας- το εμπόδιο πάνω στο
οποίο θα σκοντάψει ο ανερχό-
μενος ήρωας. Που όμως, πάντα
κατά τον συγγραφέα, θυσιάζε-
ται σαν άλλη Ιφιγένεια, από τον
Κορλεόνη-πατέρα της, με την
παρότρυνση της μάνας, που αρ-
νείται ως το τέλος να είναι ο
εαυτός της. Κι όλα αυτά φτά-
νουν σ' εμάς μέσα από την αφή-
γηση της αληθινά κυριαρχικής
γυναικείας μορφής του βιβλίου,
της νόνας. Της σοφότερης από
όλες τις δαιμονικά γειωμένες
«λαϊκές» γυναίκες του έργου,
της γριάς παραμάνας (κάτι ξέ-
ρει, μου λένε, για το θέμα «πα-
ραμάνα» και ο Φρόνυτ!).

Ο συγγραφέας χαρακτηρίζει
την αιτία της δουλειάς του ως
«ξεχειλισμα». Εμφανίζει λοι-
πόν, λέω εγώ, τα καλά και, κά-
ποτε, τα κακά του ξεχειλίσμα-
τος. Μέγιστη αρετή του η ραχο-
κοκκαλιά μιας μεγάλης, δυνα-
τής συγκίνησης, καρυκευμένης
με ανατολίτικη σοφία ώστε ν'
απολέσει κάθε μελοδραματι-
σμό. Η μεγάλη αυτή συγκίνηση
διυλίζεται με σιγουριά και επι-
μέλεια από το αρχιτεκτόνημα
των έξι αφηγήσεων, δίχως όμως
να παύει να θέτει διαρκώς τη
σφραγίδα του ακραίου ξεσπά-

σματος που, σαν ασιατική τίγρη ή σαν την καταιγίδα στην ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα των υγρών πόλεων, παραμονεύει σε κάθε γωνιά της *Αναζήτησης*. Στα αρνητικά εγγράφω το «ξεχειλώμα» κάποιων περιγραφών, που, με την ομορφιά τους, παρασύρουν και τον ίδιο τον δη-

μιουργό τους (συμβαίνει). Έτσι που, τραβώντας τες σε μάκρος, να «νερώνει» λιγάκι το κρασί μας, όπως, ως πούμε, στη μαγευτική σκηνή του τραγουδιού της Ραχήλ. Αυτά όμως είναι γούστα: εγώ μπορέι να πίνω τον καφέ με λίγη ή καθόλου ζάχαρη, ή να μ' αρέσει να τον συνοδεύω με σι-

ροπιαστά σε μικρή ή μεγαλύτερη ποσότητα. Το ζήτημα είναι, κυρίως, να ξέρεις να ψήσεις τον καφέ, να φτιάξεις το γλυκό. Και, απ' αυτή την άποψη, ο Νίκος Θέμελης ανήκει αναμφίβολα στην κατηγορία «σεφ».

Μαρία Τοπάλη

Τα σύκα σύκα;

Νίκη Μαραγκού,
Είναι ο πάνθηρας ζωντανός;
Εκδόσεις Καστανιώτη

Ο Ουμπέρτο Έκο στην αρχή της εισαγωγής του στο βιβλίο του *Τα όρια της ερμηνείας* μάς μεταφέρει τη χρήσιμη ιστορία του λαίμαργου Ινδιάνου, όπως τη βρήκε κι αυτός στο έργο του John Wilkins *Mercury or the Secret and Swift Messenger*, του 1641. Ο εν λόγω Ινδιάνος σκλάβος, προφανώς αγράμματος, και εντεταλμένος από το αφεντικό του να μεταφέρει σε κάποιο φιλικό πρόσωπο ένα συγκεκριμένο αριθμό σύκων, πίστεψε στη «Θεότητα του Χαριτιού», όταν κατάλαβε την αιτιακή σχέση της διαπίστωσης του παραλήπτη, πως –δηλαδή– μερικά απ' αυτά είχαν καθ' οδόν φαγωθεί, με το συνοδευτικό σημείωμα που είχε κρύψει ο αποστολέας μέσα στο καλάθι, όπου αναφερόταν και ο ακριβής αριθμός τους.

Κάπως έτσι συμβαίνει και με τα κανίσκια με τις λιχουδιές που στέλνουν κατά καιρούς για έκδοση οι κύπριοι λογοτέχνες στην Αθήνα. Χωρίς την πρόθεση δευτερευουσών υπαινιγμών, για το ποιος ακριβώς θα μπορούσε να είναι ποιος στη δική μας μεταφορά της αλληγορίας, μπορούμε γενικώς να τονίσουμε την παρουσία του συνοδευτικού σημειώματος στο καλάθι με τα σύκα, το ιστορικό δηλαδή υπόμνημα που συνοδεύει πάντοτε την όποια κυπριακή λογοτεχνική αποστολή προς Αθήνα. Και να επισημάνουμε το

αξιοσημείωτο που συμβαίνει, ακόμα κι όταν η γραπτή απαρίθμηση των ιστορικών αγαθών απουσιάζει, αλλά εφευρίσκειται πειθαναγκαστικά από τον παραλήπτη, στην προσπάθειά του να ερμηνεύσει, ενοχολογικά ως επί το πλείστον, την πρόσφατη κοινή ιστορία, ένθεν και ένθεν του ενιαίου αμυντικού χώρου. Η δυνατότητα της απόλαυσης των σύκων, έστω και των ολίγων που απέμειναν, παραβλέπεται χάριν μιας βασιανιστικής εμμονής σε ελεγκτικά ιδεολογήματα. Και τότε η θεότητα του χαριτιού γίνεται και πάλι ο μυθικός τιμωρός του σκλάβου. Αλλά ποιος είναι ποιος, το δηλώσαμε, ως παραμείνει ανοικτό.

Μπορεί, όμως, τελικά να πρόκειται και για τον ίδιο τον αναγνώστη. Γι' αυτό και ο πιο ελεύθερος αλλά μεμνημένος αναγνώστης ανασαίνει, όταν φτάνουν στα χέρια του απαλλακτικές διηγήσεις, όπως είναι το τελευταίο μυθιστόρημα της Νίκης Μαραγκού *Είναι ο πάνθηρας ζωντανός*; από τις εκδόσεις Καστανιώτη. Προηγήθηκαν στην Ελλάδα η ποιητική της συλλογή «Τα από κήπων» Εκδ. Αγρα, και τα διηγήματα υπό τον γενικό τίτλο *Μια στρώση άμμου*, επίσης από τον Καστανιώτη.

Εδώ, παρακαλώ, αγνοήστε το γεγονός πως η πλοκή του πιο πρόσφατου έργου της Μαραγκού εξελίσσεται στην ανατολικότερη εσχαιά του Ελληνισμού, την πάλαι ποτέ βασιλεύουσα πόλη της Αμμοχώστου, όπως θαυμασίως την παίνεψε από τη δική του σκοπιά ο ποιη-

τής Κυριάκος Χαραλαμπίδης, αγνοήστε το γεγονός πως τα δρώμενά του προεκτείνονται, έστω και ακροθιγώς, στον ευρύτερο μεσανατολικό χώρο, κατά κοσμική υπόδειξη του Στρατή Τσίρκα και μουσική παραίνηση του Καβάφη, και ξεχάστε πως ο κύριος ήρωας της ιστορίας της υπήρξε πράγματι, και διέθετε μάλιστα μύχια γνώση των προσώπων και των πραγμάτων που καθόρισαν εν πολλοίς την πορεία της ελληνικής λογοτεχνίας στον αιώνα μας. Ξεχάστε ακόμα προς στιγμή κι εσείς, όπως έκανα κι εγώ με ανακούφιση, τα αδήλωτα αιματηρά γεγονότα που ταυτόχρονα διαδραματίζονται στους εξωτερικούς χώρους της ιστορίας, και χαρείτε, το λεπτό ψυχογράφημα της σχέσης μιας νεαρής Γερμανίδας με ένα κατά πολύ πιο ώριμο της κύριο ευπατρίδη, ταξιδέψτε παρεμπιπτόντως στο ψυχροπολεμικό Βερολίνο, κατά σύμπτωση προνομιακό τόπο σπουδών της συγγραφέως, και προπάντων, δοκιμάστε την νηφαλιότητα της γραφής της Νίκης Μαραγκού, που η εμφανώς εσκεμμένη απλότητα της φτάνει τα όρια της αυτοτέλεισης, για χάρη, ως υποθέσουμε ευνοϊκά, μιας εσωτερικής προγραμματικής αντιπαράθεσής της με τον υπολανθάνοντα στόμφο, που αναπόφευκτα εμπειριέχεται στον υποδόριο αλυτρωτισμό μιας ταλαιπωρημένης περιφερειακής λογοτεχνίας, όπως είναι η κυπριακή.

Γλαύκος Κουμίδης

που κατάρτισε ο **Θωμάς Κοροβίνης** (εκδ. Αγρα, 1998), χωρίς να φιλοδοξεί πληρότητα και με δηλωμένο τον μη επιστημονικό της χαρακτήρα, δημιουργεί μια ενδιαφέρουσα βάση, καθώς καταθέτει εκείνο το παροιμιακό υλικό που συνήθως απουσιάζει από τις συλλογές ελληνικών παροιμιών. Κατά την άποψή μου η έρευνά του αποδίδει πλούσιους καρπούς: «*Ανάρια ανάρια το φιλί να 'χει και νοστιμάδα!*».

Για τον **Μανόλη Αναγνωστάκη** γράφει ο **Γιάννης Δάλλας** στο πολύ καλό ετήσιο περιοδικό κριτικής και λογοτεχνίας *Σημείο* που εκδίδεται στη Λευκωσία (τχ. 5, 1998). Από την ενδιαφέρουσα ύλη του διαλέγω το άρθρο του **Δημήτρη Αγγελάτου** για την ποίηση και την ποιητική του **Γ. Παυλόπουλου**. Διαβάζω το τραγούδι του Άριελ από τη θαυμάσια μετάφραση του **N.M. Παναγιωτάκη** στην *Τρικυμία* του Ουίλλιαμ Σαίξπηρ (εκδ. στιγμή, 1998): «*Με τις μέλισσες παρέα νέκταρ θα ρουφώ, /θα 'χω για προσκέφαλό μου έναν κρινανθό, /κι όταν κρώξει η κουκουβάγια, θ' αποκοιμηθώ, /Σε καπούλια νυχτερίδων θα τρελοπετώ, /και το θέρος, ώσπου να 'ρθει, θα το κυνηγώ. /Γλέντι πια θα 'ν' η ζωή μου και τραγούδια, /κάτω απ' των κλαδιών που γέρνουν τα λουλούδια*».

ο χαρτοκόπτης

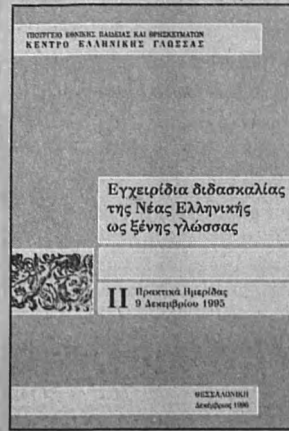
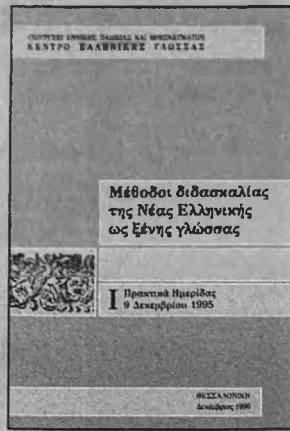

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Γλώσσα και Εκπαίδευση

ΚΑΡΑΜΑΟΥΝΑ 1 - ΠΛ. ΣΚΡΑ
 55131 ΚΑΛΑΜΑΡΙΑ
 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
 ΤΗΛ.: (031) 459 103-5
 FAX: (031) 459 107
 E-mail: centre@greeklanguage.gr

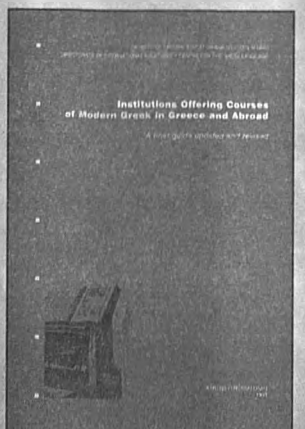
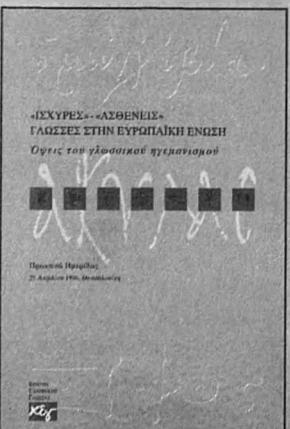
Γραφείο Αθηνών
 ΣΥΓΓΡΟΥ 56
 11742 ΑΘΗΝΑ
 ΤΗΛ.: (01) 92 13 112
 FAX: (01) 92 19 080
 E-mail: kegathens@the.forthnet.gr
<http://www.greeklanguage.gr>

Γλώσσα και Λογοτεχνία

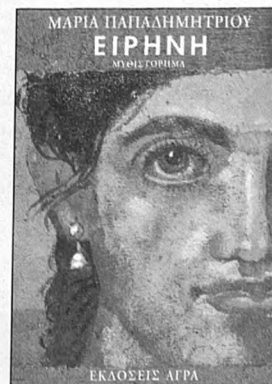
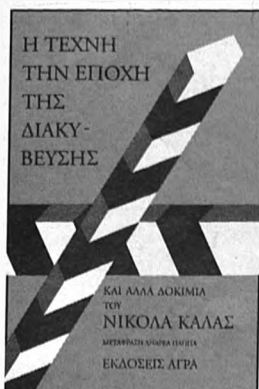
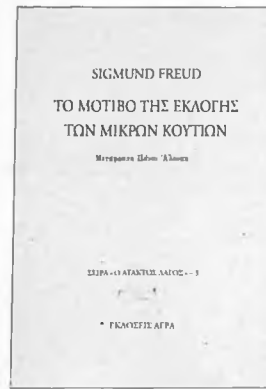
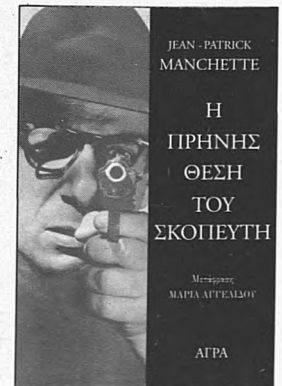
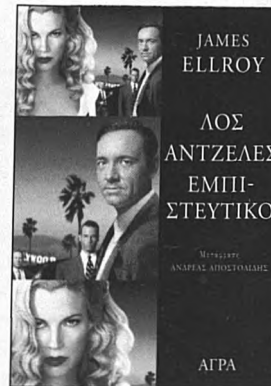
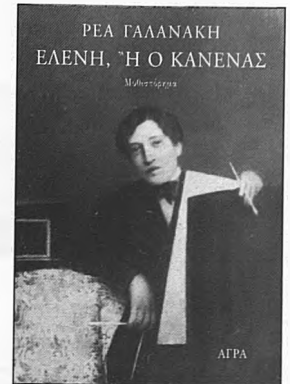
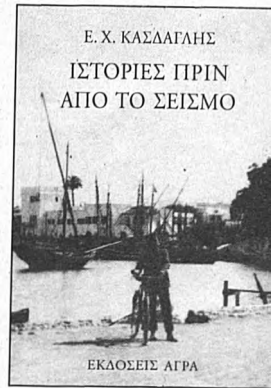
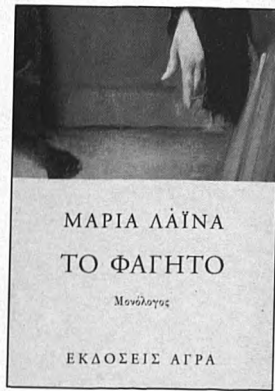
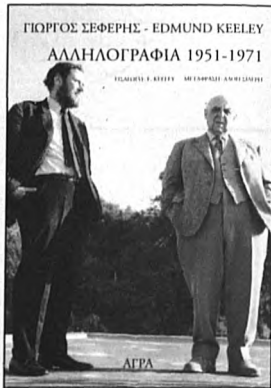
Γλώσσα και Πολιτική

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΓΡΑ

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ ΣΤΗ ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Πάντα
φίλοι.

550 δρχ.

Το Υπουργείο Υγείας προειδοποιεί:

Τ Ο Κ Α Π Ν Ι Σ Μ Α Β Λ Α Π Τ Ε Ι
Σ Ο Β Α Ρ Α Τ Η Ν Υ Γ Ε Ι Α